

1. ÚVOD

1. 1. Osidlování Šumavy po druhé světové válce

Problematika osidlování po válečných událostech není pro oblast Šumavy zcela vyčerpána ani podrobněji prozkoumána. Nejbližší tomuto území disponuje souhrnným odborným zpracováním Západočeský kraj od badatelek Vlasta Matějová a Iva Heroldová (ÚEF ČSAV) [Matějová–Heroldová 1990], které se doosídlováním dlouhodobě zabývaly. Celkově se problematice novoosídleneckého pohraničí věnovala pozornost především v 70. a 80. letech 20. století [Robek 1985: 2–10]. Dílčí výstupy řešitelského kolektivu (ÚEF ČSAV) z projektu novoosídleneckého pohraničí byly publikovány formou tzv. maket (Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku dále jen ZKSVI). Výzkum byl zaměřen na jednotlivé národnostní menšiny novoosídlenců (Cikáni [ZKSVI 1988] , Ukrajinci [ZKSVI 1988a, ZKSVI 1988b], Slováci [ZKSVI 1987a, ZKSVI 1987b] etc.) i celková metodologická hlediska problematiky etnických procesů [Robek 1986; Robek 1986a;] (např. adaptace a asimilace; demografie [ZKSVI 1984]; společnost a kultura [Etnické procesy 1985]; dělnictvo v etnických procesech [ZKSVI 1985, ZKSVI 1986]; materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí [ZKSVI 1982, ZKSVI 1985a]; česká vesnice po roce 1945 [ZKSVI 1987], slovník etnických procesů [ZKSVI 1987c, ZKSVI 1989]; bibliografie ke studiu národnostní otázky [ZKSVI 1976]. V práci budou tyto zdroje využity jako součást analýzy dobových, metodologických a teoretických přístupů ke zkoumané problematice etnických procesů v českých zemích po roce 1945.

Celkové území pro oblast Šumavy je chápáno geograficky vymezenými mezníky s počátkem v Nýrsku a konče Vyším Brodem s linií měst do vnitrozemí: Hartmanice, Kašperské Hory, Vimperk, Prachatice, Český Krumlov. Zájmové území pro zpracování je vymezeno z jihu průběhem státní hranice, z vnitrozemí bývalou protektorátní hranicí na severozápadě městem Železná Ruda a Volary na jihovýchodě. Hlavní důraz je kladen na území okr. Prachatice – zejména Vimpersko v hlavním komunikačním tahu k přechodu Strážný, které je pomyslným středem Šumavy. Důvodem pro zaměření na vybrané území je zejména kompetenční a správní dosah a vlivová sféra bývalého okresního města Vimperk s ohledem na průběh bývalé protektorátní hranice. Potenciál na vytyčeném území tvoří pamětníci procesu vystěhování a následné osidlovací politiky. Metody orální historie

poskytují jedinečný způsob získání originálních výpovědí a autentických prožitků ještě přímých aktérů etnických procesů.

Svou oborovou specializací v archeologii tak mohu využít k řešení specifík sídelního rámce doosidlovací politiky. Zaměřením jsem se profilovala na postmedievální archeologii, industriální archeologii a problematiku terénního průzkumu vysokohorských sídel. Regionálně jsem dlouhodobě věnovala pozornost území Šumavy, která je po celý život i mým domovem.

Tématem první postupové práce byla terénní rekognoskace skláren 14.–18. století na Vimpersku. V tomto tématu se odhalila hloubka problematiky industriálního využívání krajiny jinak k lidským osudům mnohdy drsné přírody. V terénu jsem nacházela jen destrukce nejen trosek bývalých skláren a stavení ale i destrukci času, který vše nemilosrdně přikrýval a oněměl. Očitých svědků fungování sklářského řemesla jsem se dotkla až ze vzpomínek potomků posledních sklářů, kteří měly ještě v úschově unikátní fotografie z interiéru sklářských hal. Jelikož jsem na každé lokalitě provedla povrchové sběry, přímo jsem se dotýkala i střípků z vlastní produkce skláren na jejich místě vzniku. Práce sklářů, jejich umu o kterých se lze už jen především jen dočíst ve vzpomínkách nebo vyprávěních ze starých časů skláren (viz Karel Klostermann¹ a sebrané povídky ze skláren a životní příběhy šumavských sklářů z pera J. Lněničkové²). Všechny ostatní dostupné nálezy z lokalit deponovaných v regionálních muzeích jsem postupně také zdokumentovala, aby vznikl úplný přehled nálezů z 20 lokalit bývalých skláren. Jelikož pro sklárny byla důležitá fungující komunikační síť po které bylo nutné dodat výrobky na místní trhy i do celého světa plynule jsem navázala v další postupové práci k nedestruktivnímu průzkumu cestní sítě ke sklárnám i sídlům.

Cesty a později silnice s železnicí byly těmi potřebnými spojnicemi, bez nichž by zůstávala Šumava odříznuta od ostatního světa, těžko prostupná a bez nutného odbytu výrobků a odvozu vytěžených surovin. Odříznuta tak i od nezbytných příjmů nazpět, které mohly pomoci udržet těžký život v horách. Subsistenční strategie zde byly prioritní, tak aby se mohla překonat dlouhá doba zimy, kdy se nemohlo spoléhat jen na skromné možnosti rurálního hospodaření nebo podomáckých řemesel (tkaní, dřevořezbářství, výroba pateříků etc.). Prostupnost Šumavy byla archeologicky doložena již pro dobu pravěku a to dokonce i na nejvyšších partiích (viz nález mezolitického ústěpu na Třístoličníku v

---

¹ Klostermann, K. Skláři. 6. vydání. Praha: Nakladatelství Jos. R. Vilímek v Praze, 1933.

² Lněničková, J. Příběhy šumavských sklářů. Plzeň: Plzeň-Regionall-Hana Voděrová, 2011.

nadmořské výšce 1 333 m n. m.³). Prostupnost po cestách z Bavorska je pro Šumavu dobře dokumentována také z doby neolitu, eneolitu [Chvojka–Parkman 2004: 37–38; Zápotocký 2000: 482, 484, 486] i doby bronzové [Beneš 1979: 17–26], kdy jsou zde znatelné kulturní vlivy ze středního Podunají. Trvalé osídlení je však až na Šumavě z doby 10.–11. století ve formě kolonizačních snah klášterů a feudálů nebo i králů samotných – zejména 12. až 14. stol. Postup osídlení se pak v obecnosti posunuje v 15. a 16. stol. do střední části Šumavy a nejvyšší lokality u hranic jsou kolonizovány a trvale osídleny až v 18.–19. stol.⁴, přičemž nejvyšše položenou (1 162 m n. m.), trvale osídlenou vsí byla Bučina/Buchwald založena roku 1770 za vlády Marie Terezie.

Všudypřítomná jsou tak na Šumavě sídla spjatá s obyvateli německé národnosti. Toto téma bylo již skrze tyto raně novověké až novověké lokality téměř již na dosah jakož i poznatelné příběhy osedlých. Nicméně obrazového materiálu a plánků konkrétních usedlostí nebo domů či provozů je z tohoto období málo. Plány a rysy plánovaných staveb jsou obvyklejší až v polovině 19. století. Několik příkladů z osmi obcí v Královském hvozdu zachytil Vilém Kudrlička ve své publikaci o zmizelých sídlech a stavbách. Zde jsou i překresy plánů služebných budov v půdorysu, usedlostí nebo i terénní ohledání reliktních zaniklých sídel i industriálních staveb a jejich rekonstrukční plán.⁵ Vesměs se jedná ale o recentní dataci plánů a nákresů. Podrobněji jsem se touto tematickou zabývala na příkladu jednoho z nejstarších dochovaných plánů výrobního objektu, manufaktury a to sklárny Kubova Huť z roku 1729 [Košítková, 2012]. Z těchto zkušeností jsem se dostala přes prvopočáteční rozhovory o zaniklých samotách k jedné z mála možností jak rekonstruovat již destruované či zcela zmizelé objekty pomocí očitých svědků skrze rozhovory, tak aby trosky staveb mohly být alespoň dokumentačně podchyceny, když neexistují fotografie.

Nejstarší takovouto nadzemní destrukcí jsem měla možnost zkoumat na Smrčině/Hochfichtu, kde se jednalo o potašářské samoty (pravděpodobný interval doby osídlení samot ca 1800–1880) v nadmořské výšce 1 250 m n. m. Tedy primárně sídelní objekty doprovázené hospodářským zázemím případně i stavbou pro technologické zázemí tohoto v průběhu 19. století zaniklého lesního řemesla. Stavby je možné buď nahlédnout jako existující z 2. vojenského mapování a podrobněji ze stabilního katastru.

³ Fröhlich, J. Pravěké osídlení v horských a dalších vysokých polohách v jižních Čechách. Časopis přátel starožitností č. 117. 2009: str. 150–156.

⁴ viz zpracovaný postup vln osídlení Šumavy na příkladu sídel a lokalit skláren: Košítková, I. 2010: přílohy, obr. č. 5.

⁵ viz Kudrlička, V. Šumava. Co zmizelo z Královského hvozdu. Praha: Nakladatelství Baset, 2005.

Žádné jiné dobové dokumenty ani fotografie z takto odlehlého, vysoko položeného rezidenčního místa nejsou prozatím k dispozici. Jejich existence a jmenovité osídlení je možná jen skrze matriční výzkum a pak fyzické ohledání antropogenních reliktnů na lokalitách. To vše jsou však němi svědkové a rekonstrukce může být jen v konturách zjištělého z výše uvedených zdrojů.

Mnohem vícevrstnaté a detailnější, oživé obrazy staveb je možné rýsovat z vyprávění očitých svědků, pamětníků, kteří dávají hlubší smysl a výpověď starým fotografiím. Zejména mám zkušenost s dvěmi narátorkami, které popisovaly dopodrobna své rodné domy z kterých již dnes zbyly jen přízemní destrukce, kde je z pohledu čistě archeologie možné odezírat jen základní půdorys stavby, jeho funkční průchodnost a z příp. množství destruovaného zdiva i nadzemní část konstrukce. Narátorky ale popsaly v kterém koutě měla maminka na chodbě postavenou máselnici a kam chodily do chladu do hrnce s odstaveným mlékem na smetanu. Na fotografii mi například narátorka popsala přesně, k čemu sloužil nevelký otvor v podezdívce domu, který byl jen z části podsklepený. Na fotografii prkny zahrazený otvor sloužil k přímému sypání brambor do sklepa. Narátorka tak dala další dimenzi fotografii, stavbě na ní po funkční stránce, kterou by archeologie, ani znalost této konkrétní úpravy v domě, respektive neviditelnému suterénu domu nemohl přesně určit. Z funkčního hlediska se jednalo o otvor zřejmě do podsklepeného prostoru domu a ne konkrétně vsýpka.

Možnosti dokumentace v rámci stavebně historického průzkumu jsem provedla na stojící, dodnes v intaktnosti dochované stavbě po německy mluvících původních obyvatelých, kteří měli ale rakouskou příslušnost. Ta jim umožňovala vyhnout se odsunu tak jako jinak většiny susedů z bývalých Pasek u Pláně německé národnosti. Náčrty objektu s vnitřně propojenou stodolou a funkční prvky v domě jsem již interpretovala za pomoci zprostředkovaného vyprávění současných majitelů, za kterými ti původní několikrát z Rakouska přijeli na návštěvu. Dům tak může sloužit jako určitý vzor, pro ostatní domy vzhledem k podobným životním podmínkám v oblasti a potřebám svých obyvatel. V té době můžeme předpokládat dle funkčnosti obživy obyvatel také na skladbu objektu. Byl-li to objekt sloužící ke specifické výrobě nebo jen hospodářskému provozu a obživě. Stíratelné jsou rozdíly a nároky pro provozování na specifický prostor nenáročná řemesla, která bylo možné provozovat v domácnosti bez větších úprav a zařízení. Pověštinou se tak dělo přes zimní údobí a to v největší, vytápěné sednici, kam se v případě dřevařských řemesel zarazil dřevěný kmen mezi strop a podlahu, který pak sloužil

jako zápora k opracování dřeva vedle klasické dřevěné lavice zvané lidově "dědek".

Tyto možnosti kombinace znalostí pamětníků, kteří nevídaným způsobem mohou oživit sídla, která jsou více či méně destruovaná nebo zcela zmizelá na půdorys a možnosti programů pro 3D rekonstrukci jsou tak cestou jak vytvořit z trosek ještě obraz stojícího objektu. Kombinace těchto přístupů by mohla být pomezí praktikou "oral archeology". Vedle čisté dokumentace v etnografickém prostředí již z 60. let 20. století se jedná o spolupráci 3D metod, které využívá pro rekonstrukci ruin recentní archeologie. Z takovýchto rekonstrukcí vznikají i celé virtuální prohlídky objektů, vsí i areálů. Tyto možnosti využívá v současnosti sdružení Gulag.cz, které se vypravuje do terénu Sibiře dokumentovat pozůstatky zajateckých táborů z dob stalinismu. V době covidu dokumentovali i koncentrační tábor na českém území a vyvíjí i vzdělávací pomůcku pomocí virtuální reality. V roce 2016 spustili on-line Gulag muzeum.

Větší náhled na osídlení Šumavy umožňují v obecnosti Müllerova mapa (z roku 1720), podrobněji 1. vojenské mapování (z let 1764–1768) a 2. vojenské mapování (z let 1836–1852) a blíže pak až stabilní katastr. Pro další zazoomování na osídlení Šumavy je možnost čerpat z počtu osedlých v guberniích a pozdějších sčítání poddaných a evidence jejich majetku v berní rule. První fotografie jsou se sídli až z dob fotoateliéru Seidel a jiných fotografů, kteří na Šumavu navštívili nebo vyjeli za zakázkami. Ze Seidlových pohlednic vznikají celé knihy, jeho práce i nastupujícího syna Františka patří k zásadním fotografickým pramenům, který zachycoval i odlehlá místa, samoty a hlavně sídelní celky. Zpracovaných Seidlův archiv skleněných negativů čítá na 120 000 snímků. Vedle toho je to také archiv spodobenek lidí, vojáků, odsunutých obyvatel, kteří se přišli zvěčnit do českokrumlovského ateliéru nebo si zaplatili službu při cestách fotoateliéru Šumavou. Díky Seidlů pečlivosti v záznamech k fotografiím jsou i snímkům informace. Cenné pro Šumavu jsou snímky zaniklých sídel a samot. Archiv je dostupný on-line.

Z dalších vrstev osídlení, která na Šumavě buď nově vznikala nebo byly některé autochtonní objekty selektovaně adaptovány či udžovány po roce 1945 to jsou vojenské budovy spjaté s budováním železné opony. Vojenské posádky, které jsou z většiny umístovány do veřejných nebo soukromých objektů po sudetských Němcích (např. bývalý hostinec s obchodem roty Krásná Hora, rota Světlé Hory v bývalé škole, bývalá Pešlova chata na Bučině, bývalá Lucemburská chata roty na Plešném jezeře, rota Račín v bývalé škole, rota Celnice v budově bývalého celního úřadu, stejně tak i rota v Kyselově). Jsou zde prováděny menší či větší úpravy a přístavby nebo vznikají zcela nové UBA nebo

později i inovované TUBA baráky (rota Prameny Vltavy, rota Žďárek, rota Volary), které po kratší době životnosti v nepříznivých podmínkách pohraničních hor jsou nahrazovány zděnými objekty (rota Nové Údolí). Na Šumavě vznikají tyto stavby v zakázaném pásmu. Některé novostavby stojí na starých místech zplanýrovaných ruin stavení (např. Borová Lada) některé jsou stavěny na zelené louce (rota Strážný, rota Stoka) nebo ve vykáceném místě v lesích (PS Smrčina).

Následná léta jsou ve znamení destrukce všeho, co leželo v pohraničním pásmu. Byly odstřelovány domy, kostely a nepochopitelně i hřbitovy se svými tichými obyvateli, nemá to mementa těch, co po několik generací v místech hospodařili a vymanili kusy obdělávané země na lese. Celé generace tak dávaly svým místům unikátní podobu, učili se s nimi zacházet, kultivovat ho a také v něm zrcadlit svou víru a lásku k místu svého života i pro odevzdání tělesné schránky půdě, která je před tím živila. Šumavu tak můžeme vnímat jako krajinu živých a mrtvých, kdy ti odsunutí obyvatelé prožili na dvakrát svou sociální smrt. Poprvé zbavením kořenů a domova, kdy většinou neměli možnost si něco vzít za vybavení s sebou a podruhé, když nebyli přijímáni na území Německa a cítili se jako druzí občané, kteří museli povětšinou začínat zcela od začátku. Tím si teprve vytvářeli novou sociální identitu v pro ně "nové" zemi [Koшатková 2014].

Tato vkořeněná sorta obyvatelstva mizí a vytváří se nejednotná, postupně se nivelizující vrstva obyvatelstva, která zde bydlí, pracuje, ale málokdy své okolí v historických souvislostech chápe a dále kultivuje. Socialismus sice stále proklamuje svou budovatelskou rétoriku, vytváří své pětiletky a zvyšuje produktivitu napříč industrializovaným státem, ale pokrucuje historii a snaží se o zpřetrhání starých časů a pořádků spojených s německou vrstvou obyvatel. Snaží se dodat novým obyvatelům v odlehlých částech pohraniční nezbytné služby (školní docházku, zdravotní péči, maloobchod s potravinami), dopravní obslužnost, tak aby tuto neatraktivní oblast udržel při životě. Režim si zabírá velkou část pohraniční Šumavy, střeží těžko proniknutelnou Železnou oponu a vytváří zde exklusivitu pro přírodní režim na který naváže vznik CHKOŠ a posléze i Národního parku Šumava, z čehož Šumava profituje zejména dnes.

Image oblasti se v její historii tak proměnilo z pravěkého, zalesněného, divokého ale pro pravěké kultury prostupného území na prvně pojmenované území keltské "*Gebréty*" po český les z německého názvu "*Böhmerwald*". Přes středověkou kolonizační snahu vydobité území na lese po kultivovanou, zemědělsky obhospodařovanou osídlenou krajinu do nejvyšších poloh v 18.–19. století k území sváru dvou národností a protektorátního

zábora k osvobozené, odněmčené, uvolněné zemi pro nové začátky a životy novoosídlenců a navrátilivších se starousedlíků. Šumava se již nevrací ani neohlíží, ale směřuje do modernity, kdy se stává stále více prostorem pro sportovní vyžití, chalupaření, zdrojnicí mítného dřeva i turisticky atraktivní přírodní oblastí. Šumavě se její historie objevuje a navrácí v nepokroucené podobě až v současnosti. Vzniká zde po revoluci také nová podnikatelská subkultura, která Šumavu zaplavuje vznikem zcela nových, velikostně naddimenzovaných objektů, penzionů a chalup s udržovaným okolím zejména pro potřeby ubytovaných. Šumava tak skýtá mnohým i nerezidentům dobrý byznys. Šumava se stává ceněnou značkou s rostoucí úrovní i poskytovaných služeb, servisu a nabídky sportovního vyžití, kvalitního ubytování. Šumava již není problémem, ale naopak místem k dobré investici. Některé obce zcela již změnily svůj ráz a charakter a v nejfrekventovanějších turistických sídlech (Modrava, Kvilda, Horská Kvilda, Filipova Huť, Lipno) pomalu dochází k odlivu stále bydlicích starousedlíků nebo se z nich stává spíše menšina nad několikanásobným počtem krátkodobých turistů, pro které funguje v obci většina provozů, služeb a obchodů.

Za poválečným zvýšením počtu obyvatel stojí proto i zvýšený tlak na výstavbu nových sídelních jednotek zejména ve městech na Šumavě můžeme spojit vedle populačního růstu i s působením armády v pohraničí a povinné vojenské služby. To mělo za následek vznik sídlištních aglomerací, tak jako se stalo ve Vimperku na tzv. sídlišti Sojčáku, kde větší část bytovkových a následně i panelových domů byla obsazena vojenským personálem. Tak se do šumavských aglomerací většího i středního a dokonce i malého charakteru dostává vzhledem k panujícím podnebným podmínkám i stavební tradici nepatřičná architektura. Navíc, většinou nové, pokrokové výstavbě musela ustoupit tradiční, stará zástavba. V některých případech zcela v centru obcí (např. Volary) a nejlépe situovaných tak, aby se co nejvíce znemožnil pohled na centrální církevní památky (kostely, kapličky, farnosti nebo návesní kříže, které byly mnohde stěhovány např., že překáží provozu, rozšíření vozovek etc.). Z některých obcí tak vznikaly nepochopitelné záběry nezajímavých partií pro pohlednice z místa, kde jsou všechny možné pohledy na obec jen ne ten, kde by byly vidět většinou na první pohled nebo již z dálky viditelné církevní památky, dominanty většiny návsi či náměstí. Je to také doklad toho, jak režim prováděl cenzuru nebo zprostředkovaným tlakem tak pracovali autocenzurně v té době sami fotografové. Oblíbeným řešením také bylo sázení stříbrných smrků na návsi, tak aby porost zamezil co nejvíce viditelnosti režimem nepropagovaných objektů ve veřejném

prostoru. Tento původem nedomácí "stříbrný mor" center obcí i mimo Šumavu se v současnosti postupně daří nahrazovat patřičnými dřevinami.

Nesmíme také opomenout, že sídlící vojáci např. ve městě Vimperku ve starých kasárnách za nádražím (vozový park a tanky) a nově vyhrazený a postavený celý areál kasáren u Sloupu s vlastní teplárnou dával městu možnost obživy zprostředkovanými službami pro tako rozsáhlý komplex a několikatisícové mužstvo. Po skončení provozu kasáren byl znatelný odliv života z města, který po revoluci ještě doprovázely postupné krachy, konkurzy nebo insolvence místních fabrik a výrobních provozů (sklářny, tiskárny, dřevozpracující průmysl, elektroprůmysl, textilní průmysl etc.), které situaci ještě zhoršovaly. Tak se obdobně dělo i v ostatních městech na Šumavě (Nýrsko, Sušice, Volary, Prachatice).

Režimem prosazovaná a posílená ochrana státní hranice tak přinesla na Šumavu nové spektrum nestálých a přesouvaných dočasných obyvatel a pád Železné opony znamenal velký odliv této kohorty obyvatelstva. Šumava pro ně byla místem buď výkonu povinné vojenské služby nebo zejména místem spjatým primárně se služebním povoláním. Z této části obyvatel se jen někteří v místech konání služby usadili. Režim díky "výměnným pobytům" slovenských vojáků v Čechách a českých vojáků na Slovensku tak zřejmě i dopomáhal ke sblížení obou národů.

Jak příkrý může být obraz předválečné Šumavy s hluboce zakořeněnými rody a tradicí místa, která měla hluboký vztah k obdělávané půdě, k místu, které zvelebovali, zúrodňovali, k místu jejich domova, které jim poskytovalo možnost obživy a řemesel.

Z krajiny staré Šumavy většinou zbožných a bojácných lidí, provázené téměř na každém kroku církevními objekty (boží muka, křížky u cest, kapličky, kostely, umrlčí prkna, hřbitovy, obrázky na stromech) se stává Šumava se sídelně destruovaným pohraničním pásmem, které je ponechano k odstranění či pro režim méně nákladného schátrání těchto odrodných církevních památek. Záměrná nepéče o kostely a fary, které před válkou byly drženy v úctě místních obyvatel. Které jimi byly udržovány a provozovány a sloužily vedle tradiční hospody jako mezi obyvateli respektované instituce.

Plno polosamot a vzdálených obcí od měst zaniklo obyčejným schátráním za pomoci těch, kteří z takových sídel odváželi stavební materiál (např. osídlení údolního Wunderbachu za Annínem, které je dodnes i terénním vozidlem za sucha špatně dosažitelné). Ze sídelní kultury tak nezmizel nejen zájem o udržování pomístních církevních památek, pomístních názvů a pospolitosti, ale i péče o doprovodné památné

stromy a aleje, které v českoněmeckém prostředí byly s ohledem na přítomnost dvou národností osázené za střídání lipou, jako znakem české nacionality a javorem zastupující nacionalitu německou. To se také projevovalo osazením stromů před jednotlivými usedlostmi, kde u českých stavení byla na znamení lípa a u německé javory. Byl to znak z dálky pro kolemjdoucí srozumitelný, viditelný a rozpoznatelný za každého ročního období.

Šumava již nedospěla k předválečnému zasídlení, které bylo generačně hluboce provázané se vztahem k půdě a místu obživy. Šumava tak ztratila svou předválečnou identitu a novoosídlenectví ani postupný rozvoj fabrik a zpracujících provozů nedal vzniknout vrstvě vyšší sociální třídy, která by rozvíjela svou všeobecnou vzdělanost v místě, které je jim domovem, která by tak dala vzniknout šumavské subkultuře, která by měla většího dosahu. To se děje až teprve v současnosti v 21. století publicitou Šumavy spojenou také s literární produkcí, dokumenty, diskusemi o Národním parku a vznikem nabídky podcastů, facebookových nebo instagramových profilů (profily o životě na samotě na Šumavě nebo dokonce o rekonstrukci starého šumavského stavení apod.) a turisticky zaměřených pořadů ze Šumavy nebo o Šumavě, její historii, památkách, turistických cílech nebo řemeslech.

Ve snaze podchytit s ohledem na narátory včas tematiku osídlení po 2. světové válce jsem v době prezenčního studia v roce 2012 podala návrh grantu na GAČR: *Dosídlovací procesy po roce 1945 na Šumavě*. Tento v druhém kole nepodpořený projekt byl zaměřen na celoplošné zdokumentování výpovědí přímých účastníků dosídlovacích procesů nebo jejich potomků. Konvolut osudů měl vytvořit jedinečný dokument doby, kterou již nebude možné bezprostředně poznávat z pozice mikrohistorie. Takovéto výpovědi by doplňovaly pohled na poválečné procesy a vztahy k menšinám. Zaznamenané životní zkušenosti přesídlených obyvatel se měly stát nedílnou součástí historiografického průzkumu poválečného dosídlování pohraničí, což se shodovalo i s hlavním terénním záměrem dizertace, protože jsem po již uskutečněných rozhovorech měla zkušenost s tím, že přicházím již do rodin bohužel pozdě. S každým pamětníkem který odešel jakoby zmizelo spojení s jeho bývalou domovinou i příběh s tím spojený. Druhá generace již jen vzpomínala, jak babička vyprávěla, jak to bylo doma a jak se vydali zpět do republiky, kam je zavezli na Šumavě nejprve, jak to na Šumavě vypadalo, jestli měli možnost výběru, jak se ostatní ze skupiny spolukrajanů přemístili na svou žádost jinam a oni s některými zůstali v prvním místě atd. Třetí generace věděla ještě méně a

většinou se cítila již zcela jako autochtoní Češi s povědomým, že jejich prarodiče přišli z Rumunska nebo Bulharska.

Zaměřila jsem se proto v následujícím roce 2013 na získání alespoň interního grantu u GAUK na obdobné téma pro *dokumentaci sídelních procesů před a po roce 1945 na území Šumavy*. Ani tento projekt nebyl stran UK podpořen. V době mého studia tak mohla vzniknout širší síť výpovědí z terénu. Setkání se starými lidmi vyžaduje svůj čas a není přímočaré. Většinou se kvůli jejich zdravotnímu stavu zprostředkovaně komunikuje o návštěvě u nich doma s mladší generací. Mnohdy už k další návštěvě nebo smluvenému výjezdu k jejich bývalému domovu nedošlo ze zhoršených zdravotních důvodů nebo kvůli špatnému počasí. Nicméně ti, s kterými jsem měla možnost se setkat se snažili popsat svůj dřívější život a poskytly i fotografie z rodinných alb. Veskrze byly i překvapeni, že se někdo tímto údobím zabývá. V čase covidových omezení nebylo skoro možné se starými lidmi mluvit.

1. 2. Vymezení otázek

Téma poválečného dosídlování pohraničí implikuje řadu otázek. Mezi obecné otázky patří dopady a zvláštnosti politiky osídlování v prostředí Šumavy, odraz v charakteru dosídlení a v preferencích z řad různých skupin dosídlenců. Následně i jejich strategie obživy v závislosti na místních klimatických podmínkách a rázu tradičního i novodobého hospodářského využívání krajiny.

Bližší pozornost je věnována vnitropolitickému charakteru sociálního a hospodářského systému tehdejšího státního zřízení [Spurný 2012, Veselý 1986, Veselý 1986a] prezentovaný soustavou nově založených institucí (Osídlovací úřad, Ústřední komise pro vnitřní osídlení, Fond národní obnovy) a opatřením v ohledu na přístupy ke skupinám novoosídlenců. V užším měřítku je sledována jejich další adaptace v novém prostředí, společenské přijetí, profesní zařazení, osobní život, vzdělávací soustava, životní styl jednotlivých etnik s postupnou modifikací rituálů, jazykové otázky.

S touto problematikou souvisí také podchycení hlavních asimilačních a společenských mechanismů se zpětnou reakcí dosídlenců např. v zastoupení v místních

zájmových i politických organizací, spolkové činnosti, etnické a příbuzenské pospolitosti v širších skupinách dosídlenců, jejich vlivu a postupné modifikaci.

V pohraničí [Bartoš 2003; Uherek–Valášková: 2006, 54], docházelo během první poválečné dekády ke změnám ve strukturách osídlení a to zejména v nejbližším sousedství státní hranice a v důsledku posouvajícího se hraničního pásma do vnitrozemí. Příkladem následných změn mohou být lokality Zhůří u Horské Kvildy, Knížecí Pláně s Bučinou, Volary i národnostní proměna bývalého okresního města Vimperk. Metodicky se jedná o průřez velikostně i povahově odlišných sídelních jednotek. Kladenými otázkami by měla být pokryta souvztažnost mezi bývalým charakterem osídlení, poválečným osudem se zohledněním na počet obyvatel.

Srovnání předválečného stavu osídlení, jeho hustoty a charakteru zástavby se způsobem využitím okolních obhospodařovaných pozemků a lesních ploch v krajině s postupujícími změnami poválečné doby jsou vypovídající sami o sobě. Zásadními zlomy v charakteru osídlení jsou důsledky odsunu německy mluvícího obyvatelstva, demolice objektů [Kovařík: 2009] a uzavírání hraničního pásma. Ke srovnání jsou k dispozici zejména fotografické materiály (poválečné letecké snímkování [el. zdroj Kontaminace–Geoportal], dobové pohlednice z předválečného i poválečného období [el. zdroj Seidl, databáze autorky z Heimatsstuben a sudetoněmeckých periodik aj. lit.]), demografie a statistika.

V podrobnějším měřítku si kladu otázku po dílčích změnách na konkrétních usedlostech v intencích příslušných etnik. Mezi vybrané příklady zánikového horizontu patří lokality Tafellhütte u Vimperka, samoty u Zlaté Studny, Šeravy a Arnoštky. Úpravy a reorganizace osídlení jsou pak zachytitelné v obcích Nové Hutě, Šindlov, Nový Svět a Borová Lada.

Pro koncepci celkového dokreslení situace na Šumavě je směřována pozornost na hospodářskou politiku doosídleného území a její dopady na krajinný ráz a změny ve využívání. Důležité je zohlednit mechanismy správy oblasti a její podíl na přeměně krajinného rázu (kolektivizace půdního fondu, nové způsoby zemědělských postupů, velkochovy hospodářských zvířat apod.) [Hájek 1971; Feierabend 2007].

Z centralistického hlediska politického diskursu se definuje míra role politiky a ústředních státních orgánů na doosídlovací mechanismy a jejich následnou adaptaci v prostředí pohraničí zájmového území. V obecné rovině by měla být problematika zasazena také do rámce ekonomických souvislostí. Do poválečné obnovy se promítá vliv

produkčního kapitalismus 50.–60. let 20. století s Keynesiánským modelem v západním prostoru mezinárodního finančního trhu oproti socialistickému modelu utvářejícího se tzv. "východního bloku". Dopady na vývojové makroekonomické tendence státní politiky doprovází i sinusoida Kondratěvových vln [Švihlíková 2010] nacházející se v poválečných letech ve své fázi oživení třetí dlouhé vlny. Tyto ekonomické vlivy měly také dopady na preferenci a hospodářský vývoj v pohraničí s důsledky pro obnovu a rozvoj průmyslu (sklářství, textilní výroba, dřevozpracující průmysl, sirkárny a další tradiční i nové druhy provozů) a tím i skladbu a subsistenční strategie novoosídlenců. K tématu směřuje z politického i právního hlediska uplatnění dekretů se zánosem nepřátelského majetku i otázka vyrovnání poválečných reparací Německa.

1. 3. Cíle práce

Cílem práce bylo za pomoci metody orální historie zachytit výpovědi starousedlíků a přímých účastníků dosídlovacích procesů po roce 1945 na území Šumavy. Získané údaje jsou tak využity i pro dokumentaci, analýzu a částečnou interpretaci proměny osídlení v pohraničí před a po druhé světové válce.

Obecně motivující je pro danou oblast zájmu a vymezení tématu dizertace výjimečnost historického pozadí poválečných událostí, dynamika vývoje společnosti po technologické i ideologické stránce nastolujícího se státního diskurzu. Mezi další motivy k tématu dizertace patří i morální aspekty a rétorika doby plynoucí z pohnutých událostí druhé světové války a celkový právní státní rámec [Mečl–Vlček 1967] při odsunu německy mluvícího obyvatelstva z pohraničí [Staněk 1991; Hofmann–Heißig–Kittel 2010]. Tyto závažné dějinné aspekty se promítají i do změny charakteru a využívání krajiny v pohraničí. Dopady jsou metodicky zakomponovány pro hlubší pochopení komplexity "krajinné etnoarcheologie" [Cameron 1991].

Práce se souborem rozhovorů s narátory zachycuje svědectví o lokální historii a nabízí tak kusý odraz z výpovědí přímých aktérů. Po metodické stránce práce je přínosem vytvoření paradigmatického spektra retrospektivních náhledů na minulost za pomoci nově položených otázek. Tyto otázky vyvěrají z analyzované mikrohistorické situace a specifika

vybraného území. Vedlejší efektivitou terénního sběru je rozšíření povědomí na sledovaném území o "fenoménu" novoosídlenectví, které přineslo svůj podíl k výjimečnosti historie pohraničí v poválečné době, které nese svým způsobem dodnes.

1. 4. Struktura práce

Práce je strukturována na textovou část vlastní interpretace terénního výzkumu, který bude prezentován výpisy z rozhovorů a odkazy na sídelní změny. Vytvořená databáze vedených rozhovorů s narátory s jejich výpisy je uložena v odpovídajících paměťových instituci zkoumané části regionu Šumavy (Městské muzeum ve Volyni a Prachatické muzeum). K nim jsou komplementárně navazující vizitky k jednotlivým narátorům a jejich vypravování nebo i v podobě krátké videosekvence.

Vybrané odkazy na sídelní změny jsou monitorovány v prostředí základních mapových aplikací GIS včetně zachycených toponym odkazem [Košítková 2008, Košítková 2010, Košítková 2023]. Z těchto podkladů je tak interpretována celková vizuální změna frekvence osídlení pohraničí a jeho proměnách před válkou a v poválečném vývoji doosídlování a sedimentace sídelní struktury do šedesátých let 20. století.

Textová část se skládá z vlastního úvodu do tématiky, popisu a vymezení pojmů, zkoumaného území s charakteristikou problematiky použitých metod, především oral history. Ve stati jsou především popsány a analyzovány získané informace z rozhovorů. Tyto jsou dále interpretovány a sumarizovány. Originální výsledky jsou zasazeny do lokálního rámce se zhodnocením, příp. i statistických výstupů. Výsledek je interpretován a zasazen do širších souvislostí na státní úrovni a to zejména z politického, právního a ekonomického hlediska.

Závěrem je celkové vyhodnocení výzkumu, jeho přínosnost a míra zodpovězení položených otázek s návrhy na formu veřejné prezentace s využitím excerpovaných poznatků.

2. SOUČASNÝ STAV ZKOUMÁNÍ PROBLEMATIKY DOSIDLOVÁNÍ POHRANIČÍ PO ROCE 1945

2. 1. Shrnutí současného stavu poznání

Jedním z prvních a zásadních vstupů do problematiky novoosídlenectví pohraničí po druhé světové válce byla preference výzkumu a zadání základních výzkumných úkolů v 70. a 80. letech 20. století v tehdejším Ústavu pro etnografii a folkloristiku pod ČSAV. Pod vedením jeho ředitele Antonína Robka byly formulovány pracovním týmem první teze i přípravné materiály ke slovníku etnických procesů (1988) a v r. 1991 vycházejí Základní pojmy etnické teorie.

Z použitých metod proběhly sběrné, nerovnoměrně rozprostřené terénní výzkumy v různých částech pohraničí Československa. Pro vzdálenější oblasti byly také využívány zasílané strukturované dotazníky na samosprávné orgány. Pro každý vymezený časový úsek pro zpracování zadaného úkolu byla vybraná i preferovaná oblast sběru dat. Na celostátních konferencích byly přednášeny výstupy z těchto výzkumných úkolů a publikovány formou interního tisku (ZKSVI). Výzkumné skupiny se snažily podchytit v úplnosti specifika dosidlovaných oblastí. Zaměření bylo zejména na každodenní život (strava, oblečení), samotnou práci se svými denními rituály a modifikací importovaných tradic. Výzkum doprovázela fotografická dokumentace i natáčení na kameru (archiv EÚ AV ČR).

Zainteresované výzkumné skupiny odborníků, etnografů, byly modifikovány, rušeny nebo i vznikaly nové na plnění nových úkolových témat, zaměřených např. na život dělníků nebo práci v těžkém průmyslu, průmyslové městské periferie apod. V ÚEF tak byla i postupně ustavována podle aktuální potřeby i vědeckovýzkumná oddělení: Oddělení etnografie dělnictva⁶ Oddělení etnických procesů, Oddělení etnografie socialistické

---

⁶ Více viz: Woitsch, Jiří Kam zmizela etnografie dělnictva?. In: *X. sjezd českých historiků : Ostrava, 14.–16. 9. 2011. Svazek II / redakčně II. svazek připravili Hlavačka, M. – Řepa, M.; hlavní red. sjezdového protokolu A. Zářícký, P. Kadlec, M. Závodná Ostrava; Praha; Brno: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě: Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě ve spolupráci se Sdružením historiků České republiky (Historický klub 1872) a s Historickým ústavem AV ČR Praha a Brno: Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872): Historický ústav AV ČR Praha a*

společnosti, Oddělení etnografie národního obrození aj. Z tohoto období byla excerpována základní témata poplatná tehdejšímu paradigmatickému i ideologickému rámci. V osmdesátých letech byl pod vedením Ivy Heroldové realizován nejobsáhlejší projekt: Teoretické problémy etnických procesů. Etnické problémy v ČSSR. Tento projekt byl důležitým pro základní organizaci výzkumů a ujednocování metodiky. Komplexní výzkum byl pak realizován zejména v pohraničních oblastech jižní a severní Moravy pracovníky brněnské pobočky ÚEF ČSAV [Tyllner–Suchomelová eds. 2005: 76–77].

Vedle pracovníků tehdejšího ÚEF ČSAV (např. I. Heroldová, V. Matějová, A. Navrátilová, S. Brouček aj.), kteří se problematice etnických procesů a novoosídlenectví věnovali programově⁷, dále patří L. Slezák [1978; Čapka–Slezák–Vaculík 2005] nebo T. Grulich [1986, Grulich–Heišman 1986] a nově A. von Arburg [2007, 2008, Arbug–Dvořák–Kovařík, 2010; Arburg–Dvořák–Kovařík 2010; Arburg–Staněk 2010; Arburg–Staněk 2010a, Arburg–Staněk 2011]. Posledně jmenovaní autoři soustavně zpracovávají dostupné dokumenty z českých archivů k vymezenému tématu a časovému období. Tématickou publikační řadu doprovází přílohy v digitální podobě s citovanými dokumenty. Jedná se zatím o nejucelenější a z historického hlediska i objektivizovaný přístup k problematice tématu odsunu a poválečných událostí.

Dílčí témata, týkající se osídlování pohraničí, zpracovali např. O. Fejtová [1990], H. Nosková [2009]. Z pohledu jednotlivých etnických skupin (Romové, Volyňští Češi, Slováci, Rumuni atd.) pak L. Hanus [2003], R. Weinerová [1995], F. Bielik [1994], J. Vaculík [1984]. Plzeňsku se věnoval J. Topinka [2005, 2008]. Relevantně se touto problematikou zabýval také M. Spurný [2012] z Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK. V jeho publikaci je brán zvláštní ohled na cikánskou minoritu a vliv centrálního politického diskursu s dopady v pohraničí a novoosídlenec.

K opomíjenému tématu Němců v Čechách po roce 1945 na příkladu západního

---

Brno (2013), str. 111–128.

⁷ Státní úkoly v rámci plnění pětiletých periodicky udávaly směr základního výzkumu. Vedle olbřímího projektu Etnografie Slovanů (navazující na projekt z 50. let 20. stol. "Narody mira") koordinovaného z Moskvy bylo důležité přijetí úkolu tzv. jednotného plánu společenských věd (JPSV, č. VIII-1-7/5, Rozvoj a sblížení národů a národností v ČSSR). Byly uskutečněny mezinárodní konference (v r. 1975 NDR, Polsko, Bulharsko). Nově zřízené oddělení Etnických procesů ÚEF dostává specifikované úkoly (Teoretické problémy etnických procesů, Etnické procesy v ČSSR) na další pětiletku 1981–1985, které vnáší do oboru nové paradigma i metodologii a obrací se po historických tématech k problematice tehdejší současnosti [Tyllner–Suchomelová eds. 2005: str. 66–68].

Podještědí publikoval J. Otčenášek [2006]. Autor se snažil vysledovat změny, které probíhaly v této minoritě z etnologického hlediska včetně jazykových kompetencí. Historická fakta poskytla rámec pro lokální výzkum ve vymezeném prostředí. Provedený sběr dat a formulované teze v publikaci mají svou lokální poplatnost a odráží jeho specifika.

Problematika rekonstrukce osídlení po roce 1945 je v archeologii novým tématem, který rozvíjí především Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni [Rak–Funk–Váňa, 2012], kde vznikají první postupové práce a projekty. Osídlení předválečné Šumavy je publikováno preferovanou formou celofotografických publikací [Roučka 2004, 2006, 2013; Starý 1991] s minimem doprovodných textů a historických souvislostí. Tématu tragické proměny sídelní krajiny a vůbec i krajinného rázu v oblasti zatopené v souvislosti s přehradou Lipno je věnována fotografická publikace z převážně snímků Seidelova českokrumlovského fotoateliéru *Lipno, krajina pod hladinou* z roku 2016. Zde jsou ale i doplňující informace a okolnosti i s portréty osobností i historie míst ve srovnání se současnými leteckým pohledem na lokality.

Jedinečným zdrojem je tak i on-line přístupná databanka fotografií Ateliéru Seidel v Českém Krumlově, kde jsou zejména vedle krajinných scenérií celkové pohledy na obhospodařovanou krajinu, sídla ale i jednotlivá stavení, samoty na Šumavě [el. zdroj Ateliér Seidl].

Pramennou sféru fotografií mohou v některých případech doplňovat zdroje z rodinných fotoarchivů, které jsou v prozatím nezpracované podobě přístupné v archivu Böhmerwaldmuseum Passau – Archiv und Kommunale Medienzentrale nebo v částečně již zinventarizovaném fondu fotografií převedených ze sbírek Sudetendeutsches Haus in München. Sudetendeutsches Institut – Zentrale Archiv und dokumentationsstelle do Bayerische Hauptstaatsarchiv im München. Zde jsou např. deponovány přípravné materiály, které byly přes deset let shromažďovány týmem spolupracovníků do publikace k výročí založení obce Christiansberg (Křišťanov) na Prachaticku. Snímky pochází vesměs z rodinných archivů a nabízí tak bližší pohled na sídla konkrétních rodin, jejich neformální život, interiéry stavení, spolkové činnosti, festivity, práci.

Odborné publikace týkající se stavebního vývoje sídel a jejich typologií na německé straně Šumavy publikuje Martin Ortmaier [1989, 1992, 2002, 2003, 2006, 2008]. Od roku 2005 je aktualizována webová databáze zaniklých obcí a objektů po roce 1945 [el. zdroj Zaniklé obce]. Tento projekt se neřadí na profesionální úroveň, nicméně díky své

otevřenosti, obsáhlosti databáze pokrývající celé území ČR a možnostem příspěvků se jedná o největší informační web k tématice zaniklých sídel.

V současnosti se problematiky dosídlenectví dotýkají projekty "Občanského sdružení Antikomplex" založeného v r. 1998, které se dlouhodobě věnuje tématice česko-německého pohraničí, především v oblasti Krušnohoří. Sdružení stojí za několika úspěšnými projekty, které se věnují proměnám krajiny, paměti míst a vedení přeshraničních dialogů [el. zdroj Antikomplex]. Sdružení působí ve školním i veřejném vzdělávání. Vedle publikační činnosti inicializují "landartová" setkání v "osudové" krajině pohraničních Sudet a oživují místa konkrétních lidských osudů. Zprostředkovávají kontakt mezi vysídlenými a současnými obyvateli, připomínají různými formami prezentace jejich příběhy. Důležitou charakteristikou tohoto druhu projektů je vedle jejich informativní úrovně i iniciace a navázání současného dialogu ohledně témat pohnuté historie. Poskytují a zprostředkovávají tematiku poválečných událostí k uměleckému i společenskému dialogu.

Celostátního záběru dosahuje projekt "Paměť národa", ve kterém jsou smluvně provázány tři české instituce: Post Bellum, Český rozhlas a Ústav pro studium totalitních režimů. Od roku 2008 zpřístupnily na webových stránkách svědectví pamětníků významných dějinných události 20. století [el. zdroj Paměť národa]. Tento druh shromažďování životních osudů jednotlivých zpovídaných aktérů není soustavným výzkumem jedné problematiky nebo časově zaměřený na "totalitní" období. Nejedná se čistě o profesionalizovaný přístup a je problematické vyhodnotit jeho historickou hodnotu nicméně celospolečenský dosah i pozornost si projekt již získal a začíná být nepostradatelnou historickou bankou pro moderní dějiny a jejich "osudovost" skrze autopsii narátorů. Je to i poslední možnost jak zachytit vzpomínky na události z údobí, kde jsou ještě zřídka dochovány audiovizuální dokumenty.

Další z projektů orální historie jsou již konkrétně tematicky zaměřené (političtí vězni [el. zdroj Političtí vězni]., třetí odboj [el. zdroj Třetí odboj].apod.). Zřizovateli jsou občanská sdružení s podílem profesionálních partnerů i dobrovolných spolupracovníků.

2. 2. Aktuálnost dané problematiky

Orální historie poskytuje možnost monitorace dějin zažitých přímými účastníky. Časové vymezení projektu spadá do poválečných let. Zejména se jedná o roky 1946 a 1947.

Existence minulosti je podmíněna svědectvím, o které se nutně opírá přítomnost. Univerzálním fenoménem naší society je kultura vzpomínání. Minulost je svou podstatou podmíněna přítomností a jako taková vytváří ideovou soustavu společnosti. Ani ve skripturálních společnostech nepřesahují živoucí vzpomínky dobu 80 let! [Assmann 2001: 30–42].

Postupně přichází čas, kdy zažité poválečné události vstupují do historického času umělého trvání „*durée artificielle*“, které žádné společenství neprožívá. Taková doba se stává nefunkčním artefaktem a začíná proces selekce paměti hodných událostí v umělém historickém prostoru [Halbwachs 2009: 123–129, 158]. Nadchází doba, ve které již nenalezneme očitě svědky poválečných událostí.

Konec čtyřicátých a padesátá léta 20. století jsou zachycena na černobílých fotografiích, filmech nebo rozhlasem jen v obecné rovině. V archivu Českého rozhlasu se nacházejí tři, pro projekt využitelné dobové záznamy. Jedná se o audio stopáže příjezdu a vítání novoosídlenců na Frýdlantsku, projevu k nim a autentickou reportážní návštěvu na dvou usedlostech.

Dosavadní výzkum poválečných dějin se týká především politického kontextu. Neposkytuje mnoho pramenných zdrojů k dějinám každodennosti. Svědectví konkrétních lidí je potřebné k vytvoření relevantního obrazu dějin. Aktuálnost výzkumu v oblasti poválečných událostí a zejména procesů v pohraničí tkví především v poslední možnosti zachytit svědectví doby, získat informace prostřednictvím narátorů z konkrétní oblasti pohraničí, které budou komplementárně doplňovat archivní fondy. Metodicky se jedná o přínos do referenčního rámce období, o kterém neexistuje mnoho audiovizuálních záznamů. Tematika poválečných událostí je stále ještě živou, nedokončenou historií a jako taková vstupuje do současné politické debaty, je diskutována v souvislostech moderních dějin naší země (memorace Benešových dekretů, Sudetoněmecká problematika, reparace šlechtě, restituce církvi etc.).

Poválečné vysídlení německého obyvatelstva a dosídlování pohraničí jsou, co do počtů i svými dopady, jednou z největších kapitol sociálních změn a politiky nedávné doby. Toto téma si zasluhuje větší pozornost na lokální úrovni. Poválečné dosídlování Šumavy se svými specifiky nebylo dosud uspokojivě zkoumáno. Začínají být veřejně disputovány i

zločiny z tzv. krvavého léta v roce 1945, kdy probíhaly divoké msty a linčování Německého obyvatelstva [Padevět 2016]. Pro oblast Šumavy v okrese Prachatice je zaznamenáno k 12. květnu 1945 postřelení vojáků Wehrmachtu u Putkova ve strži Košinského potoka vojáky U. S. Army. Dle narátora se postřelení účastnili také místní obyvatelé [Padevět: 2016, 148].

Vedle nastíněných důvodů aktuálnosti problematiky pro výzkum jsou stále přítomným podtextem tématiky také česko-německé vztahy. Po roce 1989 vzniklo několik česko-německých pracovních skupin, nadací, fondů, které se snaží navázat vzájemný přeshraniční dialog a odbornou spolupráci. Týmově spolupracují na historických studiích zejména o odsunu německého obyvatelstva a následujících poválečných událostech⁸.

2. 3. Přínosy práce

Přínosem je zejména načrtnuté možnosti interdisciplinárního přesahu metody orální historie do možností rekonstrukce proměny kulturní krajiny s etnologií a klasickými archeologickými postupy. Postmedievální i recentní archeologie tak může využít možnosti výzkumné metody zavedené "Oral History" k rekonstruování jednotlivých sídel i kulturně sociálního konstruktů lokalit, regionu, jejich neopakovatelných specifik. Vzniká tak mezní, kombinatorní metoda "Oral Archaeology", jejíž možnosti řešení logicky propojuje zastoupené historické disciplíny v efektivní a nedestruktivní nástroj i antropologického výzkumu.

V přístupu k této problematice se jedná jen o částečně inovativní metodologii, která v obecné rovině upozorňuje na problematiku související jen s možnostmi rekonstrukcí historie. Rozvíjení teoreticko-metodologických postupů by měl být přední úkol interdisciplinární spolupráce zejména příbuzných oborů. Využití navrhovaného aktivního přístupu k historii může být později aplikováno v obdobných tématech historických disciplín nebo může přispět k modelové inspiraci pro další vědní postupy s možnostmi mezioborové

---

⁸ Výzkum je dlouhodobě subvencován z programu Evropské Unie (Česko/Sasko, Česko/Bavorsko 2007–2013 Ziel 3), Europäische Fonds für regionale Entwicklung (2000–2006 Ziel 2), Fondu česko-německé budoucnosti, Česko-německé a Slovensko-německé komise historiků, Collegium carolinum.

prezentace.

Vedle teoreticko-metodologického přínosu ke zkoumané problematice jsou jistě zásadní také výsledky a interpretace terénního výzkumu (oral history, nedestruktivní archeologická prospekce) z vybraného území, samotný archivní výzkum, lokální a soukromé zdroje.

2. 4. Presentace výsledků

Výsledky jsou prezentovány formou odborné práce s odkazem na uložení digitálních nahrávek a výpisů s příp. doprovodným fotografickým či audiovizuálním tematickým profilem, které se k narátorům obsahově vážou. Součástí je také audiovizuální komponovaný videodokument zachycující ve výpovědi pamětnice proměnu sídel a krajiny v pohraničním regionu před a po druhé světové válce.

Digitalizované úplné přepisy v paměťové instituci usnadní samotné vyhledávání klíčových výrazů a termínů v jednotlivých rozhovorech. Přístupnou formou k prezentování problematiky může být také audiovizuální dokument s "portréty" jednotlivých narací včetně zachycení vzhledu míst v současnosti. Geografický pohled na území mohou doplnit historické pohlednice zmiňovaných lokalit [databáze fotografií in Košátková, 2013] včetně současného stavu prostoru bývalého pohraničí z dostupného jak historického tak i současného leteckého snímkování.

Předpokládá se i prezentace na konferenci s pozdější publikací předneseného referátu ve sborníku (druh výsledku "D"), jednotlivé přednášky pro neobornou veřejnost v regionu nebo i výstava v Městském muzeu ve Volyni. Pro Městské muzeum ve Volyni jsem již vypracovala v rámci závěrečné práce ve Škole muzejní propedeutiky pod Asociací muzeí a galerií České republiky libreto výstavy: *Osídlení Šumavy po roce 1945* [Košátková 2014].

3. ZÁMĚR PRÁCE

3. 1. Základní struktura práce

Hlavním z cílů je zachytit a zdokumentovat životní osudy v řízeném procesu doosidlování v poválečné době. Podstatou záměru je zdokumentovat a interpretovat výpovědi narátorů, kteří svým etnickým původem, státní příslušností, životní situací i osobitým osudem budou vypovídajícím vzorkem pro zachycení a interpretaci této opomíjené kapitoly naší státní historie.

K vytvoření kvalitativního souboru pamětníků doosidlovacích procesů byla aplikována biografická metoda semi-strukturovaných rozhovorů. Zároveň s vedenými rozhovory byly z průběhu i terénního výzkumu pořízeny fotografie ke zmíněným sídelním lokalitám. Projekt tak může být prezentován i pro neodbornou veřejnost audiovizuálním, tematicky profilovaným videem nebo fotosekvencí.

Důraz je kladen na problematiku postupné celkové proměny formy osídlení pohraničí, subsistenční strategie jednotlivých novoosídleneckých skupin, jejich kulturní hegemonii a následnou asimilaci.

Hlavní časová osa práce je upřena na terénní a archivní výzkum z kterého se odvíjí. Z průběžných výsledků jsou dále vyvozeny parciální výzkumné sondy pomocí "koincidence" výsledků metody oral history s nedestruktivním archeologickým průzkumem ve vybrané lokalitě. Podrobnější struktura práce je provázána s prvotním sběrem dat v terénu a následně či předcházejícíně v archivech. Následný fokus podrobnějšího výzkumu odvisel z vyhodnocení kvality získaných informací a jejich možnou interpretaci či použitelnost.

3. 2. Realizace záměru

V prvních letech řešení probíhal intenzivní sběr dat v terénu soustředěný hlavně v

centrální oblasti Šumavy (Prachatice, Vimperk, Volary, Kašperské Hory), kde jsem se opakovaně již pohybovala v rámci svých předešlých postupových prací a vedlejších výzkumů pro regionální muzea v rámci dobrovolného sběru oral history a terénní prospekce nezkoumaných nebo ohrožených lokalit. Uskutečněné rozhovory (pro minimální relevantnost sběru dat v oblasti jsou vedeny rozhovory s více než dvaceti narátory) byly kontinuálně převáděny formou výpisů pro potřeby práce a analyzovány dle zásad metodologie oral history [Vaněk 2003, 2004, 2004a]. Z dílčích výsledků je na základě zkušeností autorky s již vedenými rozhovory ihned upravována další strategie vedení a rozvíjení problematiky kvalitativní metodologie a teoretického rámce. V podstatě každý rozhovor posouvá nebo vrací ke stejným tématům zase z o něco jiného pohledu. Tyto výsledky jsou excerpovány na základě zakotvené teorie („grounded theory“ Glaser a Strauss 1967).

Prvotní navázání lokálního kontaktu (tzv. nultá fáze) postupně rozvíjí síť (tzv. princip sněhové koule „*Snowball Sampling*“) výběrové skupiny narátorů v širší oblasti prováděného sběru. Výstup z prvních let řešení byl zaměřen na metodologii sběru dat a specifika sledovaného ústředního tématu.

Po evaluaci dat bylo již cíleně zaměřeno s nedestruktivním archeologickým výzkumem do vybraných, konkrétních lokalit. Tato část práce se zaměřuje na zachycení a vyhodnocení proměny osídlení. Současná podoba lokalit a krajiny je také audiovizuálně zachycena, případně srovnávána s vojenským, leteckým snímkováním (Geoportal on-line).

Po dokončení hlavního sběru dat v terénu jsou výběrově mapovány krajní oblasti monitorovaného území zasahující na Železnorudsko, Sušicko a Českokrumlovsko.

V dalších letech řešení terénního výzkumu práce byla vyhrazena také kapacita pro revizní nebo doplňkové vedení rozhovorů s vybranými narátory či hloubkové, mikrohistorické archivní sledování osudů jedné reemigrantské rodiny z Francie.

Kompletovaná databáze nahrávek, příp. přepisů rozhovorů i vlastní audiobanka nahrávek je ve shodě se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Tyto digitální data jsou odevzdány do příslušných paměťových institucí pro spádovou oblast sběrového území i dlouhodobý tematický záběr a spolupráci (Městské muzeum Volyně a Prachatické muzeum). Osobní údaje, pro narátory signifikantní místa (např. dosavadní bydliště nebo významné místo působení) a data narození jsou kromě vysloveně odsouhlasených případů v práci začerněny.

4. METODY

4. 1. Základní přístup

Vedle již zmiňované metody oral history je pro další výzkum využita metoda archivního a historického průzkumu. Pokládala jsem za nutné se zorientovat v potenciálu armádních archivů a záznamech bývalých složek pohraniční stráže⁹. Z těchto fondů jsem předpokládala, že by bylo možné popsat konkrétní postupy destrukce vsí a jednotlivých objektů, ale takto ranné fondy nejsou ještě do hloubky zpracované a časové nároky přesáhly možnosti i využití nejistých výsledků. To samé se zatím odehrává i ve fondech stavebních úřadů při bývalých okresních či místních Národních výborech, kde jsou metry dokumentů s možností prezenčního nahlížení, jelikož není podrobnější stratifikace a lokalizace jednotlivých stavebních či demoličních akcí. Vše ještě ztížila pro bádání v archivech opatření spojená s epidemiologickou situací. V toto období jsem některé dokumenty z archivů díky předešlým badatelským návštěvám a ochotě vstříct stran pracovníků dostávala i poštou či vyzvednutím na recepci.

Pro terénní část výzkumu sídelních komponent jsem využila metodu nedestruktivního povrchového průzkumu antropogenních reliktnů s obrazovou (mapovou) projekcí dat v prostředí GIS a fotografickou dokumentaci (odkazem v případě lokalit Smrčina/Hochficht a postupových prací). Pro historický průzkum je primární orální historie s kterou mám již dobré zkušenosti.

Terénní situace na některých lokalitách byla zaznamenána fotograficky nebo na video. Z těchto pomocných materiálů by mohla později vzniknout i přístupná výstavní nebo video prezentace pro neodbornou veřejnost. Naplnila by se i dokumentační funkce zachycení současného stavu vysídlených lokalit po záboru příhraničních oblastí pásma.

Pro porovnání celkové změny v obcích lze využít poválečného leteckého snímkování (pořízeného v letech 1947–1949) uloženého v originále ve Vojenském topografickém ústavu Dobruška, on-line zpřístupněné v aplikaci cenia.cz v mapovém projektu Kontaminace později GEOportál.

---

⁹ Vstupní informace k této části archivního výzkumu a přístupnosti fondů, jejich obsahu je možné čerpat zejména z uvedených zdrojů v disertační práci D. Kovaříka, který toto téma v obecnosti zpracoval pro většinu pohraničních oblastí.

Z uskutečněného zahraničního studijního pobytu v archivech "Heimats spolků" a knihoven v Německu (krajská knihovna Freyung, Heimatstube Heidmühle, Waldkirchen, archiv, mediatéka a knihovna Böhmerwaldmuseum Passau, Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, archiv Sudetendeutsches Haus München etc.) za účelem získání fotografických podkladů předválečné Šumavy z osobních fondů odsunutých obyvatel jsem vypracovala odkazovanou studii a databázi lokalit s dosud necentralizovanými fotografiemi dle určených míst. Tehdejší okolnosti uložení v jednotlivých Heimatstuben a archivů jsem popsala v úhrnu přes všechnu spolkovou péči jako problematické. Již tehdy vyvíjené úsilí o centralizaci a digitalizaci fotografií českého území z rodinných archivů odsunutých Sudetských Němců stran Bayerisches Hauptstaatsarchiv München je snahou napravit tento prozatím nesystematizovaný stav.

Práce je postavena na uskutečnění rozhovorů s pamětníky v zájmové oblasti zejména střední Šumavy. Sběr dat je odevzdán v podobě digitální audiodatabáze s katalogem a výpisy z rozhovorů do příslušné paměťové instituce.

V semistrukturovaných rozhovorech je především detailně sledována struktura sídel, poměry česko-německého soužití, vztahy s okolím, využití krajiny, místní zvyklosti a dopravní obslužnost s logistikou pohybu. Zachycené popisy lokalit bude tak možné rekonstruovat ve více dimenzích, které klasickými archeologickými postupy nelze dosáhnout. Získané informace o interiérech a funkcionalitě objektů v širších sociálních souvislostech budou datovým rastrem pro mezioborovou rekonstrukci forem osídlení na Šumavě. Zejména pak pro archeologické a stavebněhistorické průzkumy. "Novým" mezioborovým nástrojem se tak může stát výše načrtnutá metoda "Oral Archaeology", která by prezentovala jedinečný způsob dokumentace hmotné kultury a struktury sídel. Takto zachycená svědectví se tak stanou relevantním komparativním materiálem (databankou) pro další vedené výzkumy v terénu.

Časové rozmezí postihuje minimální rozsah 20 let (1935–1955) s přesahy +/- 15 let. Tento rozsah umožňuje srovnání předválečného charakteru osídlení s dopady v první dekádě po konci 2. světové války. Přesahy časového rozmezí posloužily pro případy, které měly dlouhodobější setrvalost ve své změně. Geograficky je sledován zejména pás pohraniční, ve kterém došlo k masivním odsunům a proměně skladby původního obyvatelstva. Vytyčeným je zejména okres Prachatice s přesahy do sousedních okresů Český Krumlov a Klatovy. Mezníkem zkoumaného území je určena bývalá protektorátní linie hranice, která svým průběhem vykazuje dobovou charakteristiku německého vlivu a

demografické skladby (např. pojmenování vlakových zastávek Bohumilice v Čechách).

Komplementárně jsou k lokalitám zohledněny archivní fotografické materiály (náhledy vyvolaných pozitivů s 1/3 překryvem, který dovoluje 3D vizualizaci viz letecké snímky Šumavy z archivu NPŠ v Kašperských Horách) s náhledem "plochého" poválečného letecké snímkování Šumavy z let 1946–1952 (GEOportál).

4. 2. Techniky výzkumu

Kromě zmíněné oral history je využít i potenciál nedestruktivního průzkumu sídelních pozůstatků. Pro vlastní výzkum je využita metoda archivního a historického průzkumu v ohledu na metodologii orální historie [Vaněk 2003].

Z koncepčního hlediska byl průběh výzkumu a terénní situace v lokalitách dosídleneckého pohraničí průběžně vizuálně zaznamenán (fotografie, video). Z tohoto vizuálního materiálu by byla i přístupná prezentace pro další využití v charakteru doprovodného dokumentu k terénnímu výzkumu např. pro výše již zmiňovanou zamýšlenou výstavu v muzeu. Naplnila se i tak dokumentační funkce monitoringu současného stavu vysídlených lokalit po záboru oblastí ochranného pásma hranic, který nikdo soustavně nevede. Někteří ze soukromých badatelů se zaměřují na svá témata např. roty pohraničních stráží nebo průběh hranice, převaděčství¹⁰ nebo jen kamenné památky a mezníky při hranicích či vojenské objekty z 2. světové války etc. Lokálně jsou pak zpracovány vhledy do historie jednotlivých bývalých obcí nebo oblastí¹¹ nebo i současných (většinou je zadavatel Obecní úřad) s pohledem do minulosti. Vznikají také postupové práce zaměřené na jednu obec, které se snaží jít do hloubky a vyčerpát zejména fotografie a dokumenty od starousedlíků či od bývalých obyvatel. Dotčené obce se většinou snaží, aby se taková práce přetavila do vydání brožury nebo plnohodnotné

---

¹⁰ Moc, Pavel *Šumavští převaděči*. Dotisk 2. vydání. Nakladatelství Kopp: České Budějovice, 2022.

¹¹ Např. v roce 2022 vydalo nakladatelství Kopp v Českých Budějovicích 1. vydání knihy Jana Voldřicha: *Osudy ze šumavských chalup*, která jde stavení po stavení v oblasti Zadova a Churáňova, kde se mu podařilo shromáždit dokumenty i staré fotografie usedlostí i jejich obyvatel v této části převážně české nacionality.

publikace o obci. To vše postupně doplňuje mozaiku¹² o území Šumavy a podává více či méně ostrý obraz – svědectví.

Užitá biografická metoda vedení rozhovorů umožňuje jejich uvolněný průběh bez semknutí pevného rámce stejně kladených otázek Pamětníci ve svém vyprávění reflektují vlastní životní události i strukturální vlivy. Výběr participantů je ze získaných kontaktů záměrný, aby se obdobné osudy a zážitky neopakovaly a pokrytí kladených otázek bylo rovnovážné. Byla vyvíjena snaha o zajištění bohatosti a rozprostřenosti sběrové oblasti dat kvalitativního výzkumu.

Pro vlastní analýzu získaných dat jsou využity postupy narativní analýzy. V kmenových audio záznamech rozhovorů, které budou moci v paměťové instituci využívat i jiní badatelé v případě poskytnutého oprávnění od narátorů nebo jejich potomků bude možné např. ověřit kontext – význam věty (v celkových prepisech by mělo být uvedeno pozn. o příslušném zvukovém kontextu: řečeno s nadsázkou, myšleno sarkasticky a obdobně) nebo specifickou výslovností termínů, příp. středobavorského dialektu.

Definování nových nebo obohacení tzv. velkých teorií nemůže být očekávána. Vzhledem k tématu se jedná o zachycení jedinečného procesu doosidlování skrze obyčejné, povětšinou i perzekvované jednotlivce. Zmíněná zakotvená teorie je teorií středního rozsahu a spadá tak na pomezí pracovních analýz. Z kvalitativního vzorku sebraných dat je snaha při využití induktivního postupu této teorie koncipovat teoretický rámec zkoumaného jevu.

---

¹² Pestrou a lákavou mozaiku nabízí publikace a dokumentární řady (Stream.cz) s oblíbeným rodákem Emilem Kintzlem. Např. Kintzl, E. – Fischer, J. Zmizelá Šumava. 1. vydání. Zlín: Nakladatelství KNIHA ZLÍN, 2015.

5. PRAMENY

5. 1. Zdroje a archivní prameny

V práci je využit potenciál tzv. maket ze 70. let, které jsou uloženy v knihovně Etnologického ústavu AV ČR. Konkrétně se jedná o makety:

- Etnické procesy II. Společnost a kultura
- Etnické procesy III. Vystěhovalectví – menšiny
- Sborník etnických procesů
- Přípravné materiály k Slovníku etnických procesů
- Výzkumy pohraničí
- Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR

a jednotlivé díly Zpravodaje koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku.

Pro tuto problematiku by měla být věnována pozornost archivním fondům, které souvisí s tématem uzavírání a destrukce osídlení v novém hraničním pásmu. Výzkum ve fondech Ministerstva vnitra (zejména směrnice, příkazy, nařízení, interní tisky ...), jednotlivých fondů Místní národních výborů uložených ve Státních okresních archivech: Prachatice (fond ONV Vimperk, k. 4 Smlouva o dílo na demolici obce Stodůlky, 1956), Strakonice příp. v Českých Budějovicích. V archivu bezpečnostních složek (Kanice, fond A 6/1, inv. j. 73 seznam míst v hraničním a zakázaném pásmu určených k demolici), Vojenského historického archivu (IV. fondy a sbírky z období po roce 1945, materiály styčných důstojníků MNO při osídlovacích úřadech, vojenských technických praporů), Národní archiv v Praze, fond Osídlovací komise ÚV KSČ (a. j. 323 Zpráva o situaci v pohraničí v oblastech přiléhajících k západnímu pásmu Německa a Rakouska, nedat.; fond MV–T k. 83 sign. T–P 249 Pokyny o přemístění obyvatelstva ze zakázaného pásma a nespolehlivých osob z hraničního pásma, 12. 11. 1951, fond Úřadu předsedy vlády, k. 306, sign. 111–6 Majetková vypořádání v zakázaném pásmu, Archivní fondy útvarů Pohraniční stráže a Vnitřní stráže, D/III,10. brigáda Pohraniční stráže Volary, č. 2 345 (1 863, z let 1951–1966) apod., ale upřednostnění dostalo shromažďování fotografií stavu sídel před destrukcemi, protože dokumentace objektů ve vojenském pásmu nebyla

žádoucí a o to vzácnější je vytěžovat zdroje se stavem sídel ante quem.

Od vysídlených německých obyvatel jsou pro oblast Šumavy k dispozici v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích domovská periodika (*Böhmerwälder Heimatbrief*, *Böhmerwälder Jahrbuch*, *Der Waldbrunnen*, „*Hoam!*“ *Monatsschrift für die Böhmerwälder. Mitteilungsblatt des Deutschen Böhmerwaldbundes ...*) ve kterých jsou publikovány některé na české straně neznámé fotografie vesnic, jednotlivých usedlostí z české části bývalého pohraničí. Tyto řady periodik byly kompletně využity a čísla, která zde nebyla zastoupena byly vytěženy v níže jmenované knihovně Sudetského spolku v München. Zachycení spodoby starých sídel a proměna osídlení je jedno z vytyčených témat práce.

V průběhu zpracování byl iniciován kontakt s domovskými organizacemi vysídlených obyvatel v Bavorsku (Freyung, Heidmühle, Passau, Waldkirchen), které pořádají expozice v tzv. Heimatstuben s příp. archivy dokumentů od pamětníků odsunu ze zájmové oblasti. Jsou tak využity zejména personální fotografie předválečného osídlení oblastí, které nejsou dostupné v našich archivech a knihovnách (mediatéka a knihovna Böhmerwaldmuseum Passau, Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, archiv Sudetendeutsches Haus München, Kreisarchiv Freyung-Grafenau) v odkazované studii.

5. 2. Autenticita

Terénním výzkumem sledovaná (od předválečných let do 50. let 20. stol.) oblast jižní státní hranice se západním Německem byla v minulosti exponovanou částí ostře chráněných hranic. Dnes je oblast Šumavy přeshraničně intenzivně turisticky vytížena jak v zimních, tak i letních sezónách. Modifikovala se struktura osídlení i způsob hospodaření v krajině. Vyrůstají zde nové generace bez zatíženosti z přítomnosti Železné opony se socialistickým zřízením, s omezeným vnímáním hranic jako takových (v současné době chápaný evropský prostor bez hranic, otevřený Schengenskou smlouvou).

V pohraničí zaniká po roce 1945 tradiční žitý prostor. Po vystěhování německy mluvících obyvatel dochází ke znárodnění nemovitého i movitého majetku "viníků války – kolaborantů". Od státu nemovitosti i konfiskované věci zakupují nebo jsou poskytovány do držby novoosídlencům. Komplexně tak dochází ke změnám v charakteru kulturní krajiny.

Novoosídlenci mají své kořeny jinde, místní tradice neznají, nezajímají se o ně, vlastní postupně zapomínají, tradiční role náboženství upadá. Svá nová obydlí si přizpůsobují bez ohledů na místní podmínky a zvyklosti. S úpadkem a radikálním přerušением tradičního spolkového života v obcích je uvolněn prostor pro novou kulturní náplň. V mentálním prostoru dochází k odlišnému vnímání novoosídle, počínajícím dnem příchodu a starousedlíka, spjatého pamětí rodu s proměnami okolního žitého prostoru. Pro novoosídle hranice představovala konec jejich vnímání, ale pro starousedlíky jen administrativní čáru¹³ [Otčenášek 2006: 88–89]. V 50.–60. letech 20. stol. graduje devastace a likvidace domů, památek a hřbitovů v bývalých Sudetech. Násilným způsobem zde náhle zaniká předchozí žitý prostor, který již nebude v původním rozsahu a struktuře obnoven.

Zmizel zde komunikační systém a s ním i cirkulující "kulturní smysl"¹⁴ skupiny obyvatel [Assmann 2001: 25]. Předválečná minulost tak v pohraničí velmi rychle mizí, protože minulost vzniká teprve tím, když se k ní lidé vztahují. Minulost dále žije prostřednictvím vzpomínek žijících lidí, kteří o ní musí vypovídat svědectví. Svědecká paměť a výpověď¹⁵ se uchovává jako i tradice žitého prostoru v komunikaci [Assmann 2001: 33, 37].

Pohraničí tak aspiruje na území, které zažilo své "velké dny dějin" a nyní je samo ve své poválečné historii vydáno na pranýř zapomnění starého. Přibližuje se snad do bývalého pohraničí nemoc tzv. prázdného intervalu historie v podobě "nehybné doby", na kterou nemá kdo a proč vzpomínat? Pohraničí bylo po roce 1945 uprázdněným územím pro nastolující se nové ideologické formulace a postuláty, experimentální pole pro nové dosidluující obyvatele a modely socialistické kolektivizace. Nastává zřejmě poslední vhodný čas zachytit další svědectví o pohnuté historii pohraničí, dokud jsou zde ti, kteří byli svědky dalekosáhlých změn v těchto oblastech.

---

¹³ Výzkum B. Spalová.

¹⁴ Užívám i přes kritiku Assmannova pojmu kulturního smyslu.

¹⁵ V prizmatu hermeneutického vnímání historického času lze instrumentalizovaně použít výrazu "*Erfahrung*" jako vzájemně se podmiňujícím prostoru zkušenosti v asymetrické polarizaci k horizontu očekávání z pojmového slovníku u R. Kosellecka (*Vergangene Zukunft. Zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. 1979., příp. u G. Gadamera – (Pravda a metoda s. 355, pozn.4.). Převzato z Ricoeur, P. *Čas a vyprávění III*. Oikoymenh. str. 297).

5. 3. Data z terénního výzkumu

Terénní část je majoritním podkladem pro práci. Intenzivní část výjezdů za narátory byla uskutečněna především v prvních dvou letech řešení dizertační práce. Výjezdy probíhaly průběžně během roku, soustředěně pak v termínech festivů různých národnostních skupin v regionu (zejména společné česko-německé vzpomínkové mše a setkání při příležitostech vysvěcení opravených církevních památek etc.).

Svým původem jsem dlouhodobě osobně zainteresována v dané oblasti výzkumu – je mým domovem. Provedla jsem zde účelový průzkum, který zahrnoval rozhovory s narátory týkající se problematiky poválečné destrukce osídlení ve vztahu s postmedievální archeologií. Tento průzkum byl prezentován na konferenci České asociace orální historie (COHA) a publikován roku 2011 ve sborníku konference [Košítková, 2011]. Konkrétně tak bylo navázáno na získané kontakty z předcházejících aktivit v regionu. Předěšlé zkušenosti sběru byly nápomocny k získání dalších vrstvy kontaktů. Uskutečněné rozhovory v letech 2009 a 2010 s narátory profilovaly obsahovou strukturu dizertace.

V rámci přípravy dizertační práce byl v její terénní části proveden nejprve parciální výzkum za pomoci oral history, z něhož vyplývaly určité aspekty pro další použití této metody. Aspekty naznačovaly některé informační limity, úroveň vypovídající kvality a tématická rozhraní aplikované oral history. Na několika příkladech je tak na tyto aspekty poukázáno s jejich významem pro postupy výzkumu, validaci dat.

6. OBYVATELSTVO A SÍDELNÍ KULTURA ŠUMAVY

6. 1. Obyvatelstvo v předválečném údobí

O souvislém osídlení šumavského podhůří lze hovořit teprve v souvislosti s příchodem Slovanů na přelomu 7. a 8. století. Důležitou roli při osídlování krajiny přitom měly obchodní stezky včetně tzv. Zlaté stezky, o níž jsou zprávy z počátku 11. století [Kubů–Zavřel 2007: 7–11]. Probíhala zde kolonizace lesní půdy, ale ta byla organizačně dosti složitá, proto ji za podpory panovníka prováděly nejprve především kláštery. Církev se tak stala ve 12. století největším vlastníkem půdy hned po českém knížeti, ale na kolonizaci se podíleli i čeští feudálové. V té době přicházeli na Šumavu již i první němečtí kolonisté. Panovník rovněž začal v oblasti Šumavy zakládat města (např. Klatovy nebo Sušice) a stavět královské hrady (např. Kašperk). Později měla vliv na osídlování hor hospodářská aktivita šlechty. Začalo se rozvíjet např. sklářství, které zde mělo ideální podmínky, zejména dostatek křemene a dřeva. V 16. století byl dokonce podíl nezemědělské výroby a obchodu vyšší než podíl zemědělství. V té době se rovněž obnovila těžba stříbra a začala se těžit i železná ruda.

Další vlna kolonizace lesních ploch, a to i ve vyšších horských polohách, nastala na počátku 17. století. Po třicetileté válce naopak nastal hospodářský úpadek a dokonce se vylidnily rozsáhlé oblasti. Přestala se obdělávat zemědělská půda, zanikla řada vesnic. Navíc mnohé šlechtické a měšťanské rody odešly ze země v obavě před rekatolizací. Proto se vrchnosti snažily obnovit co nejrychleji normální hospodářský život a zvýšit počet obyvatel. To vedlo k přílivu kolonistů z Rakouska a Bavorska, čímž se zcela změnila národnostní struktura Šumavy. Tato kolonizace vyvrcholila v 18. století opět v souvislosti s rozvojem sklářství a s tím související těžbou dřeva. Poté začala sklářská výroba postupně upadat, ale obyvatelstvo se dále mohlo živit těžbou dřeva a rovněž chovem dobytka. Na Šumavě pracovalo množství hamrů a pil a začaly vznikat i první papírny.

Z etnického či národopisného hlediska se na území Šumavy vyskytovaly v 19. a 1. polovině 20. století dva rozdílné celky. Německé etnikum bylo rozšířené zejména ve vrcholových partiích, české obyvatelstvo obývalo šumavské podhůří či okrajové části Šumavy. Existovaly samozřejmě i výjimky, kdy např. zcela české byly vsi pod vrchem Javorník (1 089 m n. m.) nebo ve vysoké nadmořské výšce položené obce poblíž Stachů

či pod Boubínem. Na druhou stranu měly vysoký podíl německého obyvatelstva některé obce od Šumavy už poměrně vzdálené, zejména v okolí Českých Budějovic.

Průběh národností hranice byl velmi zřetelný, i když i zde existovaly výjimky, kdy v několika obcích či městech bylo přibližně stejné zastoupení českého a německého obyvatelstva (např. město Prachatice). S česko-německou národnostní hranicí do jisté míry souviselo i rozdělení na soudní okresy. Mezi oběma etnickými celky samozřejmě existovaly četné kontakty, a to většinou přátelské. Docházelo tedy i k určitém splývání některých národopisných prvků. Ani české, ani německé obyvatelstvo přitom nebylo z národopisného hlediska zdaleka jednotné. Specifické bylo například německé obyvatelstvo Volar, tzv. Wallingři, po kterém dodnes zůstala zachována originální architektura alpského typu [Kočárek 2003: 17]. Celkově šumavští Němci měli své typické kroje, zvyky, pověsti a mluvili zvláštním hornobavorským nářečím. Německé území pokračovalo severně od Šumavy v oblasti Českého lesa, ale od Šumavy bylo odděleno českými obcemi na Domažlicku.

Již v průběhu 19. století započal a v období 1. republiky pokračoval určitý odliv šumavského obyvatelstva do oblastí a měst s lepšími pracovními příležitostmi. Příčinou tohoto vylidňování byla jednak malá úrodnost půdy, jednak nedostatek surovin a nízká úroveň industrializace – na rozdíl od jiných pohraničních oblastí, zejména severočeských, kam naopak odcházeli za prací mj. i Jihočeši. U německých starousedlíků se přitom projevoval užší vztah k rodné půdě než u jejich českých sousedů, neboť opouštěli Šumavu v mnohem menší míře.

Pokud jde o soužití Čechů a Němců, Šumava patřila spíše ke konzervativním oblastem, kam se dostalo nacionální soupeření až koncem 19. století. Ve zprávách Národní jednoty pošumavské, tedy „Celozemské organizace pro posílení kulturního a politického vlivu českého etnika v jazykově smíšených oblastech Pošumaví“ se lze dočíst, že „české obyvatelstvo v mnoha šumavských městech, obcích či celých oblastech je národnostně málo uvědomělé až vlažné, snadno podléhá germánské asimilaci a nedostatečně prosazuje své národnostní nároky“ [Nikrmajer 2003: 383]. Tyto skutečnosti mohly ovlivnit i výsledky sčítání lidu, kdy se část Čechů v národnostně smíšených oblastech patrně přihlásila k Němcům na základě své obcovací řeči, neboť němčinu plynně ovládala, mnoho českých dětí chodilo do německých škol a mnoho Čechů pracovalo v německých či židovských podnicích. Židé, kteří představovali na Šumavě důležitý hospodářský faktor a např. v Nýrsku tvořily téměř třetinu obyvatel, se rovněž

většinou hlásili k německému národu. Postupem času se ovšem situace na Šumavě začala měnit, neboť sílily aktivity českých i německých nacionálních kruhů. Vliv měly i volby do obecních zastupitelstev a okresních výborů, které znamenaly prestižní záležitost pro jednotlivé národnosti.

Dramatický vývoj na mnoha místech nastal po vzniku samostatného Československa. V oblastech s převahou německého etnika se musela prosazovat státní moc často pomoci ozbrojených složek. V listopadu 1918 dokonce vznikla v Českém Krumlově tzv. šumavská župa (Böhmerwaldgau), která se nejprve snažila získat úplnou samostatnost a nezávislost na československém státu, později měla snahu se připojit k Hornímu Rakousku. V jejím rámci vznikaly i ozbrojené jednotky (Volkswehr) a pořádek v celé oblasti byl pak nastolen až za pomoci vojenského pluku z Českých Budějovic. Na Šumavě poté postupně sílil český vliv, což se projevovalo ve státní správě a v mocenském aparátu, kdy do této oblasti přicházelo množství finančních i poštovních úředníků či četníků. Podporováno bylo i české školství. Celkově byl v Pošumaví patrný nárůst počtu obyvatel české národnosti, jehož příčinou byly jednak změny kritérií k posuzování národnosti, jednak migrace Čechů do pohraničí. Zvláště v soudních okresech Nýrsko, Volary či Vyšší Brod se počet českých obyvatel do roku 1930 více než zdesetinásobil.

Ve 30. letech poté dochází k radikalizaci německého národnostního hnutí, prosazují se členové radikálně nacionálních a fašistických skupin, kteří přispěli v roce 1933 k založení Sudetendeutsche Heimatsfront v čele s Konrádem Henleinem. Z tohoto hnutí pak vznikla Sudetendeutsche Partei, strana, která dosáhla velkého úspěchu ve volbách v roce 1935, a to právě i na Šumavě. S růstem německého radikalismu souvisely i důsledky světové hospodářské krize z počátku 30. let. Z celkového počtu nezaměstnaných např. v roce 1936 (přes 800 tisíc) bylo totiž 62 % (přes 500 tisíc) právě německé národnosti, i když celkový podíl Němců v Československu byl 23 % [Petráš 2003: 387]. Co se týče oblasti Šumavy, zde byla celková nezaměstnanost ca 20 %. Zvyšující se napětí mezi Čechy a Němci bylo podněcováno i ze zahraničí, konkrétně z Lince, zejména po anšlusu Rakouska v březnu 1938. Z Československa pocházelo i mnoho členů linecké organizace NSDAP. Po podpisu mnichovské dohody v září 1939 došlo poté k odtržení celého území tzv. Sudet od Československa.

6. 2. Šumava a její obyvatelé za druhé světové války a po ní

Po zabrání obsazeného území ze strany Němců dochází k četným emigracím obyvatelstva, a to většinou české národnosti, méně bylo Židů či Němců-antifašistů. Největší, zcela převratné změny v osídlení Šumavy pak nastaly po konci války. Již krátce po osvobození, 15. května 1945, byl vydán rozkaz k přesunu některých vojenských jednotek k hranicím. V dodatku k tomuto rozkazu je uvedeno: „Všechny Němce vykažte z území historických hranic. Pro udržení chodu zemědělství a průmyslu... nechte dostatečný počet dělníků a zaměstnanců, kteří zůstávají... bez občanských práv [Petráš 2003: 393]“. Během června pak do pohraničí míří jednak pluky rudých gard, jednak pohotovostní pluky Národní bezpečnosti s úkolem provádět evakuaci Němců a soustřeďovat je ve sběrných táborech. Období do konce července 1945 je označováno jako období tzv. divokého odsunu. Podle plánů měli být napřed odsunuti říšští Němci, po nich podnikatelé a zámožné vrstvy, a nakonec ostatní Němci s výjimkou pracovních sil, nutných k zabezpečení chodu zemědělství, lesnictví a v průmyslu. V letech 1946 a částečně 1947 pak probíhal odsun organizovaný.

Němci, kteří čekali na odsun, byli někdy ponecháni ve svých domovech, jindy byli soustředěni ve sběrných táborech. Nemohli se volně pohybovat, cestovat, nesměli navštěvovat kina a divadla, byla jim cenzurována korespondence atd. Restriktivní opatření se nevztahovala na antifašisty, ale i oni nakonec většinou odešli z Československa. Úlevy byly poskytovány i Němcům ze smíšených manželství, kteří neměli být zařazeni do transportů, ale to bylo ovlivněno zejména potřebou pracovních sil v pohraničí. Jako pracovní síly ale byli využíváni nejvíce vojenští zajatci ze „zajišťovacích stanic“, které je poskytovaly národním výborům a ty pak zaměstnavatelům. Po skončení odsunu část Němců v pohraničí stále zůstávala, ale ti se pak často stěhovali do Německa dobrovolně, případně odcházeli do českého vnitrozemí.

Na odsun původního obyvatelstva Šumavy pak navazovalo osídlování novým obyvatelstvem, i když část Čechů zůstávala v této oblasti již z předchozího období války. Jednalo se o tzv. hraničáře, většinou Čechy ze smíšených manželství, dále o osoby sem násilně zavlčené, tzv. totálně nasazené, které se rozhodli zde i po válce zůstat, a konečně se sem mohli vrátit i lidé, kteří toto území museli opustit po roce 1938. Jednou z nejdůležitějších součástí osídlovacího procesu pak byly reemigrace, které fakticky začaly

již v roce 1945, oficiálně v roce 1947. Do Čech začali přicházet zejména volyňští Češi, ale na Šumavu mířili zejména rumunští Slováci. Obecně v pohraničí po odsunu Němců vznikla velice pestrá národnostní struktura.

Další vývoj na Šumavě byl silně ovlivněn vznikem tzv. Železné opony. Až do třicátých let 20. století byla česko-bavorská hranice prostupná, hraniční přechody a cla kontrolovala tzv. Finanční stráž. I po válce byla hranice střežena napřed jen pochůzkovým způsobem, Finanční stráž byla jen posílena 1. pohotovostním plukem Národní bezpečnosti. Úplné uzavření česko-bavorské a česko-rakouské hranice souviselo s komunistickým převratem v únoru roku 1948. Vznikl pohraniční útvar SNB, posílený vojáky základní služby, většinou členy KSČ [Jílek 2003: 399]. Začaly být vydávány vyhlášky, podle kterých byl omezen pohyb do vzdálenosti 5 km od státní hranice. V roce 1951 pak vznikla Pohraniční stráž, podřízená Ministerstvu národní bezpečnosti. Bylo stanoveno zakázané pásmo ve vzdálenosti do 2 km od státní hranice, odkud bylo vystěhováno všechno obyvatelstvo. Na toto pásmo navazovalo hraniční pásmo, široké většinou 2–6 km, někde až 10 km, kam mohli civilisté jen na zvláštní povolení. Na Šumavě tak došlo k tomu, že přibližně třetina oblasti byla vojenským pásmem, třetina pohraničním pásmem a pouze třetina zůstala přístupná veřejnosti. To mělo zásadní důsledky i pro osídlení šumavské oblasti, kdy celá řada obcí, zvláště těch poblíž státní hranice či v nově zřizovaných vojenských újezdech, byla vylidněna a posléze často záměrně zcela zdemolována, a to včetně kostelů s hřbitovy a různých dalších památek [Valenčík 2003: 457 – 459]. Už v předchozích poválečných letech ovšem docházelo k chátrání mnoha opuštěných staveb v pohraničí, některé se stávaly i zdrojem levného stavebního materiálu. To můžeme lokálně vysledovat na stavu objektů z leteckého snímkování pohraničních oblastí v letech 1949 – 1952. Některé objekty jsou již beze střech nebo zcela či jen částečně destruované. Z mnohých je již znatelné jen obvodové zdivo v půdorysu.

6. 3. Šumava a pováleční novoosídlenci

Mnoho informací o poválečném osídlování Šumavy lze nalézt ve Zpravodajích koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku, které vycházely od

roku 1974 do roku 1991 jako interní tisky („Určeno jen pro vnitřní potřebu!“) Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV. Tyto zpravodaje se zabývaly takovými oblastmi výzkumu, jakými byly lidová kultura v období národního obrození, etnografie Slovanů, studium dělnictva, problematika proměn socialistické vesnice a právě i, v rámci etnických procesů v ČSSR, novoosídlenci v českém pohraničí včetně Šumavy.

I když výpovědní hodnota těchto materiálů je ovlivněná dobou před rokem 1989, lze z nich čerpat mnoho cenných informací a lze je často hodnotit jako poměrně jedinečné prameny. Výsledky výzkumů lze považovat za poměrně objektivní, nezátížené ideologicky, což asi souviselo i s tím, že tyto informace nebyly určeny pro širokou veřejnost. Pokud jde o vydavatele těchto zpravodajů, ÚEF, ten po celou dobu normalizace vedl jako „neomezený vládce naší etnografie 70. a 80. let“ [Woitsch 2013: 63–98, 84–89] Antonín Robek. Ten nepochybně uplatňoval svůj vliv nejen v časopisu Český lid, který ústav vydával, ale i v těchto zpravodajích.

Lze říci, že přímo problematice poválečného osídlování pohraničí se A. Robek rovněž věnoval, jak o tom svědčí úvodní referát z vědecké konference s názvem „Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí – dělnictvo v etnických procesech“ v listopadu 1983 [Robek 1986]. Nejprve zdůrazňuje, že výzkum „etnické konsolidace českého obyvatelstva“ v pohraničí se stal hlavním úkolem našich etnografů. Hlavním úkolem je podle něj „ukázat na vznik nového způsobu života a kultury českého pohraničí“, přičemž připouští vážné problémy, spojené s odsunem Němců a příchodem osídlenců z různých částí Československa i ze zahraničí. Rovněž je podle něj zapotřebí zabývat se i životem v pohraničí před příchodem novoosídlenců, neboť ti navazují na materiální kulturu, která tu byla před nimi. Není totiž možné rychle změnit způsob hospodaření, kulturu bydlení ani místní průmyslovou výrobu (hlavně sklářskou). Studovat by se měl podle A. Robka i způsob života a kultury v zemích, odkud se reemigranti vrátili do vlasti, a pokud se české etnikum v těchto zemích ještě zachovalo, je třeba zjistit, jak tam žije nyní. Potom bude totiž možné udělat srovnání s životem oněch příslušníků tohoto etnika, kteří se k nám přestěhovali. A. Robek si všímá i toho, že do pohraničí přicházela etnika, která měla jinou příbuzenskou klasifikaci, což zužovalo výběr partnerů na partnery ze stejné skupiny, přičemž ovšem tyto jevy už postupně zanikly, a to až na výjimky, týkající se hlavně Romů – Cikánů. Celkově hodnotí společnost v pohraničí jako již konsolidovanou. V příspěvku A. Robka se objevují i různé dobově podmíněné tendenční teze a ideologicky podbarvené fráze: při zániku etnických společenství hrála údajně hlavní roli „socialistická výstavba“,

oproti „propagandě západních revanšistů“ se ukazuje, že pohraničí žije „klidným pracovním ovzduším, a že „převážně české obyvatelstvo spolu v internacionální jednotě s ostatními národy a národnostmi vytváří nový život a novou kulturu“. Autor na druhou stranu varuje před vlivem západních sdělovacích prostředků na mínění lidí, neboť ve značné části pohraničí je možné sledovat západní televizi – i tento vliv prý bude třeba prozkoumat! Za nejvážnější poznatek považuje to, že současnost každého jedince je formována zkušenostmi z minulosti, a proto je třeba „socialisticky formovat ... jeho historické vědomí ... aby nemohly vzniknout falešné ideje, nesprávné výklady a negativní tradice“.

Z téže vědecké konference pochází i referát Tomáše Grulicha z Národního muzea Praha (později, v letech 2006–2018 senátora PČR), který se zaměřil na samotné počátky osídlování a hlavně plány na toto osídlování [Grulich: 1986]. Zdůrazňuje, že plány na osídlení mají souvislost s plány na odsun Němců. První zmínky (pokud necháme stranou plány na vysídlení Němců a osídlení pohraničí z programového prohlášení Petičního výboru „Věrní zůstaneme“ z roku 1940) se objevují v memorandu československé vlády v Londýně ze dne 23. 11. 1944, určeném spojencům, v němž se navrhuje odsunout 1,6 až 2 miliony Němců, s tím, že jich tu zůstane asi 800 000 a úbytek obyvatelstva bude nahrazen reemigrací Čechů z ciziny. Jelikož ale v té době žilo v zahraničí asi 750 000 emigrantů, z nichž by chtěla reemigrovat odhadem maximálně tak polovina, byl tento návrh na osídlení pohraničí nerealistický. Důležitou otázkou je, kdo vůbec dal impuls k takovýmto přesunům obyvatel do pohraničí. Výzvou, i když nepřímou, k osídlování pohraničí byl rozhlasový projev Klementa Gottwalda, v němž vyzýval lid na venkově, aby připravil konfiskaci půdy, která patřila Němcům, zrádcům a kolaborantům. Další výzvy, týkající se zakládání Národních výborů a konfiskace německého majetku a půdy, se objevovaly v periodickém tisku již během května 1945. Tyto Národní výbory, které měly přebírat vedení německých továren, velkostatků a podniků, zakládali nejprve Češi, kteří žili v pohraničí již v době protektorátu. Dále v pohraničí začali působit jednak repatrianti, vracející se domů z vězení, koncentračních táborů a totálního nasazení, jednak nově se tvořící armáda a dobrovolné ozbrojené sbory, nazývajících se Revoluční gardy¹⁶. Obecně ale

---

¹⁶ Revoluční gardy vznikaly v květnu 1945 na základě iniciativy Ústřední rady odborů, později byly podřízeny ministerstvu vnitra. V pohraničí měly plnit tyto gardy příkazy vojenských velitelů, včetně úkolu vystěhování větších skupin Němců z příslušných lokalit. Oficiálně byly tyto gardy likvidovány výnosem Ministerstva národní obrany ze dne 19. června 1945 (viz Tomáš Staněk, Odsun Němců z Československa 1945–1947, str. 62).

Ize konstatovat, že žádný podrobný plán na osídlení pohraničí těsně po válce neexistoval, a o plánovaném osídlování se dá mluvit až od podzimu 1945, kdy vládní zmocněnec pro osídlování pohraničí vydává seznamy neosídlených obcí a ministerstvo zemědělství vydává Generální plán zemědělského osídlování pohraničí.

Obecnou problematikou počátků osídlování pohraničí se zabývala rovněž Iva Heroldová [Heroldová: 1978]. Zdůrazňuje úlohu Košického vládního programu z dubna 1945, který formuloval, kdo bude mít nárok na konfiskovanou zemědělskou půdu¹⁷. Půda se přidělovala do soukromého vlastnictví, v hornatých oblastech se ale počítalo s pastvinářskými družstvy. Za ideálního vlastníka půdy byl považován střední rolník, proto měla proběhnout parcelace velkostatků, a naopak scelování drobných hospodářství. Osídlovací směrnice poté stanovovaly horní a dolní hranici přidělované půdy. Situaci v pohraničí měly řešit dekrety prezidenta republiky z května 1945. Byly to dekret o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů¹⁸, dekret o konfiskaci a rozdělení jejich pozemků a (v červenci 1945) dekret o osídlování této půdy českými i jinými slovanskými zemědělci, včetně zahraničních reemigrantů¹⁹. Později byly vydány osídlovací

---

¹⁷ Košický vládní program ovšem neřešil definitivně problém sudetských Němců, hlavně to, kdo všechno by měl být nuceně vysídlen. Ihned vykázaní měli být Němci, kteří se na československé území nastěhovali po Mnichovu a za okupace, zbavení občanství a vypovězení měli být dále ti, kteří se něčím provinili a přepokládalo se, že budou za toto provinění souzeni. Občanství mělo být zachováno antifašistům, a pokud jde o ostatní československé občany německé národnosti, těm se mělo občanství zrušit s tím, že se jim umožní optovat pro Československo a úřady pak budou o těchto žádostech jednotlivě rozhodovat (viz Staněk, T., Odsun Němců z Československa 1945–1947, str. 50–51).

¹⁸ Národní správci byli později často obviňováni z dobrého vztahu k Němcům, což souviselo s tím, že na jimi spravovaném majetku pracovali ještě poměrně dlouho právě příslušníci tohoto etnika, se kterými se často tyto správci sblížili. Někdy vznikaly i milostné vztahy s Němkami, což bylo veřejností příkře odsuzováno (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 109).

¹⁹ V tomto dekretu se zdůrazňuje, že žádost o půdu může podat pouze „příslušník českého, slovenského nebo jiného slovanského národa, státně a národně spolehlivý“ a že přednost mají partyzáni, političtí vězňové apod. Je přitom jasné, že při tomto způsobu osídlování zemědělské půdy nešlo ani tak o fungování zemědělství, ale o akt národní spravedlnosti, který byl chápán dokonce i v souvislosti s odčiněním za Bílou horu, tedy za zábor půdy „cizáckou šlechtou“ v 17. století. V dekretu o vlastnictví půdy, který noví zemědělci dostali, se toto odčinění uvádí explicitně, a navíc je tam uveden jako jeden z cílů „učinit z ... pohraničí pevnou hradbu ochrany hranic státu“. Zároveň měla díky odsunu Němců a novému osídlení pohraničí zmizet vnitřní hranice mezi pohraničím a vnitrozemím. Ve smyslu slov prezidenta Beneše o tom, že „musíme republiku odgermanizovat všude a ve všem“ se plánovalo nahrazení německé společnosti jakousi ideální

směrnice, které se zakládaly na podpoře skupinového usazování zájemců o půdu, spjatých příbuzenskými i lokálními svazky, a přihlíželo se i ke klimatické podobnosti původního a nového domova těchto zájemců. Určité pohraniční oblasti byly přímo vytypovány pro určité regionální skupiny osídlenců. Osídlování bylo samozřejmě spojena s mnoha různými problémy, osídlenci si např. často nemohli zvyknout jak na nový neznámý kraj, tak na německou architekturu, kterou se snažili pomocí různých stavebních úprav „poslovanštit“.

Rovněž se tak poslovanštovaly a počeštovaly německé názvy obcí a zaváděla se nová toponymika. Nejen, že se počeštovaly názvy obcí, ale i krajiny a míst jako takových. Příkladem může být u Horské Kvildy hora Antýgel z německého ein Teigel – tyglík, alias sklářská tavící pánev, který byl přejmenován bez nějaké pomístní návaznosti na Sokola. Přejmenování se dělo i v rámci německy znějících jmen a příjmení. Z Hanze byl český Honza a z české reemigrantské rodiny Preisů s německy psaným -ei- najednou Praisovy, přičemž, někdy se tak stávalo hned při zápisu u matrikářů bez nějakých dalších projednávání. Někteří zřejmě dobrovolně i opouštěli svá německy znějící příjmení nebo se uchýlovali k jejich přepisům do češtiny, kdy by původní rodina Preisova byla rodinou Prajzových. Někteří se dočkali rovnou i překladu do češtiny, kdy rodina Fleischmannů se stala rodinou Řezníkových, rodina Köhllerových byla Uhlířovi apod. To vše v sobě zahrnoval proces odněmčení, všeobecné očisty po válce. Byly to pokusy o zpřetrhání paměťové kontinuity míst v nové a lepší začátky pod taktovkou socialistického řádu.

V té době se díky tomuto komunikovanému novému postulátu očisty pohraničí dařilo mnohé zničit, zbourat, zadupat do země a když už ne fyzickou destrukcí, tak alespoň přejmenováním, zpřetrháním staré identity a nastolení nového pořádku. Tento proces se tak postupně táhne s postupným zabíráním dalších kilometrů ochranného pásma hranic, kde dříve byla některá místa dosídlena a sotva čerstvě se zabydlení новоosídlenci se tak museli vystěhovat znovu, dále od hranic. Několikeré přemísťování, slovanskou pospolitostí včetně nového folklóru, který si osídlenci přinesou s sebou (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 34–39). Pro „étos slovanství“ ale vlastně neexistovalo z hlediska marxistické ideologie žádné opodstatnění, takže se využívaly i ideje F. Palackého, týkající se tzv. „slovanské demokracie apod. (tamtéž, str. 130). Plán pro pohraničí, vzniklý po založení Osídlovacího úřadu, rovněž reagoval na neplánovité přesídlování jednotlivých osob, které odcházely do pohraničí „na vlastní pěst“. Zároveň se začala prosazovat strategická zásada, že bude pro obranu státu výhodnější, když bude obyvatelstva směrem z centra k hranicím ubývat, a že některé oblasti, zejména při západní a jihozápadní hranici nebudou vůbec dosídlovány. To se týkalo rovněž části Šumavy. Tento plán dokonce nepočítal se zahraničními Čechy (tamtéž, str. 44–45).

stěhování novoosídlenců nebylo výjimkou. S postupným utužováním režimu se také některé rodiny, které směli zůstat na svém nebo na přiděleném místě museli z důvodů následné nespolehlivosti nebo jen nevhodnosti projevům vůči novému režimu také odstěhovat. Taková sídla byla poté bez větších procesů demolována a můžeme se dovozovat, zda-li vznikl nejprve demoliční výměr na usedlosti, které byly mnohdy jako polosamoty, čímž mohly tak zřejmě nepozorovaně sloužit příp. převaděčům jako úkryty nebo se jejich obyvatelé začali režimu ze sebemenších důvodů protivit. Tomu tak bylo např. i u rodiny [REDAKCE], kde silně věřící maminka s babičkou byly trnem v oku místních orgánů. Sousední rodina reemigrantů z Francie musela také opustit krátce před tím přidělený statek na [REDAKCE] za Horní Planou. Taty dva patrové, uzavřené statky s dvorem a přidělenými pozemky byly neznámo kdy přesně zbořeny. Rodina [REDAKCE] měla zákaz se k místu bývalého stavení přibližovat. Někteří tak lehce nabyli statků a krátce na to také lehce statků byli zbaveni.

Některým obyvatelům ze samot, které měly padnout k zemi, protože by mohly být použity pro úkryt kopečkářů nebo tak byly snad i využívány se dostalo křivých obviněných, vykonstruovaných kauz a odsouzení za nespolehlivost vůči republice. Tak byl např. odsouzen a vězněn na Pankráci i obyvatel tzv. Pézlovy chalupy na Zlaté Studni, Pézl, který se tam po propuštění z vězení již nemohl nikdy vrátit, ani na místo svého domu, který byl mezitím zdemolován. Na Šumavě se pak na jeho adresu a případ vzpomínalo zvoláním: "Pézl, kams' to vlézl": myšleno s odkazem na jeho několikaletý pobyt na Pankráci. Pozůstatky Pézlova domu jsem v terénu dokumentovala pro potřeby seminární práce. Jeho příběh znám z vyprávění mého otce (ročník 1936), který přinesl panu Pézlovi z destrukce jeho domu zachráněný plechový hrneček, jako vzpomínku na bývalý domov na "Goldbrunnu".

Stejně tak jsem se dostala k příběhu opuštěné hájovny zv. Mates, stojící zcela o samotě nad příkrým údolím Losenice, kde jsem zdokumentovala zbývající torzo černé kuchyně s komínovým tělesem a pokusila se dokreslit plán odvislých nadzemních konstrukcí na dochovaném půdorysu hájovny. Až několik let poté, jsem se dostala přes obyvatele Horské Kvildy ke snímkům pocházející od odsunuté rodiny hajného, kde je částečně zachycen štít hájovny s oplocenou předzahrádkou. Dosídlení vyhovující utužovaným představám socialistického zřízení se tak dělo v některých místech i v několika postupných fázích.

S postupem času a potřebou chalupaření systém odměňoval své věrné a

posluhovače souhasem s přidělením nebo koupí chalupy pro ostatní obyčejné obyvatele v nebyvalé blízkosti hraničního pásma. Jednalo se zejména o politruky (např. Štrougalova chalupa na Arnoštce), spolupracovníky s policií, zaměstnance armády, Pohraniční stráž apod. Někteří z nově příchozích do pohraničí se také cestou prokázání věrnosti a oddanosti režimu vysloužili v přednostním pořadí o ty nejvýstavnější vily a domy po sudetských obyvatelích ve městech. Tak jsou v pohraničí udržovány některé z chalup, které by jinak postupně zchátraly, protože je řadových občan nemohl dostat. Jednalo se o nemovitosti pro věrné nebo zasloužilé.

Další výraznou proměnou v pohraničí ohledně sídelní a krajinné struktury bylo systémové potírání soukromého podnikání a tím i likvidace hospodářů a statkářů. Jednak na to byl zvolen útlak politický a nabízela se zároveň kolektivistická představa fungování hospodaření jako inovativní řešení. Vstupy do JZD byly pak možností, jak se vymanit z předepsaných, schválně nadlimitních dodávek od hospodářů, kteří nebyli povůli. Změny tak doznala i obhospodařovaná krajina kolem sídel, kdy tradičně převládala mozaikovitá struktura polí, luk s rozdělením vysbíranými kamenými snosy, které přirozeně sloužily jako remízy, které se dnes s podporou státu do zemědělství do krajiny zase vrací.

V horských podmínkách byla zakládána pastvinářská družstva, která podědila dobytek zabraný německému obyvatelstvu. Tuto mnohde drastickou proměnu lze nejlépe vidět na leteckých snímcích z poválečných let a pozdějších. Nebo ze starých pohlednic s celkovým pohledem na krajinu, kde jsou v popředí a na pozadí znatelné členění obhospodařovaných pozemků. Pole se zcelovala, snosy kamenů se zahrabávaly do jam nebo odvážely. V pozemcích se tak díky neznalostem a bez respektu nařušil letitý odvodňovací systém, kteří hospodáři roky budovali s velkou znalostí místních cyklů v přírodě i znalostí terénu. Na podmáčených místech se pak k odvodnění začaly provádět meliorační práce. Mnohde se tak docílilo zase nadměrného odvodnění, které se opět v dnešní době dostává do dotačních kurzů, kdy se navrací voda do krajiny. Na území dnešního NPŠ a CHKO Šumava se dnes nechtěnému odvodnění předchází projekty na zahrazení u močálů a rašelinišť za socialistického lesního hospodaření bagrem vytvářených hlubokých odvodňovacích obvodových příkopů. Mělo tak dojít k vysušení částí lesa, kde by se mohla vytěžit dřevní hmota. Voda se tak opět pomalu zdržuje tam, kde přirozeně má zůstat, aby se v cyklu celého roku propisovala přirozená schopnost nakládání s vodními srážkami do nižších poloh.

Na Šumavě také probíhala částečná pastva hovězího skotu a sekání trávy na

ukládání v silážních jámách. Vymizela pastva na Šumavě jinak všudypřítomných kozích a ovčích stád. S obnovou populace šumavské ovce pracuje statek rodiny na Michlově Huti a v Horní Vltavici.

Louky a pole se vydatně hnojila chemicky vyrobenými hnojivy a propagovaným výdobytkem DDT. Jelikož někteří zaměstnanci JZD si chtěli ušetřit práci s aplikací DDT a rozvozem hnojiv, vozili tyto suroviny rovnou na skládky směsného odpadu, kde dodnes v nadměrných velikostech roste a vitalitě rumištní plevel a křoví. Skládky byly zakládány buď v příhodných roklinách, které se tak terénně zarovnal ([REDACTED])

nebo i na místech bývalých sudetských vesnic (skládky na Huťském Dvoře u Lipky za Vimperkem). Černé skládky jsou na Šumavě tehdejším všudypřítomným nešvarem.

6. 4. Sídelní krajina po roce 1945

Z leteckého snímkování začíná probíhat Šumavou viditelná jizva v podobě geometricky vedených průseků železné opony a její pomocnice v podobě EZOH. Mnohde také průseky pro vedení elektriky k pohraničním rotám nebo průseky pro zásobovací lanovky na pozorovatelné na kopcích (např. u Borové Lady). Tyto po desetiletí uzavření státu udržované průseky nyní utěšeně zarůstají nazpět. Eroze půdy, odvodnění melioracemi i lesní průseky a scelování půdy jsou pozorovatelné z leteckých snímků. Šumava je takto viditelně poznamenána výsledkem politického centralizovaného vedení. Je zjizvená, vysídlená u hranic a dosídlovaná po novu lidmi, kteří s podmínkami hospodaření na horách nemají povětšinou žádné zkušenosti. Do těchto procesů vstupuje ještě kolektivizace hospodářství i industrializace. Šumava se stává novým domovem pro ty, kteří v ní vytrvají, stává se zároveň územím s podporou zachování potřebného průmyslu (textilní, dřevozpracující, sklářský) a s podporou fabrik s návaznou historií v místě (elektro, tiskárny). Ze Šumavy mizí malé hamry, mlýny, stoupy, pazdery na předtím téměř všudypřítomný len, podomácká řemesla, malostatkáři. Vytváří se kolektivistická vize hospodaření i zde, v horách. To vše se propisuje do spodoby a vitality krajiny jako takové.

Podnikové pobyty a ozdravovny s turisty postupně vkládají do Šumavy nový obraz rekreační oblasti. Tradiční byly podzimní nájezdy do lesů za sběrem hub a zimní rekreace

na lyžování. Šumava je stále hlídaná, uzavřená s výrazným direktivem neprostupnosti hranic a proklamovaného imperialistického nebezpečí číhajícího za jejími dveřmi.

Na Šumavě se také vytváří nová image pro potřebu ochrany hranic Pohraniční stráž s psovody. Točí se zde na Kvildě roku 1959 film režiséra Karla Kachyni o *Krály Šumavy*, který se odehrává v roce 1948, tj. ještě před uzavřením hranic dráty. Navazuje tak v tradici na všeobecně, po Šumavě rozšířenou přivýdělečnou činnost pašeráctví z dřívějších dob. Akorát, že zde jde o jiný sortiment. O svobodu režimem mnohdy perzekvovaných lidí, o zachování jejich lidskosti o svobodu jako takovou. S tematikou pohraničí ještě pracuje film Jiřího Krejčíka z roku 1948 "*Ves v pohraničí*" nebo Weissova "*Uloupená hranice*" z roku 1947.

Šumava začíná být po území nebezpečného německého živilu být místem, kde je chráněná proklamovaná hranice státu a vzniká zde tak chráněné území pro nové osídlení, území sice s pošramocenou historií, kterou ale budou přemazávat a nově odvíjet novoosídlenci, nová krev pohraničí, která jej znovu vybuduje (viz výzva ve známém plakátu "Pojď s námi budovat pohraničí!"²⁰) v nové podobě. Budování v tehdejší rétorice ale také znamenalo hlavně zbořit to staré, což se na Šumavě velice projevilo. Proluky v osídlení jsou znatelné dodnes a kde došlo k totální destrukci (např. obě Zhůří) není osídlení dodnes a zóna se stala tak přirozeným vývojem přírodním prostředím. Ze statistik vyplývá kolik obcí ztratilo svých obyvatel a domů a kolik obcí se ztratilo nadobro. Budovaly se nové haly pro potřeby zemědělství, zcelovaly se louky, pole. Les bez ochrany CHKOŠ se využíval zejména hospodářsky a jeho obnova probíhala monokulturou.

Šumava po revoluci začíná být místem, kde jsou hlavní silniční tahy obležené tržnicemi zbožím s vietnamskými majiteli. Začínají zde bujet provozy hambinců a casin, které udržuje v chodu zejména zahraniční klientela. Příhraničí tak začíná být monetizováno, slouží jako vstupní tržnice a její skryté krásy jsou zatím neproklamované hity. Zejména našinci jsou ale nadšeni ze zpřístupnění dalších míst, kam se po 40 let nemohli podívat a Šumava je brána téměř útokem. Po celé délce hranic se také demontuje její železná kazajka a rozvíjí se síť turistických cest přes vrcholy, které jinak nebyly přístupné. Postupně se zlepšují podmínky pro cyklistické, dálkové trasy i přeshraniční propojení v zimě s bílou stopou nevyjímaje. Začíná se pomalá obnova zničených církevních památek, mnohdy vstávají jak dávní fénixové z popela i celé hřbitovy. Bývalý obyvatelé německé národnosti se mohou podívat na místa hrobů svých rodů, podívat se

²⁰ Stejnomená je i kniha s podtitulem *Osídlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945–1952* od Andrease Wiedemanna. Praha: Prostor, 2006.

na místa, kde stávaly jejich domy, možná i odpustit, smířit se²¹. Mnozí se velmi angažují v podpoře o obnovu památek. Na veřejnost se ale vrací na scénu obavy z Benešových dekretů a možného navrácení majetků jednak šlechticům, církvím, řádům ale hlavně bývalým sudeťákům. A je to i téma, které rezonuje v politice nevyšší a sehrálo svou roli, bohužel, i při přímé volbě prezidenta republiky. Historie pohraničí tak bylo diskutovaným tématem stále ještě s pachutí obav strachu.

V současnosti se stává Šumava místem, které je vhodné pro sport vedle návštěvy z nabídky Národního parku. Tím se proměňuje i skladba nabízených služeb, obchodního sortimentu a půjčoven. Zvyšuje se také kvalita a rozmanitost forem ubytování i občerstvení. Národní park rozšiřuje svou nabídku, průvodcování, návštěvnických i informačních center. Šumava se díky ochraně přírody a chráněné značky Národního parku stává vybranou turistickou záležitostí. Ceny nemovitostí se zde v dříve opomíjených, neatraktivních lokalitách šplhají do závratných výššin, srovnatelných s cenou bytů nebo pozemků v Praze. Šumava získává na puncu výlučnosti a podle toho se také mění skladba obyvatel v obcích, kde se zvyšuje podíl nových, nerezidentních majitelů nevidaně nadměrných pensionů. Kde dříve byl problém téměř s renovací stávající stavby, lze obdivovat nové a nové možnosti ubytování. Trh je onou neviditelnou rukou, která již tři dekády mění podobu starých, roztroušených sídel (např. Horská Kvilda, Filipova Huť) a zahušťuje centra obcí (např. Kvilda). Starousedlíci a pamětníci takovou Šumavu nepamatují. Šumava se stává dobrou značkou, která prodává. Nakladatelé vydávají úspěšně téměř cokoliv, kde je v názvu užito Šumavy v jakékoliv souvislosti. Vzniká specializovaný festival regionální literatury – *Šumava Litera*. Šumava je tak stále inspirací, je stále živým tématem které láká ke zpracování.

O Šumavě vznikají cestovatelské pořady v televizi, na internetu jsou o ní podcasty. Šumavu začínají živit vzpomínky, pamětníci a její osudová historie. Šumava, je jako jediné pohoří ženského rodu vnímána jako živoucí území se šrámy tvrdě vetknutými historickými okolnostmi, změnou režimů a všeobecných poměrů. Šumava je vnímána jako území k objevování a skýtá tolik možností k obdivu i k diskusi. Pro některé je to spíše příhodný terén, místo kde si zaběhat, projet se na kole a na lyžích hezkým koloritem krajiny, kde její historie není tak důležitá. Pro jiné je to území s dobrou kredibilitou a možností investic.

Již dlouho se táhne celostátními médii diskuse o řešení, příčině a následcích

---

²¹ viz alej Smíření na Táflově Huti/Taffelhütte u Solné Lhoty s osazenými speciálně vyšlechtěnými ovocnými stromy pro vysokohorské podmínky.

novodobé "broučkové epidemie", která i v historii velmi zasáhla do života lidí a mluvilo se o ní jako o době "zlatého broučka" po které ale nastaly hubenější léta. Odborníci jedni i ti druzí se dohadují na celostátní úrovni o možnostech řešení a na Národním parku se nebývale střídají jeho ředitelé. Příroda Šumavy a její vitalita je převažujícím tématem hned vedle její historie a památek.

6. 5. Obraz osidlování pohraničí různými skupinami

Osídlence do pohraničí můžeme rozdělit dle hlavních zdrojů na novoosídlence z vnitřních zdrojů, což byly Češi z vnitrozemí. Dále na teritoriální osídlence zejména z východního Slovenska, Ukrajince-Rusíny, Romy a Maďary. Dále pak na novoosídlence ze zahraničí (Rusko, Podkarpatská Rus, Rumunsko, Bulharsko, Jugoslávie, Německo, Rakousko, Francie, Řecko a Makedonie [Uherek–Valášková: 2006, 66–67]).

Jedním z etnik, jejichž příslušníci měli osídlit Šumavu po poválečném odsunu původních obyvatel, tedy sudetských Němců, byli rumunští Slováci. Marie Šotolová z Jihočeského muzea v Českých Budějovicích publikovala ve Zpravodajích 1/1981²², 2/1983²³ a 3/1983²⁴ výsledky výzkumu rumunských reemigrantů v šumavských obcích Koryto a Hlásná Lhota (okres Prachatice). Důraz kladla na proměny, ke kterým v životě této etnické skupiny od jejich příchodu na Šumavu došlo. V těchto obcích přitom tvořily rumunští Slováci naprostou většinu, v obci Koryto dokonce ani nikdo jiný nežil, takže nepřicházela v úvahu možnost komparace s jinými etnickými skupinami.

Z Rumunska reemigrovali Slováci jako lesní dělníci s malým vlastním záhumenkem, ženy pracovali v zemědělství. Tito reemigranti pocházeli z rumunského Rudohoří, z chudých horských vesnic, tvořených samotami, které byly založeny při kolonizaci Slováků ze středního Slovenska začátkem 19. století, a to právě za účelem zejména těžby dřeva. Nyní se dostali vlastně do krajiny podobné, jejich nová sídla jsou rovněž položena

---

²² Marie Šotolová, Reemigrace rumunských Slováků do jihočeského pohraničí (okr. Prachatice). Zpravodaj... 1, 1981.

²³ Šotolová, M. Proměny v životě rumunských reemigrantů v okrese Prachatice. ZKSVI 2, 1983.

²⁴ Šotolová, M. Diskusní příspěvek ke studiu stupně asimilace rudohorských Slováků v Pošumaví. ZKSVI 3, 1983.

na horských úbočích a tvoří je soustava samot²⁵. První reemigranti, přicházející kvůli špatným životním podmínkám v Rumunsku zpočátku i nelegálně, se ovšem soustřeďovali v Bratislavě, a na Šumavu se dostali až v rámci dosídlovacích akcí²⁶. Poslední rodina se přistěhovala v roce 1948.

Úroveň vzdělanosti reemigrantů byla minimální, školy v původní vlasti byly totiž na nízké úrovni či ve velké vzdálenosti od bydlíšť, výjimkou nebyl ani analfabetismus. Po příchodu do Čech sice děti nastoupily do školy, ale rodiče jejich vzdělávání nepodporovali, spíš se je snažili držet doma při práci. Autorka cituje místní kroniku, podle níž „Sotva sleze poslední sníh, vyhání se dobytek a děti místo školy chodí pást.“ V roce 1954 bylo vyvinuto úsilí prostřednictvím kroužků slovenského jazyka naučit číst a psát i dospělé analfabety, ale tyto snahy se setkaly spíše s nezájmem novoosídlenců. Ženám bylo v docházce přímo bráněno, a to patrně proto, aby jejich muži neztratili prioritní postavení hlavy rodiny.

Až do 70. let byla tato komunita natolik propojená příbuzenskými svazky, že vzájemný styk se odehrával výhradně v rámci soukromých bytů, a proto obyvatelé ani neměli potřebu nějaké společenské místnosti typu hostince (na nějaké kulturní zázemí nebyli vlastně zvyklí ani z Rumunska). Navíc se v prostředí rumunských Slováků hojně konzumoval nelegálně vypálený alkohol z domácích palíren, jehož obliba začala klesat až právě v 70. letech. Podle místní kroniky dokonce i „děti... jsou zatíženy alkoholem, kterého jim rodiče v hojné míře v raném dětství dopřávají jako uspávacího prostředku...“.

V obou obcích od doby poválečné reemigrace postupně klesal počet obyvatel, neboť docházelo k vysídlování dospívající generace (ponecháme-li stranou jednorázové vystěhování většiny obyvatel v roce 1947 na Slovensko, odkud se ale po půl roce opět

---

²⁵ Dochovaly se i vzpomínky na setkání rudohorských Slováků s Němci krátce před jejich odsunem. Jedna z informátorek si postěžovala, že jim Němci ani nedali mléko pro děti, přitom oni za jejich vystěhování nemohli. Další informátoři naopak uváděli, že je Němci učili zacházet s hospodářskými stroji a radili jim, jak se nejlépe starat o půdu. Viz Šotolová, M. ZKSVI 3, 1983.

²⁶ Rumunským Slovákům bylo českými agitátory slibováno, že půjdou „do lepšího“, přičemž se tito reemigranti často až ve vlaku dozvěděli, že vlastně nejedou na Slovensko, odkud pocházejí jejich předci, ale do Čech (viz Spurný, M. *Nejsou jako my*, str. 118). Rumunští Slováci se vlastně jeví jako ideální „materiál“ pro pohraničí, protože měli spíše nižší životní úroveň a neměli příliš možností výběru, kde se mají usadit. Bylo s nimi možno celkem libovolně manipulovat a posílat je tam, kde je to nejvíc třeba. Naproti tomu např. volyňští Češi měli příslibeno, že se mohou usadit v nejurodnějších oblastech pohraničí na nejlepších statcích. Reemigranti z řad inteligence potom byli vysloveně nežádoucí (viz Spurný, M. *Nejsou jako my*, str. 293).

všichni vrátili)²⁷. Ani v jedné z obou lokalit přitom nedošlo k přistěhování nějakých dalších reemigrantů. Stěhovaly se hlavně mladší věkové ročníky, které nemohly najít přiměřené zaměstnání, zvláště když stoupala úroveň jejich vzdělání. Ženy se vystěhovaly většinou po uzavření sňatku, když následovaly manžela. Vysídlení odcházeli zejména do českého vnitrozemí, na jižní Moravu a střední Slovensko, přičemž je zajímavé, že nikdo se nevystěhoval na Tachovsko, dosídlené krajany, rumunskými Slováků z téže oblasti. Často docházelo k tomu, že se odstěhovala napřed část rodiny, kterou pak postupně následovali další členové. Zástupci mladších ročníků, kteří již v obcích nežili, je ale patrně stále považovali za svůj domov, ovšem pokud se někdy vraceli zpět, dělo se to formou chalupářství, které představovalo jiný sociální statut, vyšší vůči zbylému obyvatelstvu.

Od poválečného období docházelo v životě rumunských Slováků k jistým změnám, na jednu stranu se postupně zvyšovala jejich životní úroveň, na druhou stranu docházelo k poměrně rychlému zánikání jejich tradičních obyčejů a obřadů. To mělo někde za následek určitou izolovanost rodinných jednotek a zpřetrhání svazků s vesnickým kolektivem. Hned po reemigraci rovněž muži odkládali svůj tradiční slovenský kroj, ženy až později. Na počátku 80. let byla situace taková, že mladší generace se již přestávala považovat za Slováků, ke komunikaci používala češtinu, což byl samozřejmě i důsledek školní výchovy.

Vzhledem k tradici sklářství na Šumavě je zajímavý etnografický výzkum Libuše Kroupové z NM Praha, týkající se skupiny slovenských sklářů, původem rovněž z Rumunska, kteří se usídlili v šumavské obci Lenora.²⁸ Tito reemigranti si přinesli řadu zvyků, týkajících se rodinné obřadnosti, konkrétně zejména svatebních obřadů, narození dítěte a pohřbu. Přitom tato obřadnost prodělala již v Rumunsku v období před reemigrací složitý vývoj. Původně příslušníci této etnické skupiny byli zemědělci z různých obcí v rumunském Rudohoří, kteří se usazovali ve sklářských obcích a stávali se z nich sklářští dělníci²⁹. Přitom si s sebou přinášeli tradiční zvyky ze svého původního prostředí. Sklářství

---

²⁷ Počet obyvatel v Korytě se snížil ze 110 v roce 1950 na 34 v roce 1981, počet domů ze 39 na 13. V obci Hlásná Lhota se počet obyvatel snížil ze 66 v roce 1950 na 34 v roce 1981, počet domů ze 16 na 12. Viz Šotolová, M. ZKSVI 3, 1983 (v roce 2011 žilo v Korytě již pouze 17 obyvatel, v Hlásné Lhotě 20, viz Wikipedie).

²⁸ Kroupová, L. K etnografickému studiu malé etnické skupiny slovenských reemigrantů sklářů v obci Lenora na Prachaticku. Etnické procesy IV. 1986.

²⁹ Zrovna tak se právě šumavská obec Lenora, původně Eleonorenhain, proslavila svojí sklárnou (i s vlastní hutí), založenou v roce 1834, kolem níž vlastně samotná obec vyrostla. Již ve druhé polovině 19. století

mělo u nich tradici starou vlastně pouze jednu až dvě generace, takže pomalu mizející původní zvyklosti nedokázaly ještě plně nahradit modely chování nové. To se pak odrazilo i ve vývoji po reemigraci v Lenoře.

Důležité byly i okolnosti, za kterých reemigrace na Šumavu probíhala. Reemigranti si s sebou mohli vzít jen nejnужnější věci k osobní potřebě, a tak po příchodu do Lenory byli všichni ve stejné ekonomické situaci. Nikdo nevlastnil žádný majetek, a všichni tak byli závislí na skromné mzdě, kterou dostávali za práci ve sklárně. Nebyla jim ani přidělena žádná půda, na které by mohli vedle svého zaměstnání hospodařit. I tyto ekonomické podmínky měly za následek, že se omezilo pořádání nákladných okázalých oslav, a došlo tak k celkovému omezení obřadnosti. Jistou roli hrálo i to, že rodiny, které se do Lenory přistěhovaly, nepocházely z jednoho místa, takže příbuzenské skupiny nebyly příliš početné. To se projevovalo poměrně malým množstvím účastníků příbuzenských obřadů. Pokud jde například o svatební obřady, od příchodu v roce 1947 až do roku 1950 nebyl zaznamenán žádný sňatek. V dalším období se již sňatky vyskytují, ovšem obřady jsou mnohem skromnější, než bývaly v Rumunsku, a reemigranti spíše napodobují český model svatby. Jen některá jídla byla stejná jako v Rumunsku³⁰ a rovněž se zachovaly některé původní zvyky. V letech šedesátých, kdy skupina přestala být uzavřená vůči českému etniku a zlepšila se její ekonomická situace, pak byla již většinou uzavírána manželství s českým partnerem. Co se týče křtin, tam se zvyky neudržely od příchodu do Lenory žádné, rovněž s výjimkou stravy.

Reemigrace byla velkým přelomem pro dodržování zvyklostí pohřebních. Lidé se patřila místní sklárna mezi největší a nejmodernější sklárny Rakouska-Uherska. Koncem 19. století byla zavedena do Lenory železniční trať, což umožnilo zvýšení odbytu skla, určenému převážně na vývoz do celého světa. I v meziválečném období se asi 90 % produkce vyváželo. Po druhé světové válce se sklárna zaměřila zejména na výrobu foukaného skla. (viz internetové zdroje: <https://www.sumavanet.cz/lenora/historie.asp>, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lenora>).

³⁰ Stravou rumunských Slováků, konkrétně v prostředí obce Benešov nad Černou, se zabývala Judita Hrdá z ÚEF ČSAV Praha. Docházelo i k různým problémům a nedorozuměním, pramenícím v odlišných zvyklostech těchto reemigrantů, které si přinesli z bývalé vlasti. Rumunští Slováci zde např. nesměli zabíjet telata, která se přitom v Rumunsku připravovala jako hlavní chod svatební hostiny. Dále měli povinnost v případě zabíjení prasete odevzdávat kupon (kůži), který měli ovšem ve zvyku po naložení a využití konzumovat. To pak vedlo k zatajování porážky prasat. Další komplikace nastávaly v období půstu, kdy děti rumunských Slováků odmítaly jíst ve školní jídelně maso, a když k tomu byly nucené, radši nepřišly do školy. Problémy byly také s alkoholem, který byl údajně dáván dětem na noc, a ty pak chodily pozdě do školy a byly nepozorné (viz Hrdá, J. Strava slovenských reemigrantů z rumunského Rudohoří v době příchodu na Benešovsko. ZKSVI 4. 1985).

jen těžko vyrovnávali s tím, že v novém prostředí nejsou hroby jejich předků. Když začali umírat oni sami, zvykali si jejich příbuzní jen těžce na to, že mrtví budou pohřbeni do hrobů, kde před nimi ještě nikdo pohřben nebyl. Protože první lidé začali umírat až počátkem 60. let, nemohla být v podstatě téměř žádná kontinuita pohřebních zvyklostí typu stráže u mrtvého, jak bylo běžné v původní vlasti.

Na příkladu této skupiny rumunských Slováků autorka předkládá obecnou charakteristiku malé etnické skupiny, která přichází do nové lokality. Nejprve, v období adaptace, je tato skupina endogamně uzavřená a zachovává si většinu svých původních zvyklostí. V případě slovenských reemigrantů toto období trvá do r. 1960. Poté nastává období akulturace, kdy je skupina již přizpůsobena prostředí a v obřadnosti přejímá řadu místních zvyklostí. V daném případě se to týká doby do konce 60. let. Třetím obdobím je období postupné asimilace, kdy je skupina přizpůsobena i v oblasti obřadů novému modelu. Toto období nastává v případě rumunských Slováků v letech sedmdesátých a trvá do současnosti. Můžou ovšem přetrvávat některé původní prvky, mající charakter manifestace etnické příslušnosti a odlišnosti původu.

Další etnickou skupinou poválečných přistěhovalců na Šumavu byli tzv. „Cikáni – Romové“ původem ze Slovenska. Těmi se zabývala Eva Davidová z okresního muzea Český Krumlov v témže zpravodaji³¹ a ve sborníku referátů, přednesených na konferenci v Sobotíně v r. 1984³². Rovněž Romové přicházeli do Čech ve velkém množství již v prvních letech po skončení druhé světové války, a kromě průmyslových oblastí se usazovali zejména v pohraničí. Příchod těchto osídlenců probíhal přitom spontánně a většinou nebyl nikým organizován.

Hned po jejich příchodu nastaly problémy, související se skutečností, že orgány státní moci v období bouřlivého osídlovacího procesu nerespektovali etnickou odlišnost Romů, jejich jiný způsob života a myšlení³³. Romským rodinám např. byly přidělovány v mnohých případech byty v objektech vysokého památkového významu, které byly potom

³¹ Davidová, E. Proměny etnické skupiny Cikánů–Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídleneckého pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovsko). ZKSVI 2, 1983.

³² Davidová, E. Etnické procesy v pohraničí v českých zemích po roce 1945. Etnické procesy IV. 1986.

³³ Různé protiromské postoje a předsudky zastávala většina českého obyvatelstva, což mělo příčinu i v tom, že měla většina Čechů s Romy dosud velmi malou zkušenost (v českých zemích žili ve větším počtu pouze na jižní Moravě) a jejich odlišnost je nyní pobuřovala. Vznikl tak jakýsi „proticikánský diskurs“, který byl propojený se všeobecným tlakem na „očistu pohraničí“, týkajícím se zprvu pouze Němců, postupně se pak přenášejícím i na další skupiny obyvatel (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 242–243).

často poškozovány.

Co se týče oblasti Pošumaví a konkrétně Českého Krumlova, migrační pohyby romského etnika byly poměrně značné až do roku 1970, od kdy je už většina Romů relativně stabilně usídlena. Je přitom zajímavé, že Romové z rodin původních osídlenců se distancují od nejnovějších příchozích a tvrdí, že už to nejsou „jejich“ Romové. Celkově v osmdesátých letech tvořily Romové v samotném Českém Krumlově 4 %, takže toto město patřilo k těm, kde bylo nejvyšší relativní zastoupení této etnické skupiny.

Autorka zdůrazňuje konzervativní způsob života této etnické skupiny, setrvačnost zvyklostí a předsudků Romů a výslovně uvádí, že Cikáni „do socialismu vstupují v určitých ohledech vlastně z feudální či dokonce prvobytně – pospolné společnosti (se zbytky rodového zřízení apod.) – jakýmsi přeskočením kapitalistické třídní formace...“. Zároveň zdůrazňuje nesoulad mezi jejich rychle stoupající životní úrovní a jen pomalu se měnícím životním způsobem, což vede ke konzumním postojům k životu u části mladších Cikánů. Hlavním motivem odchodu Romů ze Slovenska byla dle autorky snaha dostat se ze společenské izolace a sžít se aspoň zčásti s většinovou společností. Za cíl své migrace si přitom Romové vybírali většinou městská centra či větší obce a dle autorky stáli přitom v mnohých směrech výše, než „necikánští migranti“.

Specifickým jevem, týkajícím se romského etnika, byla tzv. řetězová migrace, založená na kolektivní nápodobě. Ve společenském vědomí slovenských Romů se usídlila „vidina Čech jako zaslíbené země“, což přimělo k odchodu tzv. aktivní migranty, které posléze následovali migranti pasivní, tedy členové rodiny nebo rodu, kteří respektovali tradiční zákon rodinné a rodové pospolitosti. Např. v Českém Krumlově se to týkalo rodů Kotlarovců a Dunkovců, původem ze dvou lokalit v oblasti slovenského Sabinova.

Autorka si všímá problémů, se kterými se příslušníci tohoto etnika potýkali po příchodu do Čech. Ve svých osadách na Slovensku nebyli např. Romové zvyklí platit poplatky za byt, elektřinu či vodu. Celkově systém civilizačních poplatků byl pro ně novým fenoménem a mnozí z nich si dokonce nezvykli ani na samotné peníze. To pak vedlo u některých, zejména starších migrantů ke zpětné migraci na Slovensko. Dalším důvodem pro návrat na Slovensko byly i projevy tradičních kastovních vztahů mezi různými subetnicitami. Pokud se totiž v jednom místě vytvořila dvě migrační jádra Romů z různých subetnických skupin nebo z různých regionů, docházelo často k mnohým konfliktům. Autorka věnuje pozornost zcela specifické skupině Romů olašských, kteří vyhledávají způsob obživy, při níž mohou vést dále svůj předchozí tradiční způsob života, nebo která

má tzv. „příživnický charakter“. Patří k nim různí překupníci, vykladačky z karet a ruky, drobní zloději a některých lokalitách i prostitutky. Tato skupina se ovšem usazovala většinou v jiných oblastech, tedy nikoliv v Pošumaví.

Jinak většina Romů byla po příchodu do Čech zaměstnána v pomocných pracích, zejména jako kopáči, metaři, popeláři, při sběru surovin či jako závozníci. Na Českokrumlovsku jich pracovala většina v papírnách, zejména při vykládce vagónů. I v novém zaměstnání přitom Romové udržují příbuzenské vztahy a vzájemnou pospolitost, a často do stejných míst a do stejného zaměstnání míří jejich příbuzní ze Slovenska jako noví migranti.

Vzájemná pospolitost Romů je patrná i z jejich způsobu bydlení, většinou v městských či podnikových bytech, kdy průměrná rodina potřebuje především velkou kuchyni, kde se všichni shromažďují a kde spí, zatímco zbývající místnosti bývají prázdné. Na rozdíl od většinového obyvatelstva se ve svých bytech neizolují a jsou nejraději pohromadě.

Co se týče jazykové problematiky, autorka uvádí, že většina Romů stále hovoří „cikánsky“, resp. východoslovenským dialektem „romani čhib“, i když mladá generace od tohoto jazyku ustupuje. Vytvořila se tzv. progresivní bilingvizace, která má svoje kořeny již v poválečném období, kdy Romové kromě „cikánštiny“ začali hovořit zvláštním „etnolektem“, slangem smíšeným z různých nářečí slovenštiny a češtiny. V tomto slangu se vyskytují i četné romské kalky, tj. doslovné překlady charakteristických romských vazeb a gramatických zvláštností. Samotná romština ovšem začíná být rovněž stále více prosáknuta českými kalky a výpůjčkami, a to mnohem více, než je romština na Slovensku zatížena kalky ze slovenštiny.

Autorka dále rozebírá vzájemné, často problematické vztahy mezi Romy a ostatním obyvatelstvem a všímá si toho, že ke zlepšování tohoto spolužití dochází v souvislosti s růstem počtu smíšených, interetnických manželství (nejvyšší počet těchto sňatků je u Kotlarovců, kdy obvykle vstupuje romský muž do manželství s neromskou místní ženou). Často Romové přijímají jména svých neromských manželek, aby se zbavili jmen svých, typicky romských.

Na druhou stranu jsou častým negativním jevem styky „se sociálně patologickými živly z řad majoritní, necikánské společnosti“, od níž Romové přijímají nové zvyklosti sice „necikánské“, ale „celospolečensky nevhodné“. Jako příklad toho, kdy se Romové od většinové společnosti, od „gadžů“ učí spolu s tím dobrým i to neblahé, autorka uvádí nový

jev, který v tradiční romské společnosti v podstatě neexistoval, totiž odkládání dětí do kojeneckých a dětských ústavů a domovů. Tento jev vznikl až v 50. letech právě v souvislosti s postupujícím vlivem okolní společnosti. Týká se většinou případů svobodných matek ale nejen jich.

Výše zmíněná obec Lenora není ovšem po válce osídlena pouze novými obyvateli, jakými byli mj. rumunští Slováci – skláři, nýbrž zůstává zde i část německého obyvatelstva, které má na Šumavě historické kořeny. Zabývala se jimi ve svých studiích Jana Šplíchalová z ÚEF ČSAV Praha³⁴, přičemž tuto obec si vybrala i proto, že zde byl (v 80. letech) největší podíl obyvatel německé národnosti v rámci okresu Prachatice, a to 8%. Zcela jiný byl ovšem tento podíl před válkou – v roce 1930 měla Lenora 820 obyvatel³⁵, z toho obyvatel české národnosti jen 43, přičemž to byli vesměs státní zaměstnanci – administrativní pracovníci, četníci či drážní zaměstnanci.

První odsuny Němců prováděly hned po osvobození okresní a místní správní komise, a jednalo se o odsuny, které nebyly ještě řízeny centrálně³⁶. Z Lenory bylo odsunuto 45 osob do americké zóny a naopak do obce se začali stěhovat české rodiny převážně z Prachaticka, Strakonicka, Vimperska a Táborska. Odsuny pak pokračovaly i v dalších měsících a v říjnu 1946 zůstalo v obci ještě 270 občanů německé národnosti (Čechů zde bylo již 130).

Etničtí Němci vděčili za to, že nebyli ihned po válce odsunuti, zejména existenci velké sklárny v tomto městě, neboť tvořili převážnou část zaměstnanců – specialistů této sklárny a bylo je proto nutné v rámci udržení sklářské výroby v obci dočasně ponechat³⁷.

---

³⁴ Šplíchalová, J. Německé obyvatelstvo v pohraniční lokalitě po 2. světové válce. Etnické procesy IV. 1986.; Šplíchalová, J. K problematice osídlování na Prachaticku po r. 1945. ZKSVI 2. 1986.

³⁵ Nyní má obec přes 700 obyvatel (viz Wikipedie).

³⁶ Během července 1945 se na Prachaticku uskutečnil odsun jednak 1. Němců-uprchlíků, tedy tzv. národních hostů, většinou příslušníků Německé říše (2 931 osob), dále 2. odsun tzv. cizozemců, tedy Rumunů, Poláků, Maďarů, Italů, Ukrajinců apod., vesměs uprchlíků z východního Pruska a Slezska (1 047 osob), a 3. odsun uprchlíků z Rakouska (921 osob). Viz cit. výše Šplíchalová, J. K problematice...

³⁷ Obecně podle místních podmínek zůstávala po válce část Němců ve svých domovech, část byla přemístěna do internačních středisek. Soustředěné osoby, pokud nebyly ihned poslány do odsunu, bývaly pak spolu s tzv. volnými Němci nasazeny na různé práce na základě pracovní povinnosti, které podléhali muži ve věku od 14 do 60 let a ženy od 14 do 55 let. Co se týče konkrétně sklářského průmyslu v českých zemích, pracovalo v něm ke 30. říjnu 1945 10 141 Němců, to je téměř 45% podíl na celkovém počtu zaměstnaných, největší podíl v porovnání s ostatními průmyslovými obory (viz Staněk, T. Odsun Němců z Československa 1945–1947, str. 66–67, 159).

Docházelo ovšem k častým konfliktům mezi Čechy a Němci. Čeští obyvatelé si stěžovali na údajné zpuštěné a povýšené chování Němců a v únoru 1946 dokonce musel přijet řešit situaci pohotovostí oddíl vojska a SNB. Místní Češi poté prosazovaly bezpodmínečný odsun všech Němců, a i v důsledku toho, že většina německých sklářů – specialistů mohla být nahrazena reemigranty z Rumunska, mohl odsun pokračovat, nicméně asi 100 Němců v obci zůstalo³⁸.

V důsledku odsunu a různých migrací se samozřejmě zcela změnila etnická skladba obyvatel. Nejpočetnější skupinou se stává české obyvatelstvo, následují příslušníci slovenské národnosti, až na dalším místě jsou zbytky autochtonního obyvatelstva německé národnosti, které před odsunem tvořilo naprostou většinu obyvatel. Dále jsou v obci malé skupiny polské, ukrajinské a maďarské národnosti.

Obyvatelstvo bylo tedy etnicky značně nejednotné, na druhou stranu ale existovala jen minimální sociální a profesní diference, což bylo dáno sklářským řemeslem. Etnické skupiny se musely naučit spolu vzájemně vycházet. Navíc rumunští Slováci byli již ze své bývalé vlasti zvyklí na život v etnicky pluralitních sklářských koloniích, řada z nich ovládala němčinu a někteří z nich byli dokonce s německým etnikem spojeni příbuzenskými svazky. Přitom nebyli tolik zatíženi historickými zkušenostmi ze soužití s Němci včetně válečných událostí, takže postoj k nim nebyl zdaleka tak negativní³⁹.

Rozdíl mezi reemigranty a autochtonním německým obyvatelstvem byl ovšem mj. v tom, že rumunští Slováci se nebránili tomu, aby jejich děti hovořili česky, zatímco německé rodiny dbaly na to, aby děti po návratu ze školy používaly co nejvíce němčinu, takže doma četly německé knihy, poslouchali německý rozhlas apod. Přesto generace,

---

³⁸ Druhá etapa odsunu se odehrávala zejména od ledna do října 1946 a z oblasti Prachaticka bylo odsunuto ve 22 transportech 25 650 Němců, převážně do americké zóny. Velké množství Němců však nečekalo na legální odsun, ale odešlo přes hranici ilegálně. Mnozí Němci se pak často opakovaně vraceli pro svůj zabavený majetek. S odsunem souviselo i nové osídlování, na Prachaticko přicházeli od roku 1946 do roku 1949 noví obyvatelé z českého vnitrozemí, ze Slovenska, volyňští Češi, reemigranti z Maďarska, Rumunska, dokonce i z Francie a USA. Viz cit. výše Šplíchalová, J. K problematice...

³⁹ Jinde byla podobná situace v případě českých starousedlíků, kteří strávili v Sudetech i období války. Mezi Němci rozlišovali a mnohým i pomáhali, neboť často považovali nově příchozí za větší riziko než Němce. Ti jim někdy dávali do úschovy i svůj majetek. To budilo u nových osídlenců nevěřivost, podobně jako existence smíšených manželství. Někteří starousedlíci si po vysídlení Němců teprve začali uvědomovat svoji provázanost s nimi. Co se týče dalších skupin osídlenců, tak zejména Slováci ze Slovenska byli kritizováni, že je u nich nedostatečná dávka odporu proti Němcům, že se často s nimi druží a sexuálně se stýkají s Němkami (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 58–59).

narozená po válce, začala ovládat lépe češtinu, i když se hlásila k německé národnosti. Jedním z důvodů, které vedly k opouštění němčiny byl i místní archaický dialekt z předválečného období, pro většinu Němců těžko srozumitelný⁴⁰.

Zejména tedy škola, ale i masové komunikační prostředky způsobily, že jazyk přestal být etnodiferencujícím znakem. Etnické povědomí se tedy začalo udržovat spíše jen v oblasti rodiny a příbuzenských vztahů. V prvních poválečných letech byly německé rodiny vůči vnějšku spíše uzavřené, neexistovaly téměř sňatky s příslušníky jiných národností. Postupně se tato endogamie ale narušovala, a to nejprve sňatky se slovenskými reemigranty, a to i proto, že nebyly mezi Němci a rumunskými Slováky většinou takové jazykové překážky. Příslušníci obou národností měli k sobě blízko i tím, že byli katolického vyznání a stupeň jejich religiozity byl vyšší než u mnohdy ateistických Čechů. To se projevovalo zejména postupnou vzájemnou účastí na pohřbech.

Volarští Němci byli po válce stále v intenzivním styku s bývalými sousedy na druhé straně hranice, kteří se převážně usazovali v nedalekých sklářských střediscích. V 60. letech pak mnoho rodin do Rakouska či západního Německa dokonce emigrovalo⁴¹. Začátkem 80. let tvořilo německé obyvatelstvo Lenory téměř z poloviny osoby starší 60 let, často již ovdovělé.

---

⁴⁰ Výhradně v tomto pošumavském dialektu zpíval lenorský pěvecký sbor, který byl za to ovšem kritizován (např. zmocněncem strany a odborů J. Lenkem) a postupně proto přestal vyvíjet svoji činnost. Jinak je ale Lenora spíše příkladem toho, jak se zprvu spíše uzavřená skupina Němců dokázala sžít se svými sousedy, a ačkoliv různá oficiální hlášení mluvila o opaku, mezilidské vztahy se zde vyvinuly v celkem normální soužití (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 228–230).

⁴¹ Již během roku 1947 se českoslovenští politici a po nich i veřejnost začali smířovat s tím, že zbytek Němců, kteří nebyli dosud odsunuti, zde patrně zůstane. Sice ještě pokračovaly vysídlovací akce, ale počet Němců, které byla německá, resp. americká strana ochotna přijímat, stále klesal. Byly ovšem vyvíjeny tlaky, aby se Němci rozptýlili a vysídlili aspoň do vnitrozemí, kde už nebudou tolik nebezpeční. Byl to tedy proces, který se dá nazvat sociálním inženýrstvím, kdy bezzemci se v pohraničí stávali vlastníky majetku, zatímco z bývalých německých majitelů se stávaly pracovní síly ve vnitrozemí. Dalším motivem pro rozptyl Němců byl motiv bezpečnosti státní hranice s Německem. V roce 1946 bylo stanoveno 15 km široké a hraniční pásmo a za ním ještě širší pohraniční oblast, kde nemělo žít „národně nespolehlivé“ obyvatelstvo, tedy Němci. Jako další prostředek k rozptylu a asimilaci Němců se začaly rovněž podporovat sňatky Čechů a Němců. Průlom nastal v roce 1949, kdy vládní nařízení umožnilo českým Němcům získat československé státní občanství, a to na základě slibu „věrnosti a oddanosti“ československé republice. Stalo se ovšem to, že značná část Němců o toto občanství již nestála a toužila se naopak vystěhovat za svými příbuznými do Německa (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 178–196).

Problematikou osídlování Sušicka po 2. světové válce se zabývala Věra Holá z Okresního archivu Klatovy.⁴² Po odsunu Němců koncem roku 1946 zde bylo určeno k osídlení 2 189 malých rolnických živností, přičemž Čechy bylo zatím obsazeno pouze 339 a Slováci ze Slovenska 11 těchto usedlostí. Kromě toho byla potřeba pracovníků za mzdu v pastvinářském družstvu a pro rozsáhlé lesní komplexy v horských polohách. Prozatím jako brigádníci zde vypomáhali Slováci, slovenští Maďaři a ze zahraničí dokonce Bulhaři. Na lesní těžbu se využívali hlavně Němci, kteří byli prozatím vyňati z odsunu jakožto lesní specialisté⁴³.

Brzy bylo zřejmé, že nahradit původní německé obyvatelstvo bude možné pouze pomocí organizovaného osídlovacího procesu. Na Sušicko začali hojně přicházet zejména rumunští Slováci, dále Slováci z Maďarska a Češi z Volyně. Právě rumunští Slováci se stali obyvateli nejvýše položených míst, kde bylo potřeba práce v lese, tedy Zhůří, Prášil, Stodůlek a Kozích Hřbetů. Maďarští Slováci se usadili u Hartmanic, kde začali pracovat v pastvinářském družstvu a volyňští Češi dostali většinu rolnických usedlostí. Nejdůležitějším dokumentem pro poznání postupu osídlování Sušicka jsou jednorázové soupisy, pořizované v intervalech odpovídajících jednotlivým fázím osídlení. Umožňují vyvodit závěry jak demografické, tak sociální, provést věkovou analýzu skupiny a poznat skladbu rodin. Po všech stránkách nejkompaktnější se přitom jeví skupina rumunských Slováků.

Autorka si dále všímá dalšího vývoje, kdy se skladba osídlení oblasti výrazně změnila. Největší změna se uskutečnila v roce 1951, kdy vzniklo u hranic uzavřené pohraniční území v nejvyšším lesnatém pásmu Šumavy, takže obyvatelé se museli přesunout do nižších poloh směrem do vnitrozemí. Mnozí z nich odešli do jiných částí Čech nebo až na Slovensko, kde žili jejich příbuzní.

Problematice poválečného osídlení v okrese Český Krumlov se věnovala Eva

---

⁴² Věra Holá, Reemigranti na Sušicku (Na okraj článku „Osídlování šumavského pohraničí a Sušicku 1945–1948“). ZKSVI 1, 1981.

⁴³ Obecně co se týče specialistů, ti byli často přímo nuceni zůstat a pracovat v místě svého bydliště, i když by mnozí z nich šli raději do odsunu za svými příbuznými. Část těchto Němců byla později „odsunuta“ do vnitrozemí, aby netvořili nějakou kompaktní skupinu a aby se lépe asimilovali (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 116). V souvislosti s těmito „nepostradatelnými odborníky“ byli terčem kritiky kvůli nedostatku vlastenectví českých kapitalistů, kterým šlo údajně zejména o levnou pracovní sílu a nezajímaly je přitom cíle osídlovacího procesu. Vedle skutečných specialistů totiž značná část těchto „nepostradatelných“ vykonávala různé těžké práce v průmyslu, zemědělství a lesnictví, a spíše měli postavení nuceně nasazených (tamtéž, str. 168–169).

Davidová.⁴⁴ Jako příklad vybrala obec Rožmitál na Šumavě (původně Rosenthal). Před 2. světovou válkou byla v této obci naprostá většina obyvatel německé národnosti. Ani za 1. republiky se zde nevytvořila česká menšina, zřejmě z důvodu nedostatku pracovních příležitostí. Po odsunu převážné většiny sudetských Němců a po dosídlení se národností situace zcela změnila, i když v některých obcích, kde ještě osídlenci nebyli, museli Němci zůstat déle, aby se měl kdo starat o dobytek a hospodářství.

Autorka si všímá i okolností odsunu Němců, někteří odjížděli do sběrného tábora v Kaplici s plnými žebříňáky majetku, i když směli vyvézt pouze 25 kg⁴⁵, jiní svůj majetek zakopávali, neboť se domnívali, že se za pár let budou moci vrátit. Mnozí Němci se údajně s odsunem i smířili, což souvisí dle autorky i s tím, že údajně v této oblasti žili mírní, nevýbojní zemědělci a bylo zde málo nacistů⁴⁶.

První tři rodiny, které se do obce nastěhovaly již v červnu 1945, byly české rodiny poštmistra a dvou listonošů, neboť bylo třeba převzít činnost poštovního úřadu. V září se přistěhovali další čeští občané a v lednu 1946 nastal odsun prvních 97 občanů německé národnosti. Během let 1946 a 1947 pokračoval odsun německých občanů a do obce se stěhovali další Češi a rovněž Slováci. V roce 1946 se konaly volby, které v obci vyhráli přesvědčivě komunisté.

Místní obecní kronika vypovídá o tom, že během roku 1946 se udály konflikty s některými sudetskými Němci, kteří se vraceli pro svůj ukrytý majetek, někteří ohrožovali se zbraní v ruce osídlence a údajně zapálili i domek předsedy MNV. Jiní prý ukradli dobytek a koně a odvedli si je do Rakouska⁴⁷. Tyto události mohli způsobit, že někteří osídlenci se začali stěhovat opět do vnitrozemí. Dvě třetiny prázdných domů podléhaly

---

⁴⁴ Davidová, E. K problematice osídlování českokrumlovského pohraničí od roku 1945 do začátku 50. let (na příkladě jedné novoosídlené obce). *ZKSVI* 1, 1981.

⁴⁵ V říjnu 1945 byla dekretem prezidenta republiky uzákoněna konfiskace nezemědělského majetku Němců. Konfiskaci přitom podléhal majetek movitý i nemovitý, a to bez náhrady. Výjimku měli pouze antifašisté. Počítalo se ovšem s tím, že bude vyjmutý z konfiskace majetek potřebný pro zabezpečení běžného života typu oděvu, peřin apod. (viz Staněk, T. Odsun Němců z Československa 1945–1947, str. 122).

⁴⁶ V českém dobovém tisku se rovněž psalo, že „ve všech Němcích je podivuhodně zakořeněna mystická víra, že se vrátí“, takže odcházejí „jaksi s lehkým srdcem“ (viz Staněk, T. Odsun Němců z Československa 1945–1947, str. 220).

⁴⁷ Takovéto případy se vyskytovaly v českém pohraničí celkem běžně. Někdy Němce podporovali i Češi, pomáhali jim při přechodech hranic i s ukrýváním nebo pašováním majetku, a to většinou ze zjištěných důvodů. Takovéto udržování „důvěrných styků“ se však trestalo, a to i vězením (viz Staněk, T. Odsun Němců z Československa 1945–1947, str. 220).

zkáze, a nakonec byly zbourány. V tomto roce rovněž docházelo k tomu, že se rodiny často stěhovaly na jinou, lepší volnou usedlost, dosud neobsazenou nebo nově uvolněnou jiným osídlencem. Některé usedlosti tak měly během krátké doby několik hospodářů, což mělo často za následek jejich rozkradení a devastaci.

V roce 1947 byli odsunuti poslední Němci, převážně důchodci, a v obci zbylo jen několik antifašistů (kteří odešli v roce 1950 sami do západního Německa)⁴⁸ a několik německých občanů ze smíšených manželství. Do obce přicházejí další skupiny osídlenců včetně rumunských reemigrantů. Ti přišli po válce napřed na Sokolovsko, ale na vlastní žádost přesídlili v roce 1948 na Šumavu. Na Rožmitálsko přišli i představitelé dalších národností či etnických skupin – Maďaři, Poláci, Volyňští Češi⁴⁹ a Romové. Řada novoosídlenců se naopak koncem 40. a začátkem 50. let stěhuje pryč a opouští své usedlosti.

Hlavní problém s novoosídlenci byl ten, že dlouho nebyli schopni nahradit odsunuté původní obyvatelstvo, a to jak počtem, tak často přístupem k práci a nedostatkem zkušeností s hospodařením. Pozitivní bylo naopak to, že národností pestrost nebyla na překážku postupného vytvoření homogenního vesnického společenství. Rušivě na tento proces homogenizace ovšem působila značná fluktuace obyvatel.

Ve svém dalším článku se Eva Davidová věnuje celkovému charakteru osídlování okresu Český Krumlov.⁵⁰ Co se týče změn v národnostním složení obyvatel, před odsunem žilo na okrese 80 % německého obyvatelstva, po roce 1946 zde žilo 85 % obyvatel národnosti české, zbytek tvořili příslušníci národností slovenské, maďarské,

---

⁴⁸ V případě německých antifašistů měli především sociální demokraté a komunisté dilema mezi solidaritou s bývalými spolubojovníky a obavou z nařčení ze zrady národa. Proto byli tito antifašisté motivováni k „dobrovolnému“ opuštění země. Navíc většina antifašistů byla již v roce 1945 připravena o svůj majetek, bylo jim upřeno právo volit atd., takže se jim vlastně dávalo najevo, že jsou občany druhé kategorie. Proto převážná část z nich souhlasila s „dobrovolným“ odchodem, a to za lepších podmínek než v případě ostatních Němců. Mnozí z nich byli uznáni za antifašisty právě jen s podmínkou svého odchodu (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 166–167).

⁴⁹ V dubnu 1947 přijeli volyňští Češi do shromažďovacího střediska v Suchém Vrbném u Českých Budějovic, odkud měli být vysíláni k osídlení i šumavských okresů. Volyňští Češi však odmítli vystoupit s tím, že jsou určeni pro Žatecko, kam odjela polovina jejich transportu. Osídlovací úřady umožnili těmto reemigrantům prohlédnout si volné usedlosti na Kaplicku a Českokrumlovsku a oni tuto nabídku nakonec přijali (viz Vaculík, J. Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945–1948, str. 93).

⁵⁰ Davidová, E. K souvislostem charakteru osídlování a národnostně-etnické heterogenosti pohraničního okresu po roce 1945. ZKSVI 4, 1985.

polské, ruské, ukrajinské, „Cikáni“, rumunští Slováci i Češi a volyňští Češi, tedy národnosti, které zde nikdy dříve nežily. Spolu s nimi tu zůstaly i zbytky autochtonních Němců. Až do roku 1970 zde byly velké migrační pohyby, největší u příslušníků maďarské národnosti a u volyňských Čechů.

Největší podíl osídlenců slovenské národnosti byl v obci Ostrov, kde žilo začátkem 80. let téměř 60 % převážně rumunských Slováků a v obci Světlík, kde bylo téměř 50 % Slováků ze Slovenska. Mezi slovenskou národnost se počítali i „Cikáni – Romové“, pocházející převážně z východoslovenských okresů Sabinov a Poprad a zabydlující se hlavně přímo v okresním městě Český Krumlov.

Pokud jde o autochtonní příslušníky německé národnosti, zvyšuje se jejich věkový průměr a klesá jejich počet. V roce 1980 jich žilo v rámci okresu již pouze 911, většina v samotném městě Český Krumlov. Místní Němci zde stále hovořili svým specifickým dialektem, tzv. krumlovskou němčinou. Německé obyvatelstvo přitom žilo velice izolovaně, distancovalo se od osídlenců a nezúčastňovalo se veřejného života.

Autorka se dále zabývala rozdíly ve věkové struktuře, průměrném věku, typu zaměstnání a dosaženém vzdělání mezi jednotlivými národnostmi. V zemědělství a lesnictví např. pracovala jen čtvrtina Čechů nebo autochtonních Němců, ale téměř polovina Slováků. Nejmladší etnickou skupinu představovali Romové, velice mladé bylo i obyvatelstvo slovenské, ovšem i Češi zde byli mnohem mladší než ve vnitrozemí. Nejstarší bylo obyvatelstvo německé. Co se týče školního vzdělání, nejnižší vzdělanost měli příslušníci romského etnika, následovali Němci, což byli původně drobní zemědělci, kteří neměli přístup k vyššímu vzdělání, zatímco jejich děti se ve značném množství stěhovali do Německa či Rakouska, což bylo příčinou i klesajícího počtu německých obyvatel. Trochu lépe na tom byli Slováci a Češi, z nichž ovšem měla stále téměř polovina pouze základní vzdělání.

Celkově se dosídlovat tento okres příliš nedařilo, byla zde značná migrace osídlenců, a tak měl okres nejnižší hustotu obyvatel v celé republice⁵¹. Autorka

---

⁵¹ Právě okres Český Krumlov byl jedním z těch, jehož území se nedařilo dosídlit – ostatní okresy v oblasti Šumavy na tom byly podobně. Zprávy z roku 1947 poukazovaly na to, že jsou tu liduprázdné osady a téměř 75 % domů je prázdných. Podle zejména některých starousedlíků přitom neutíkali z pohraničí pouze šmelináři a zlatokopové, jak tvrdila oficiální propaganda, ale naopak poctiví lidé, které vyháněly tamní poměry, a to včetně značné kriminality, chaosu, drahoty nebo neschopnosti úředníků. Daný stav byl čím dál víc předmětem kritiky a opuštěné domky byly dokonce již tehdy nabízeny důchodcům k rekreaci (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 51).

zdůrazňuje, že vliv na odchod části osídlenců měla i výstavba lipenské přehrady, která zatopila území o rozloze 50 ha, i zřízení vojenského výcvikového prostoru, kde dříve sídlilo okolo 8 tisíc obyvatel.

Cenným pramenem pro výzkum poválečného osídlování Šumavy se ukázala být spolupráce s obecními kronikáři novoosídleneckých obcí, v tomto případě konkrétně v okrese Český Krumlov⁵². Tato spolupráce se rozvíjela jednak formou zpracování dotazníku ÚEF ČSAV k nově osídleným obcím, dále prostřednictvím kronikářských prací do okresní soutěže pamětníků a kronikářů k osídlování po roce 1945, kterou vedlo Okresní muzeum, a nakonec formou rozhovorů s pamětníky v některých obcích.

Mezi nejpodrobněji zpracované dotazníky patřily dotazníky s údaji o osídlování Vyššího Brodu, práce kronikáře M. Kočího, který byl sám novoosídlencem. Dle různých dokladů bydlelo v obci v roce 1910 1 693 osob téměř výlučně národnosti německé (pouze 11 české), do roku 1930 stoupl počet obyvatel na 3 883, z toho obyvatel české národnosti 143⁵³. Po roce 1945, tedy po odsunu Němců osídlili obec převážně občané české národnosti, a to nejprve ti, co zde bydleli již před válkou a po roce 1938 se přestěhovali zejména na Českobudějovicko (např. zaměstnanci ČSD, finanční stráž), a spolu s nimi příslušníci praporu čsl. Armády, který dorazil do obce v červnu 1945. Dále sem přišli osídlenci slovenské národnosti, především maloroľníci z východního Slovenska. Slovenští reemigranti z Rumunska, propojení příbuzenskými vztahy a pocházející původně z rumunské obce Valea Ungurului, se soustředili napřed v nedaleké obci Ostrov-Malšín a do Vyššího Brodu přišli až v 60. letech, kdy skončilo ostrovské JZD a tito osídlenci začali pracovat ve vyšebrodském státním statku. Slováci z východního Slovenska se během několika let opět vrátili na Slovensko, často i s vybavením hospodářských usedlostí či se stavebním materiálem.

Podobná změna v národnostním složení před válkou a po válce nastala i v obci Hořice na Šumavě. Osídlenci sem přicházeli jednak z Čech, kromě jižních i ze Sedlčanska, dále sem mířili reemigranti z Rumunska, přišla sem i skupina Maďarů s vlastním dobytkem a několik menších skupin volyňských Čechů. Část osídlenců po nějaké době odešla pryč, hlavně kvůli obtížným pracovním podmínkám, Slováci se odstěhovali až do Jeseníků.

Pokud jde o obec Horní Planá, zde bylo v roce 1930 celkem 1 598 obyvatel, z toho

⁵² Davidová, E. Ke znakům stabilizovanosti osídlenců na Českokrumlovsku v podání obecních kronikářů. ZKSVI 3. 1983.

⁵³ Nyní zde žije kolem 2 600 obyvatel (viz Wikipedie).

Čechů 34, Židů 9, „cizozemců“ 45. Po válce počet obyvatel napřed poklesl, ale do roku 1980 stoupl na 2 130⁵⁴, z toho Slováků 176, Němců 13, několik Ukrajinců, Poláků a Maďarů, ostatní Češi. V 50. letech zde docházelo k tomu, že byly bourány neosídlené domy, malý zlomek se prodal na rekreaci a později se na starých základech začaly stavět, v souvislosti s polohou obce u Lipenské přehrady, rekreační domy nové, dle kronikáře „chaty všelijaké i zrůdné“. Jako v řadě jiných šumavských obcí zde bylo založeno v roce 1948 JZD, které se za několik let rozpadlo, patrně v souvislosti s tím, že ho zakládali „podruzi“, osídlenci z vnitrozemí. Pamětníci si údajně nechtějí jeho vznik vůbec připomínat. Začátkem 60. let zde vznikl státní statek. První osídlenci, především Češi ze sousedních okresů, v obci zůstávali, horší situace byla s dalšími vlnami osídlování v 50. letech. Místní kronikář dochází k závěru, že obyvatelstvo obce je nyní (v 80. letech) již vcelku stabilizované, je zde i dosti pracovních příležitostí.

Počet obyvatel jiné obce u Lipenské přehrady, Černé v Pošumaví, naopak po válce značně poklesl a do 80. let již příliš nestoupl. V roce 1930 zde žilo 2 442 obyvatel, převážně německé národnosti, v roce 1950 pouze 750, za dalších 30 let 806. V roce 1980 zde kromě 620 Čechů žilo 172 Slováků, 7 Němců, několik Poláků, jeden Ukrajinec a jeden Maďar⁵⁵. První osídlenci byli Češi většinou od Jihlavy a od Humpolce – příslušníci dvou nejpočetnějších skupin se sami nazývali Poleňáci a Dobroustáci (podle Polné a Dobroutova na Jihlavsku). V době zakládání JZD pak přišli Slováci ze Slovenska, a to i na základě organizovaného náboru, a rovněž Slováci rumunští (rudohorští). Na ty si ovšem často stěžovali osídlenci z Čech, neboť těmto Rumunům údajně často došly peníze a dožadovali se jich pak na okrese a ten je jim přiděloval – což ostatním osídlencům pochopitelně vadilo.

Pokud jde o průmyslové město Větrní, žilo zde v roce 1930 3 500 obyvatel, téměř všichni německé národnosti. Po válce počet obyvatel poklesl a na tento počet se dostal opět v roce 1979⁵⁶. Město bylo osídleno po odsunu Němců převážně Čechy z vnitrozemí. Protože bylo třeba hodně pracovníků do místních papíren, byl v roce 1946 učiněn velký nábor na Slovensku. Do Větrní mířili převážně Slováci včetně Romů z východního Slovenska, z nichž část se po čase odstěhovala zase zpět. Do okolí města se přistěhovali rovněž rumunští reemigranti slovenské národnosti.

Ve městě Kaplice žilo do roku 1945 jen 17 českých rodin, v roce 1946 zde zůstalo

⁵⁴ Přes 2 000 obyvatel je zde i nyní (viz Wikipedie).

⁵⁵ V současnosti žije v obci asi 800 obyvatel (viz Wikipedie).

⁵⁶ Nyní zde žije 3 800 obyvatel (viz Wikipedie).

naopak pouze kolem 100 Němců a Rakušanů, zatímco Čechů a Slováků zde bylo již 1 315. Od té doby počet obyvatel stále narůstá⁵⁷. Obec byla po válce osídlena rovněž lidmi z vnitrozemí Čech, Moravy a Slovenska. K tomu se sem přistěhovalo 7 rodin volyňských Čechů a 4 rodiny rumunských reemigrantů. Co se týče osídlenců ze Slovenska, někteří z nich brzy zase odešli. Pokud jde o volyňské Čechy, byli to vlastně vnukové těch, kteří odešli na ukrajinskou Volyň a podle jejich sdělení stále doma mluvili o původní vlasti a zachovávali původní zvyky a tradice. Svůj příchod tedy údajně chápali jako návrat do domova⁵⁸. Naproti tomu u reemigrantů rumunských takové představy o vlasti nebyly.

Mezi údajně nejlépe zpracované dotazníky patřil materiál o obci Benešov nad Černou. Během války zde žilo kromě Němců jen několik Čechů, kteří sem byli totálně nasazeni a po válce zde již zůstali. Po roce 1945 sem pak přicházeli napřed osídlenci z okolí, později i lidé ze severních Čech. Do nedaleké obce Pohorská Ves pak přišla velká skupina mladých lidí z moravského okresu Vsetín, kteří pracovali hlavně v lese a na pile. V roce 1947 pak přicházely na Benešovsko reemigranti z Rumunska, přičemž všichni pocházeli ze dvou rumunských obcí a byli mezi sebou většinou i příbuzensky spřízněni. V rámci okresní soutěže kronikářů a pamětníků novoosídleneckých obcí je zajímavá vzpomínka Bohumila Smoly na osídlování obce Ostrov rumunskými reemigranty. Tento pamětník vychází z výpovědí těchto reemigrantů, kteří mu vyprávěli, že když přijeli na naše hranice se svým skromným majetkem včetně domácího zvířectva, byli

---

⁵⁷ Nyní je zde přes 7 200 obyvatel (viz Wikipedie).

⁵⁸ Obecně pokud jde o volyňské Čechy, mnoho z nich se účastnilo osvobození Československa, a očekávala se proto u nich velká bojovnost a protiněmecké naladění. Měli z nich být „noví hraničáři“, a byli dokonce označováni za novodobé Chody, kteří budou mít čestný úkol bránit západní hranice (viz Spurný, M. Nejsou jako my, str. 290–291). Ve skutečnosti ale začaly vznikat problémy, související s tím, že ačkoliv měli mít přednostní právo při přidělování konfiskovaného majetku, tak samotní „Svobodovci“ kvůli různým úkolům, které měli na konci války, dorazili na místa, kde se chtěli usadit, až po nových hospodářích z vnitrozemí, kteří jakožto národní správci již zabrali nejlepší usedlosti. Tito správci pak vnímali demobilizované volyňské vojáky, kteří se domáhali svých práv, téměř jako „živelní pohromu“ a ohrožení své budoucnosti (tamtéž, str. 296–297). Tyto problémy souvisely i s tím, že, jak muselo konstatovat Ministerstvo zemědělství již v září 1946, většina usedlostí, určených původně pro volyňské Čechy (zejména na Žatecku, které se svým přírodním prostředím a zemědělskými plodinami nejvíce blížilo poměrům na Volyni) byla již obsazena, a to z toho důvodu, aby půda nezůstala neobdělána a aby se měl kdo starat o dobytek. Proto se začalo s usazováním volyňských Čechů i ve vyšších polohách včetně Šumavy (viz Vaculík, J. Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945–1948, str. 80). Dále se ovšem osídlovací možnosti v pohraničí zmenšovaly, a proto vláda v lednu 1947 rozhodla, že reemigranti již nemají právní nárok na přidělení zemědělských usedlostí nebo živností (tamtéž, str. 99).

přesvědčování, že v Čechách nic nebudou potřebovat, protože vše dostanou, a to včetně dobytka, který tam zůstal po Němcích. Nechali se tedy přemluvit, aby všechno prodali, a zůstaly jim jenom menší zavazadla. Navíc je nějaký podvodník okradl o jejich rumunské peníze. Když pak přijeli nákladním vlakem do jižních Čech a dorazili do Ostrova, byli velmi zklamáni, neboť zemědělské budovy byly napůl zbořené, bez oken a dveří, některé i bez střešních tašek. To měli údajně na svědomí Slováci, kteří zde sídlili předtím, a kteří vše, co se jim hodilo, naložili na vagony a odeslali na Slovensko, kde pak použili tento materiál na stavbu svých domů. Další problémy nastaly v souvislosti s tím, že tito reemigranti byli zvyklí hospodařit na jiném typu půdy, takže měli zpočátku jen minimální úrodu. Někteří osídlenci pak začali pracovat v papírnách v Loučovicích a osvědčili se prý jako pracovití a obětaví lidé, jejichž nedostatkem ovšem byla všeobecná negramotnost. Kvůli tomu byli i různě okrádáni, například ženy byly šizeny obchodníky při nákupu zboží v obchodech. Někteří hostinští je zase údajně okrádali tak, že jim do piva přidávali vodu.

Osudy rumunských reemigrantů zachycuje rovněž opis vyprávění jedné z reemigrantek, Anežky Ryšavé, narozené roku 1894, která se přistěhovala do nyní již zaniklé obce Záhlíní u Hořic na Šumavě. Uvádí, že se vrátila z Rumunska v roce 1947 a napřed se dostala na Znojensko, což asi souviselo s tím, že, jak uvádí, měla zkušenosti s pěstováním vinné révy a dalších spíše teplomilných rostlin, neboť v Rumunsku bydlela se svým manželem poblíž Černého moře. Napřed přijela ovšem bez manžela, jen se synem, a její sestra jí přesvědčila, ať přijede za ní na Šumavu, že si budou pomáhat. Dorazila do obce Záhlíní, kde, jak uvádí, ve výstavních domech byli již nastěhováni Slováci, a tak dostala jen malý domek, k tomu pár volů a teprve po roce i jednu krávu. I když zde bylo mnoho práce a starostí, v obci zůstala, a to na rozdíl od oněch Slováků, kteří se po čase odstěhovali do Jeseníků. Pouze je jí líto všech zbytečně rozbořených krásných domů a zničených zahrad v obci.

Kronikář obce Šebanov zaznamenal v roce 1980 vyprávění dalšího rumunského reemigranta, Jana Kutláka. Ten uvádí, že v Rumunsku, resp. Sedmihradsku, měli velkou hospodářskou usedlost i s vinohradem, a že v obci bydleli téměř výhradně Slováci. V roce 1946 byli tito rumunští Slováci vyzýváni k návratu do Československa. Napřed odjelo několik mladých chlapců, v roce 1947 se mohli vystěhovat nemajetní Slováci a v roce 1948 i Slováci majetní, kterým jejich majetek proplatil rumunský stát. Tak se dostal do Čech i autor vyprávění.

6. 6. Další prameny k poválečným událostem na Šumavě

Jako srovnávací materiál k informacím, nacházejícím se ve výše uvedených Sbornících lze uvést např. paměti šumavského rodáka Miloslava Lukeše z Nového Dvora, který zde začal chodit v roce 1939 do školy. Když vzpomíná na období 2. světové války, zdůrazňuje, že v jejím průběhu nedošlo k žádnému incidentu ze strany občanů německé národnosti vůči občanům obce. Celkově podle něj žili Němci a Češi na Šumavě většinou pospolu a v míru.

Co se týče období blížícího se konce války, autor uvádí, že do školy v Novém Dvoře přicházely německé rodiny s dětmi, a to jako uprchlíci, utíkající před postupující frontou. Nesmělo se jim ovšem říkat uprchlíci, neboť byli oficiálně označováni jako národní hosté. Šumava byla poté osvobozena americkou armádou a autor si všímá činnosti revolučních gard, které začaly působit hned po odchodu Američanů. Jeden ze členů těchto gard údajně za pomoci místních dětí vniknul do opuštěné lesovny, odkud odnesl a ve svém domě poté ukryl obrazy, koberce a množství paroží.

Odsun popisuje autor tak, že Němci museli všechno opustit, dům, dobytek, „vzorně udržovaná pole a louky“ a za několik hodin museli být připraveni k odsunu do Vimperka, a to pouze s 50 kg svého majetku na osobu. Z vimperského nádraží pak byli odesíláni do Německa nebo Rakouska. Po tomto odsunu, který se uskutečnil v lednu roku 1946, byly obsazovány jejich opuštěné domy, a to nejprve těmi občany, kteří se prokázali odbojovou činností. Na druhou stranu některé rodiny, zvláště ty chudší s více dětmi, se stěhovaly pryč z obce na větší a zachovalejší hospodářství. Počet obyvatel Nového Dvora se tak citelně snížil. Autor rovněž uvádí, že prázdné budovy, zvláště na nedalekých Nových Hutích, byly obsazeny emigranty z Jugoslávie, Bulharska a Rumunska, kteří ovšem potom v roce 1948 Šumavu zase opustili.

V roce 1946 byla rovněž na Šumavě ustavena tzv. finanční stráž. Ta měla za úkol uzavřít opuštěné domy a přelepit dveře páskou, kde bylo uvedeno, že dům je majetkem státu. Dobytek byl přitom napřed odváděn do větších stájí a někdy dokonce vypouštěn do volné přírody. Zároveň z vnitrozemí (konkrétně z Dobříše) přišlo několik mladých, svobodných mužů, kteří měli za úkol se o tento dobytek, zanechaný zde odsunutými

občany, starat. Za účelem pomoci při ustájení dobytka dokonce zůstalo ve svých domech několik rodin rakouské národnosti. Začala vznikat „horská pastevní družstva“ či statky a hledaly se budovy, kde by se mělo uskladňovat seno na zimu.

Ohledně odsunu německých rodin si autor všímá i toho, že mnoho jich odešlo samo a dobrovolně, a to v noci přes lesy a samozřejmě s více než 50 kg na osobu. Například v obce Knížecí Pláně žilo původně 520 obyvatel, ale k odsunu jich zbylo pouze 20. Autor rovněž uvádí, že se v současnosti často stýká s dětmi odsunutých Němců, kteří přijíždějí na Šumavu, mj. na hřbitovy, kde jsou pochováni jejich předci, a že nikdy nepoznal „ani náznak zloby za odsun z jejich staré domoviny“. Pouze je jim líto, že se nezachovaly domy, kde prožívaly své dětství.

Autor popisuje rovněž průběh zakládání jednotných zemědělských družstev po vzoru Sovětského svazu. Nejdříve se pro vstup do družstev agitovalo na schůzích, ovšem většinou neúspěšně. Začaly se tedy hledat údajné příčiny těchto neúspěchů, v čemž se angažovala i StB, která stála za zatčením i starosty obce Nový Dvůr Františka Bauera. V nedalekém Zdíkově byl zatčen jeden místní sedlák údajně za to, že otrávil svůj dobytek. Tato zatčení měla sloužit k zastrašování zemědělců. Navíc byly vysoce zvýšeny limity dodávek obilí, mléka apod. pro ty zemědělce, kteří nechtěli vstoupit do družstva. Těm pak bylo vyhrožováno pokutami či vězením.

V letních měsících poté přijížděli na výpomoc při sklizni sena jako brigádníci studenti středních škol, kteří prý dosti často vytloukali okna prázdných budov, čímž umožňovali demolování vnitřků stavení. Svoz sena býval zase údajně zneužíván k maskovanému odvozu nábytku a náradí, které zůstaly ve staveních po odsunutých Němcích. Postupně byly zbylé prázdné chalupy zčásti rozděleny mezi zaměstnance Státních statků a Státních lesů, zčásti pak zdemolovány, a to i z důvodů, že by mohly údajně sloužit jako úkryty agentů, vysílaných „západními imperialisty“ a bojujících „proti socialistickému zřízení“.

Autor si všímá i osudu neodsunutých Němců, kteří byli napřed šťastni, že jako „nepostradatelní odborníci“ nebo „omylem“ zůstali v Čechách, ale později na vlastní žádost odešli do Rakouska nebo Německa. To se týkalo i několika rodin, které znal autor ze svého okolí a které odešly v roce 1949 [Lukeš: 2005].

6. 7. Poválečný vývoj na Šumavě z hlediska demografických údajů

Výše uvedené dění se v oblasti Šumavy, konkrétně v okresech Český Krumlov, Prachatice a Klatovy, podle očekávání odrazilo, jak vypovídají údaje Českého statistického úřadu⁵⁹, značným poklesem obyvatel mezi rokem 1930 a 1950 (na tyto roky připadlo sčítání lidu, prováděné v Československu pravidelně jednou za deset let – v období protektorátu, v roce 1940, se sčítání neprovádělo). V okrese Český Krumlov se snížil počet obyvatel z téměř 95 000 v roce 1930 na necelých 47 000, tj. na méně než polovinu. Dále pak počet obyvatel mírně stoupal, přesto v roce 2011 dosáhl necelých 61 000, tj. stále mnohem méně než před válkou. V okrese Prachatice došlo ke snížení počtu obyvatel rovněž téměř na polovinu, z téměř 86 000 na necelých 48 000. Růst byl potom pomalejší než v okrese Český Krumlov, v roce 2011 zde žilo přes 50 000 obyvatel. Poněkud jiná situace byla v okrese Klatovy, kde se mezi roky 1930 a 1950 snížil počet obyvatel relativně nejméně, ze 143 000 na necelých 100 000, ale potom postupně dále klesal až k necelým 86 000 obyvatel v roce 2011. Tento relativně malý pokles obyvatel oproti dvěma předchozím okresům souvisí samozřejmě s tím, že zde žilo před válkou mnohem menší procento německojazyčného obyvatelstva, které bylo po válce odsunuto.

Zajímavé jsou rovněž demografické údaje, týkající se počtu obyvatel jednak jednotlivých větších měst, jednak menších obcí v oblasti Šumavy [Kočárek: 2003, 25]. Ve městech počet obyvatel většinou stoupal, a to i v poválečném období. Např. v Nýrsku stoupl počet obyvatel od r. 1869 (1 371 obyvatel) na více než dvojnásobek v r. 1930 (3 230). V roce 1950 byl přibližně stejný, nyní zde žije již téměř 5 000 obyvatel. V Prachaticích k tak velkému nárůstu nedošlo (3 617 v r. 1869, 4 745 v r. 1930), v roce 1950 zde bylo opět přibližně stejně obyvatel jako před válkou, nyní žije v tomto městě 11 000 obyvatel. Podobný vývoj byl v Sušici, zatímco ve Vimperku, městě, nacházejícím se již blíže centrální části Šumavy, byl zřetelný větší poválečný pokles. Napřed zde stoupl počet obyvatel z počtu 3 520 v roce 1869 na 4 939 v roce 1930, poté klesl na 3 906 v roce 1950. Nyní žije ve Vimperku již přes 7 000 obyvatel. Podobný vývoj byl ve Volarech, ovšem s tím, že předválečného počtu 4 473 obyvatel toto město již nikdy nedosáhlo. Naproti tomu odlišný vývoj probíhal v menších obcích, zvláště těch výše položených. Zde nárůst obyvatelstva (od roku 1869 do roku 1930) nebyl tak výrazný

⁵⁹ Tabulka 10-1 Obyvatelstvo podle krajů a okresů podle výsledků sčítání lidu v letech 1890–2011. Demografická příručka Českého statistického úřadu.

(Kvilda, Nová Pec, Rejštejn, Srní) nebo došlo dokonce k poklesu (Strážný – z 2 201 na 1 717). Po válce došlo k jejich většímu či menšímu vylidnění a na předválečnou úroveň se počet obyvatel již nedostal skoro nikde. Zajímavý byl vývoj v obci Stachy, kde od r. 1869 do r. 1900 počet obyvatel napřed vzrostl (z 2 358 na 2 655), pak klesl na 2 067 v r. 1930 a dále na 1 291 v r. 1950. Přibližně stejný počet obyvatel zde žije i nyní.

6. 8. Podrobnější přehled demografického vývoje v oblasti Šumavy

Na základě Historického lexikonu obcí České republiky 1869 – 2011 lze rekonstruovat následující demografický vývoj v jednotlivých okresech, nacházejících se na Šumavě, přičemž je nutno zdůraznit, že území těchto současných okresů zasahuje zčásti i do vnitrozemí:

Okres Prachatice (Prachatitz)

V roce 1869 zde žilo 86 475 obyvatel, nejvyššího počtu obyvatel bylo dosaženo v roce 1910 (91 757), do roku 1930 nastal mírný pokles na 85 789 obyvatel. Do roku 1950 lze pak sledovat prudký pokles počtu obyvatel téměř na polovinu, konkrétně 47 835. Do roku 2011 pak tento počet mírně stoupl na 50 028. Co se týče počtu domů v okrese, tam vypadá statistika poněkud odlišně: v roce 1950 zde bylo stále téměř stejně domů jako před válkou, a to 13 769, samozřejmě v některých oblastech z velké části opuštěných. Pokles jejich počtu nastává až poté, kdy je jich v roce 1961 již jen 9 673, mírně pak klesá až do roku 1980, načež dochází naopak k růstu tohoto počtu, takže v roce 2011 je jich zde již 14 019, tedy více než před válkou. Lze ovšem předpokládat, že značná část z nich neslouží ke stálému bydlení, ale je určena pouze k rekreaci, zvláště v některých turisticky atraktivních oblastech.

Babice (Pobitz): i když se jedná o obec v podstatě ve vnitrozemí, poblíž Netolic, došlo zde mezi lety 1930 a 1950 k poklesu počtu obyvatel z 254 na 160 (maximum bylo v roce

1880, a to 316). Obec se pak vylidňovala i nadále. V roce 2011 měla obyvatel 88. Počet domů přitom mezi lety 1930 a 1950 dokonce vzrostl z 56 na 59, potom do roku 1980 klesal až na počet 27, načež nastal výrazný růst na 46 stavení v roce 1991.

Borová Lada (Ferchenhaid): obec ležící těsně u německých hranic, proto zde došlo k několikanásobnému poklesu počtu obyvatel mezi lety 1930 a 1950, konkrétně z 2 049 na 317 (maximum bylo v roce 1890, a to 2 265). Některé osady, ležící na katastru dnešní obce přitom úplně zanikly, což souviselo i s hraničním pásmem na území katastru. Např. vesnice Černá Lada (Schwarzheid) měla v roce 1930 222 obyvatel, v roce 1950 jen 20, za dalších 11 let zde nežil již nikdo. Co se týče počtu domů, strmý pokles nastává mezi lety 1950 a 1961, a to z 353 na 66, v roce 1980 je jich již jen 39, pak nastává nárůst počtu na 122 v roce 2011.

Horní Vltavice (Ober Moldau): obec rovněž poblíž hranic s Německem, takže téměř čtyřnásobný poválečný pokles počtu obyvatel. Mezi lety 1930 a 1950 nastal tento pokles z 1 247 na 319 obyvatel. Rovněž zcela zaniklo několik vesnic v katastru, např. Žlíbky měly v roce 1930 217 obyvatel, v roce 1950 je tato vesnice už neobydlená. Pokud jde o počet domů, opět nastává strmý pokles od roku 1950 (190) do roku 1961 (58) a 1980 (45), poté nárůst (100 v roce 2011).

Chroboly (Chrobold): jedná se o obec jihovýchodně od Prachatic, poměrně daleko od hranic, přesto zde mezi lety 1930 a 1950 došlo rovněž ke značnému demografickému poklesu, téměř o polovinu, z 1 441 na 694, v dalších desetiletích pak pokles mírným tempem ještě pokračoval. Žádné vesnice, ležící na katastru nynější obce se hned po válce sice nevylidnily, ale dvě z nich, Lažíštko a Planská, se udávají jako zcela neobydlené v roce 1961. Od roku 1950 do roku 1980 se snížil počet domů na katastru o více než polovinu, ze 194 na 88, po roce 1991 pak dochází ke značnému nárůstu jejich počtu až na 191 v roce 2011.

Křišťanov (Christianberg): obec jižně od Prachatic, na hranici s vojenským újezdem Boletice. Opět zde můžeme pozorovat mnohonásobný pokles obyvatel mezi lety 1930 a 1950, konkrétně z 1541 na 168. Dvě vesnice v katastru obce přitom byly vylidněny zcela. V dalších desetiletích počet obyvatel obce mírně stoupal na 251 v roce 1980, poté opět

klesal až na 87 v roce 2011 (stěhování vojáků z povolání?). Pokud jde o počet domů, opět nastává mnohonásobný pokles od roku 1950 do roku 1961, konkrétně z 250 na 38, v dalších desetiletích se tento počet nějak významně nemění.

Ktiš: jde o obec, nacházející se rovněž na severní hranici s vojenským újezdem Boletice. Pokles obyvatel od roku 1930 do roku 1950 byl zhruba trojnásobný, ze 1 753 na 607. Dále pak mírně pokračoval do roku 1961 (447), načež pak v dalším desetiletí nastal nepatrný růst. Jedna osada v katastru Ktiše, Dobročkov, byla do roku 1961 zcela vysídlena, přičemž v roce 1950 zde žil jen o trochu menší počet obyvatel než před válkou. Dalších několik vesnic v katastru přestalo být osídleno již krátce po válce. Počet domů klesl mezi lety 1950 a 1961 z 237 na 90, dále do roku 1980 na 76, načež následoval značný nárůst, a to až na 169 v roce 2011.

Kubova Huť (Kubohütten): obec několik kilometrů jižně od Vimperka. Pokles obyvatel před válkou a po ní byl rovněž cca na třetinu, ze 151 na 55. Nárůst obyvatel nastal mezi lety 1991 a 2001, ze 67 na 114, načež nastal opět mírný pokles. Počet domů klesl z 24 v roce 1950 na 11 v roce 1961, od roku 1970 pak dochází ke značnému nárůstu až na 43 v roce 2011 (což souvisí s tím, že se tato obec stala turistickým, resp. lyžařským střediskem).

Kvilda (Aussergefild): obec přímo u hranic s Německem, na jejímž katastru bývalo hraniční pásmo. Mezi lety 1930 a 1950 nastal prudký pokles obyvatel ca na pouhou jednu sedminu (ze 1 475 na 204) a v dalších desetiletích již k žádným podstatným změnám nedocházelo. Kromě samotné Kvildy přitom zanikly všechny menší vesnice na katastru dnešní obce. Počet domů klesl od roku 1950 do roku 1961 ze 172 na 54 a dále klesal až na pouhých 27 v roce 1980. Poté začal, zřejmě v souvislosti s pádem železné opony a s rozvojem turistického ruchu, opět růst až na 107 v roce 2011.

Lenora (Eleonorheim): katastr obce je vzdálen jen několik km od hranic s Německem, ale ne přímo v bývalém hraničním pásmu. Po válce došlo k poklesu obyvatel na cca polovinu (z 1854 na 934 v roce 1950) a v dalších desetiletích pak zůstával přibližně stejný. K výraznějšímu demografickému poklesu nedošlo proto, že tato obec byla po odsunu Němců dosídlována různými skupinami reemigrantů apod. (podrobněji viz výše). Žádná

vesnice na tomto katastru zcela nezanikla. Počet domů po válce nějak podstatně neklesl, v roce 2011 jich bylo naopak ještě více než v roce 1930 (665 oproti 538).

Nicov (Nitzau): obec mezi Kašperskými Horami a Vimperkem, poměrně daleko od hranic, přesto zde došlo po válce k téměř čtyřnásobnému poklesu počtu obyvatel (ze 687 na 188 v roce 1950). Demografický pokles pokračoval ovšem i poté, v roce 2011 měla obec už jen 79 obyvatel. Pokud jde o počet domů, ten postupně klesal od roku 1930 (99 domů) až po rok 1980 (29 domů), poté o něco vzrostl, v roce 2011 zde bylo 51 domů.

Nová Pec (Neuofen): obec, jejíž katastr sousedí jak s Rakouskem, tak s Německem. Po válce nastal pokles počtu obyvatel rovněž přibližně na čtvrtinu (z 2 514 na 651 v roce 1950). Do roku 1980 se počet obyvatel o něco zvýšil (na 827), poté opět klesal. Dvě poměrně velké vesnice na katastru obce se zcela vylidnily, resp. zanikly do roku 1961, což souvisí i s bývalým hraničním pásmem v katastru obce. Počet domů poklesl od roku 1950 do roku 1961 z 377 na 135, dále se mírně snižoval, od roku 1991 pak rostl až na 196 v roce 2011.

Nové Hutě (Kaltenbach): na katastru nynější obce byly původně obce dvě, a to značně velké. A ačkoliv obec neleží přímo u hranic, došlo po válce k masivnímu úbytku obyvatel. Počet obyvatel původních Nových Hutí klesl z předválečných 751 na pouhých 90, počet obyvatel Pokových Hutí dokonce z 655 na 5 v roce 1950, přičemž za dalších 11 let zde nežil již nikdo. Obdobný vývoj byl i co se týče počtu domů, v původních Nových Hutích klesl od roku 1950 do roku 1961 ze 110 na 20 a za dalších 10 let na 12, zatímco Pokovy Hutě, kde bylo v roce 1950 ještě 96 domů, do roku 1961 zanikly zcela.

Stachy (Stachau): obec severozápadně od Vimperka, pokles obyvatel zde byl v podstatě dlouhodobý, v roce 1910 zde žilo 3 590 obyvatel, v roce 1930 pouze 2 771, do roku 1950 nastal pokles na 1 746 obyvatel a dále pokračoval, takže v roce 2011 zde žilo již pouze 1251 obyvatel. Jiný vývoj byl co do počtu domů, ten až do druhé světové války postupně rostl, v roce 1950 zde stálo 416 domů, pak tento počet klesal do roku 1980 na 332 domů, poté ale nastal zřetelný nárůst tohoto počtu, patrně v souvislosti s hojně v zimě využívaným lyžařským střediskem Zadov v katastru obce, a to až na 515 v roce 2011.

Stožec (Tusset): další obec u hranic s Německem, takže nastal strmý pokles počtu obyvatel od roku 1930 (2 811) do roku 1950 (599). Pokles pokračoval i v dalších desetiletích, v roce 2011 zde žilo pouhých 196 obyvatel. Mnoho vesnic na katastru dnešní obce bylo úplně vylidněno, resp. zaniklo, dvě už v roce 1950, další čtyři o deset let později. Největší z nich, Krásná Hora, měla před válkou 359 obyvatel. Počet domů opět prudce poklesl mezi lety 1950 a 1961, z 391 na 89, další dvě desetiletí dále klesal až na 45 v roce 1980, poté naopak stoupal až na 129 v roce 2011.

Strážný (Kuschwarda): opět obec u hranic s Německem, pokles obyvatel po válce byl cca devítinásobný! (z 2 182 na 245). Asi polovina vesnic na katastru dnešní obce byla již v roce 1950 vylidněná, resp. zanikla. V dalších desetiletích nenastaly žádné významnější demografické změny, pouze v desetiletí od roku 2001 do roku 2011 došlo k nárůstu počtu obyvatel na 457. Mezi lety 1950 a 1961 došlo rovněž k cca šestinásobnému poklesu počtu domů, ze 340 na 57. Do roku 2011 mírně vzrostl na 91.

Volary (Walleren): menší město jihozápadně od Prachatic. Počet obyvatel po válce klesl asi na polovinu, z 5 865 na 2 703, ale více než samotné město se vylidňovaly vesnice v jeho katastru, některé přestaly být obydlené již v roce 1950. V dalších desetiletích počet obyvatel narůstal, a to až na 4 068 v roce 2001, v dalším desetiletí nastal naopak opět pokles, a to na 3 744 v roce 2011 – tento demografický vývoj se odlišuje od vývoje v ostatních obcích. Obdobný vývoj jako jinde byl naopak co se týče počtu domů. Ten klesl od roku 1950 do roku 1961 z 850 na 473, další dvě desetiletí dále klesal, poté stoupal až na 624 v roce 2011.

Záblatí (Sablát): obec poblíž Prachatic, poměrně daleko od hranic, přesto i zde došlo k demografickému poválečnému poklesu téměř na třetinu, z 1 705 na 626 v roce 1950. Menší pokles počtu obyvatel poté pokračoval i během dalších desetiletí, v roce 2011 zde žilo 360 obyvatel. Pokud jde o počet domů, ten klesl mezi lety 1950 a 1961 z 253 na 117 a obdobně jako v případě většiny ostatních obcí další dvě desetiletí nadále klesal, poté stoupal, takže v roce 2011 zde bylo 168 domů.

Zbytiny (Ober Haid): obec jižně od Prachatic, obdobně populační poválečný pokles o více než dvě třetiny, z 1 877 na 522 v roce 1950. Jedna osada, Mošna, byla do roku 1961

vyliďněna zcela. Pokles obyvatel pak rovněž pokračoval i nadále, v roce 2011 zde žilo pouze 297 obyvatel. Podobně jako jinde se vyvíjel stav počtu domů. Od roku 1950 do roku 1961 klesl z 300 na 92, pak do roku 1980 klesl až na 65, poté naopak rostl, v roce 2011 zde bylo 138 domů.

Zdíkov (Gross Zdikau): větší obec západně od Vimperka, jistý demografický pokles zde nastal již od roku 1910, kdy zde žilo 4 381 obyvatel, v roce 1930 to bylo 3591, v roce 1950 pak 2 150. Pokles pak pokračoval nadále, v roce 2011 zde žilo jenom 1 665 obyvatel. Žádná z osad či vesnic na katastru dnešní obce přitom zcela nezanikla. Pokud jde o počet domů, ten klesal od roku 1950 po rok 1980 z 563 na 414, poté do roku 2011 poměrně značně stoupl, patrně v souvislosti s blízkostí lyžařského střediska Zadov, až na 706.

Želňava (Salnau): obec severně od Nové Pece, její katastr sousedí s Vojenským újezdem Boletice. Poválečný pokles počtu obyvatel byl opět několikanásobný, z 843 na 189 v roce 1950, žádná z osad v katastru obce ovšem nezanikla úplně. K dalšímu poklesu došlo po roce 1991, v roce 2011 zde žilo jen 109 obyvatel. Počet domů klesal od roku 1950 do roku 1961 ze 78 na 35, v roce 1980 zde bylo domů pouhých 16, do roku 2001 vzrostl tento počet opět na 37.

Žernovice (Zernovic): podobně jako Babice obec již víceméně ve vnitrozemí, severovýchodně od Prachatic. Přesto zde byl pokles obyvatel od roku 1930 do roku 1950 téměř na polovinu, ze 418 na 263. Do roku 1991 se pak snížil počet obyvatel až na 130, do roku 2011 pak naopak stoupl na 256. Pokud jde o počet domů, ten se od roku 1950, kdy byl 72, příliš nesnižoval, od roku 1991 naopak značně rostl až na 99 v roce 2011.

Pokud jde o ostatní obce či města v okrese Prachatice, nacházející se spíše ve vnitrozemí, tedy dále od hranic s Německem či Rakouskem, těch se žádné převratné demografické změny netýkají, a to zejména proto, že v nich v takové míře nenastal poválečný odsun Němců, netýkalo se jich ani příp. vymezování zakázaného hraničního pásma apod. Proto zůstávají v tomto přehledu demografického vývoje stranou.

Okres Klatovy (Klattau):

V roce 1869 zde žilo 142 333 obyvatel, nejvyššího počtu obyvatel bylo dosaženo, podobně jako v okrese Prachatice, v roce 1910 (151 267), do roku 1930 nastal mírný pokles na 143 121 obyvatel. Po válce pak byl tento pokles mnohem výraznější, a to na 99 947 obyvatel v roce 1950. Oproti prachatickému okresu pokles v dalších desetiletích pokračoval, v roce 2011 zde žilo pouze 85 726 obyvatel. Co se týče počtu domů v okrese, tam vypadá statistika poněkud odlišně: v roce 1950 bylo ještě o něco více domů než před válkou, a to 23 476, opět někde již opuštěných. Jejich počet pak plynule klesá až do roku 1980, kdy jich zde bylo 19 609, načež dochází opět k růstu tohoto počtu, takže v roce 2011 je zde již 25 723 domů. Z výše uvedeného vyplývá, že demografické změny, související s odsunem Němců, budováním hraničních pásem apod. jsou v rámci celého tohoto okresu méně výrazné, než tomu bylo v okrese Prachatice.

Čachrov (Tschachrau): městys, jehož katastr zasahuje téměř až k německým hranicím. Nejvyšší počet obyvatel byl již v roce 1880, a to 3 877. Do roku 1930 klesl na 2 931, pak nastal nejvyšší pokles, o cca dvě třetiny na 995 v roce 1950. Pokles pak pokračoval i nadále, v roce 2011 zde žilo již pouze 511 obyvatel. Pokud jde o počet domů, ten klesl již od roku 1930 do roku 1950, a to ze 449 na 336. O deset let později byl tento pokles již na 204 domů a dále pokračoval, od roku 1980 pak počet domů mírně stoupal, a to na 248 v roce 2011.

Dešenice (Deschenitz): obec, ležící jihozápadně od Nýrska; poválečný pokles počtu obyvatel byl o více než polovinu, z 2 415 na 1 050 v roce 1950. Pokles pokračoval i v dalších desetiletích, v roce 2011 zde žilo pouze 659 obyvatel. Počet domů klesal rovněž již od roku 1930, kdy jich bylo 393, v roce 1950 zde bylo 350 domů, v roce 1961 jich bylo pouze 228 a dále pokles pokračoval až do roku 1980, poté stoupal až na 298 v roce 2011.

Dlouhá Ves (Langendorf): obec mezi Sušicí a Kašperskými Horami; poválečný demografický pokles byl rovněž více než o polovinu, z 2 133 na 1 060 v roce 1950. Další pokles lze zaznamenat v roce 1980, kde zde bylo pouze 865 obyvatel, tento počet pak již podstatně nevzrostl. Pokud jde o počet domů, tak na katastru této obce se žádné převratné změny neudály.

Hamry (Hammern): obec, jejíž katastr je přímo na hranici s Německem, takže je pochopitelný mnohonásobný pokles počtu obyvatel od roku 1930 do roku 1950, a to z 1 606 na 309 obyvatel. Osada Zadní Chalupy přitom zanikla úplně. Úbytek obyvatel poté pokračoval i nadále, v roce 2011 zde žilo pouze 106 obyvatel. Rovněž není překvapivý pokles počtu domů, a to již do roku 1950, kdy zde bylo 147 domů oproti předválečným 231, největší pokles byl pak do roku 1961 (50) a pokračoval další dvě desetiletí až na pouhých 23, poté opět mírně stoupal na 65 domů v roce 2011.

Hartmanice (Hartmanitz): obec jihozápadně od Sušice s rozsáhlým katastrem, do kterého spadá množství menších sídelních jednotek. Celkově došlo k poklesu množství obyvatel po válce o více než polovinu, z 3 757 na 1 427 v roce 1950. Některé vesnice či osady v dnešním katastru se vylidnily méně, např. Javoří v severní části katastru, některé více, např. Dobrá Hora, Hořejší Těšov či Kochánov. Některé, jako Bezděkov či Keply, byly vysídleny úplně. Celkově počet obyvatel klesal i nadále, v roce 2011 žilo v katastru obce pouhých 1 037 obyvatel. Ohledně počtu domů zde byla tendence podobná jako na jiných místech, od roku 1930 po rok 1980 pokles, poté mírný nárůst.

Horská Kvilda (Innergefild): obec nedaleko německých hranic; byl zde poměrně strmý poválečný pokles obyvatel. Do roku 1950 z 511 na 186, v roce 1961 již na 53 za dalších deset let zde žilo pouze 28 obyvatel, od roku 1980 se tento počet mírně zvýšil až na 72 v roce 2011. Ohledně počtu domů byl podobný strmý pokles od roku 1950 po rok 1961, a to ze 69 na 14, za další dvě desetiletí až na 8, pak nastal mírný nárůst, od roku 2001 nárůst větší, patrně v souvislosti s turistickou atraktivitou lokality, až na 30 domů v roce 2011.

Chudenín: obec západně od Nýrska, na hranicích s Německem, takže opět téměř čtyřnásobný pokles počtu obyvatel oproti předválečnému stavu, z 2 783 na 712. Některé osady na současném katastru obce zanikly úplně. V dalších desetiletích již žádné velké populační změny nenastaly. Co se týče počtu domů, tak byl největší pokles tentokrát již mezi lety 1930 a 1950, z 452 na 264 a pokračoval další 3 desetiletí, poté mírně rostl na 222 v roce 2011.

Kašperské Hory (Bergreichenstein): poválečný demografický pokles v katastru tohoto

města byl do roku 1950 přibližně třetinový, z 3 358 na 2 023 obyvatel, pak pokračoval až na 1 683 obyvatel v roce 1961 a v dalších desetiletích se tento počet již příliš neměnil. Jsou ovšem rozdíly mezi jednotlivými sídelními jednotkami, největší poválečný pokles počtu obyvatel byl ve vsi Žlíbek, a to téměř čtyřnásobný. Pokud jde o počet domů, ten klesl od roku 1950 do roku 1961 více než o třetinu, ze 458 na 285, poté ale začal růst a v roce 2011 zde bylo již 424 domů.

Modrava (Mader): nejasné údaje

Nezdice na Šumavě (Nesditz): obec severovýchodně od Kašperských Hor, poměrně daleko od hranic, přesto byl poválečný populační pokles o téměř polovinu, z 1907 na 1074 v roce 1950. Tento pokles potom pokračoval i v dalších desetiletích, v roce 2011 zde žilo již pouze 296 obyvatel. Jedna osada, Ždánov, byla do roku 1970 opuštěna zcela. Oproti tomu počet domů nijak dramaticky po válce neklesal, v roce 2011 zde bylo domů opět téměř přesně tolik, kolik před válkou (311).

Prášily (Stubenbach): obec, jejíž katastr je přímo u německých hranic. Proto není překvapivý mnohonásobný pokles tamní populace po válce, a to z předválečných 2 835 na pouhých 328 v roce 1950. Pokles obyvatel pokračoval i v dalším období, v roce 2011 žilo na katastru obce 150 obyvatel. Kromě samotných Prášil navíc všechny ostatní sídelní jednotky na katastru nejpozději do roku 1961 zanikly. Počet domů klesl od roku 1950 do roku 1961 z 250 na 75 a dále mírně klesal, od roku 1991 poté mírně vzrostl na 83 v roce 2011.

Rejštejn (Reichenstein): katastr obce se nachází jihozápadně od Kašperských Hor. Po válce klesl počet obyvatel o více než polovinu, z 2 255 na 977. Postupný demografický pokles pokračoval poté i během dalších desetiletí, v roce 2011 žilo v katastru obce pouhých 236 obyvatel. Některé sídelní jednotky v katastru se přitom po válce dříve či později zcela vysídlily. Pokud jde o počet domů, ten klesal spíše postupně již od roku 1930, kdy zde bylo 303 domů, až do roku 1980, kdy jich bylo již pouhých 110. Do roku 2011 tento počet stoupl na 190.

Srní (Rehberg): katastr obce se nachází mezi Kašperskými Horami a hranicí

s Německem. Po válce byl populační pokles zhruba pětinasobný, z 2 123 na 415 obyvatel v roce 1950 a opět pokračoval i v dalších letech. V roce 2011 zde žilo pouhých 259 obyvatel. Vesnice, které byly na katastru obce, konkrétně Horky, Dolní Zelená Hora a Sedlo zanikly do roku 1950 úplně. Počet domů sice od roku 1950 do roku 1961 podstatně klesl, z 213 na 50, ale dále již neklesal, naopak mírně rostl. V roce 2011 zde bylo již 115 domů.

Železná Ruda (Eisenstein): město, jehož katastr je opět přímo na hranici s Německem. Přesto zde poválečný úbytek obyvatelstva nebyl tak dramatický, konkrétně na necelou polovinu, z 5 080 na 2 715 v roce 1950. O další polovinu se ovšem snížil do roku 1961, konkrétně na 1 431 obyvatel. Od roku 1980 se začal počet obyvatel mírně zvyšovat, v roce 2011 zde žilo 1 846 obyvatel. Osady Debrník a Pancíř se do roku 1950, respektive 1961 zcela vylidnily. Pokud jde o počet domů, ten klesl od roku 1950 do roku 1961 o necelou polovinu, z 584 na 312 a dále mírně klesal, ale od roku 1980 do roku 2011 se jejich počet zvýšil z 275 na 520, bezpochyby v souvislosti s popularitou místních lyžařských areálů.

Pokud jde o ostatní obce či města v okrese Klatovy, těch se opět žádné dramatické změny, pokud jde o počet obyvatel, netýkají, a to proto, že v nich v takové míře nenastal poválečný odsun Němců, v jejich katastru se nenacházelo hraniční pásmo apod. Navíc část okresu se nachází již mimo oblast Šumavy, na kterou je zaměřena tato práce. Proto se jich tento přehled nevšímá.

Okres Český Krumlov (Böhmische Krumau)

Pod tento okres spadá jen část oblasti, kterou se zabývá tato práce, tedy Šumavy. Poválečný pokles počtu obyvatel okresu byl ovšem opět přibližně poloviční. V roce 1930 zde žilo 94 377 obyvatel, o 20 let později už jenom 46 814. V dalších desetiletích pak počet obyvatel mírně vzrůstal až na 60 498 v roce 2011. Pokud jde o počet domů, ten klesl od roku 1930 do roku 1950 z 15 436 na 12 325, do roku 1961 pak na 8 949. Od roku 1970 pak nastává postupný růst až na 14 335 domů v roce 2011.

Boletice (Poletitz): na tomto katastru vznikl po válce vojenský újezd, takže došlo k vylidnění a zániku desítek sídelních jednotek, které zde byly dříve. Jedinou vesnicí, která zůstala, bylo Podvoří. Celkově se snížil počet obyvatel z předválečných 5 076 na pouhých 210 v roce 1950. Po roce 1991 se pak vylidnilo i Podvoří. Počet domů obdobně klesl od roku 1930 do roku 1950 z 898 na 56. V roce 2001 pak již podle statistiky nestojí v celém katastru žádný obytný dům.

Černá v Pošumaví (Schwarzbach): jedná se o obec na levém břehu dnešní vodní nádrže Lipno, katastr obce dosahuje až k hranicím s Rakouskem. Po válce klesl počet obyvatel téměř čtyřikrát, ze 2 631 na 711 v roce 1950. V průběhu dalších desetiletí pak tento počet mírně stoupal. Mnoho menších sídelních jednotek na katastru dnešní obce po válce úplně zaniklo, většina do roku 1961, a to i v souvislosti s budováním přehrady Lipno. Počet domů mezi lety 1950 a 1961 klesl o více než polovinu, z 293 na 134, ale během dalších let opět mírně stoupal, takže zde v roce 2011 stálo 215 domů.

Frymburk: jedná se o další obec na břehu nynější přehrady Lipno, jejíž katastr zasahuje až k rakouským hranicím. Poválečný pokles počtu obyvatel byl více než trojnásobný, z 2 653 na 764 v roce 1950. Poté se ovšem počet obyvatel začal postupně zvyšovat až na 1 339 v roce 2011. Přibližně polovina územních jednotek na katastru obce ale nejpozději do roku 1970 zcela zanikla, a to rovněž i v důsledku zatopení vodami přehrady. Počet domů klesl od roku 1930 do roku 1950 ze 411 na 253, do roku 1961 potom na 157, od roku 1970 pak začal stoupat až na 366 v roce 2011.

Horní Planá (Oberplan): jedná se opět o obec u lipenské přehrady, jejíž katastr je na hranicích s Rakouskem. Poválečný demografický pokles byl téměř trojnásobný, z 6 836 na 2 473 v roce 1950, dále až na 1 926 v roce 1961, pak začal naopak mírně růst. Opět přibližně polovina vesnic či osad na katastru obce do roku 1961 zcela zanikla, resp. byla zatopena vodami přehradní nádrže. Pokud jde o počet domů, ten klesl od roku 1950 do roku 1961 o více než polovinu, ze 773 na 327, od roku 1980 pak začal stoupat až na 484 v roce 2011.

Hořice na Šumavě (Höritz): jedná se o městys, nacházející se mezi Český Krumlovem a lipenskou přehradou. Po válce klesl počet obyvatel z 2 511 v roce 1930 na 820 v roce

1950, tedy zhruba trojnásobně. Poté pokračoval mírný pokles tohoto počtu, od roku 1991 pak mírný nárůst. Některé územní jednotky na katastru dnešního městysu se do roku 1961 opět zcela vylidnily. Počet domů klesl od roku 1950 do roku 1961 na přibližně polovinu, z 284 na 149, poté zůstával přibližně stejný či později mírně rostl, a to až na 248 v roce 2011.

Lipno nad Vltavou (Lippen): obec poblíž hráze lipenské přehrady. Po válce byl sice napřed téměř čtyřnásobný pokles počtu obyvatel, z 620 na 170, poté ovšem naopak začal výrazný demografický nárůst, patrně v souvislosti s výstavbou přehrady, později s turistickým ruchem. V roce 1970 žilo na katastru obce již 584 obyvatel, poté následoval mírný pokles, ale od roku 1991 nárůst až na 679 v roce 2011. Opět ale došlo k zániku několika vesnic na katastru, zejména v důsledku zatopení vodami přehrady. Pokud jde o počet domů, mezi lety 1930 a 1961 nastal pokles z 85 na 39, poté začal mírně stoupat, ovšem k dramatickému nárůstu došlo, v důsledku výstavby rekreačních objektů, od roku 2001 do roku 2011, kdy zde stálo již 253 domů!

Loučovice (Kienberg): i když se katastr obce nachází u hranic s Rakouskem a mnoho menších osad na tomto katastru po válce zaniklo, celkově počet obyvatel ve srovnání s podobně položenými obcemi tolik neklesl. V roce 1930 zde žilo 2 948 obyvatel, o dvacet let později 1 789. Do roku 1961 tento počet stoupl na 2 094, patrně v souvislosti s budováním nedaleké přehradní nádrže Lipno, pak ovšem opět stále mírně klesal až na 1 627 v roce 2011. Počet domů klesl od roku 1930 do roku 1950 z 310 na 198, pak ale do roku 1961 naopak stoupl (z výše uvedených důvodů) na 259. Poté mírně poklesl a další růst nastal od roku 2001 do roku 2011 až na 284 domů.

Malšín: obec severně od Lipna nad Vltavou, po válce nastal postupný, ale poměrně výrazný pokles počtu obyvatel. Od roku 1930 do roku 1950 byl pokles z 1 542 na 683, v roce 1961 tu žilo už jen 344 obyvatel, v roce 1970 225, do roku 2011 byl pokles na 121 obyvatel. Většina menších osad v katastru obce byla do roku 1961 vylidněna zcela. Podobně tomu bylo s počtem domů, od roku 1950 do roku 1961 klesl z 222 na 65 a mírně klesal i nadále, pouze od roku 2001 do roku 2011 stoupl, a to na 84 domů.

Polná na Šumavě (Stein im Böhmerwalde): obec západně od Českého Krumlova. Po

válce klesl počet obyvatel napřed téměř na čtvrtinu, z 830 na 222, počet domů klesl o polovinu ze 109 na 51, potom se ovšem stal katastr obce součástí vojenského prostoru Boletice, takže se v následujících desetiletích nevykazují žádní obyvatelé ani domy. Teprve v roce 2001 se udává 213 obyvatel obce a 38 domů.

Přední Výtoň (Vorder Heuraffl): jedná se o obec na jižním břehu Lipenské přehrady, katastr obce je na hranicích s Rakouskem. Proto i zde byl mnohonásobný poválečný pokles počtu obyvatel, z 3 253 na 417 v roce 1950. Převážná většina původních vesnic a osad v katastru obce nejpozději do roku 1961 zcela zanikla. Demografický pokles pak pokračoval i nadále, v roce 2011 zde žilo 204 obyvatel. Pokles počtu domů byl, v zřejmé souvislosti s hraničním pásmem, rovněž dramatický. Z 544 v roce 1930 na 251 v roce 1950 a pouhých 42 v roce 1961. Poté nastal mírný růst, po roce 2001 se zrychlil, takže v roce 2011 zde bylo, patrně v souvislosti s turistickým ruchem, již 130 domů.

V okrese Český Krumlov se nachází i řada dalších obcí, poznamenaných dramatickými demografickými změnami po 2. světové válce (např. v oblasti Novohradských hor), ale ty se již nacházejí mimo samotnou oblast Šumavy, na kterou je zaměřena tato práce.

6. 9. Sídlní kultura Šumavy

O vytváření společné nové identity pohraničí analyzoval pro prostor severních Čech Eagle Glassheim, který zde budovatelský vývoj popisuje jako vytvoření příkrého obrazu k tomu, co bylo za stara a po novu. Tehdejší lázeňský život se proměnil v nové regionální poválečné ikony v podobě uhlí a horníků. To souviselo i s rozsáhlou devastací životního prostředí a odstřelu části měst, obcí a památek. Těžký průmysl byl v padesátých letech stěžejním bodem komunistického státu, který budoval materialistickou identitu, kde zvýšení produktivity bylo odměňováno. Dále bylo očekávané, že s destrukcí starého Mostu, kde žila velká cikánská komunita, tak zanikne i starý řád, segregace, třídní útlak a nehygienické podmínky bydlení, které jinak zpětně mělo determinovat a spolupůsobit na

své uživatele. Očekávalo se také vyřešení cikánského problému. Nové vize budovatel nového Mostu však podurčily město k potřebám těžby uhlí, výrobě energie a chemickému průmyslu. Ostatní občanská vybavenost, kulturní vyžití, zeleň, zde nebyly potřebně zastoupeny. To co návštěvníci popisovali v tomto regionu posléze při návštěvě byl pocit měsíční krajiny, krajiny po bitvě nebo pustinu. Tak se ukázala socialistická modernita, kde se postupně přece jen usazovaly vrstvy vykořeněných a systémem nově demoralizovaných osídlenců, kteří měli nahradit starou kulturnost sudetských Němců. V úhrnu se zde mluvit o ekologická a sociální patologii pohraničí. [Glasheim: 2005].

Oproti těmto protipólným obrazům z pohraniční industriálního severu republiky se zdálo až nemožné, že na Šumavě roku 1963 vznikla tak rozsáhlá Chráněná krajinná oblast, kam se právě jezdili rekreovat obyvatelé znečištěných měst severu na čerstvý vzduch. Nemožné i proto, že CHKOŠ je v té době v celé své délce vedena u nejpřísněji chráněné hranice se západním Německem a Rakouskem, kde veřejnosti nepřístupné pásmo dosahovalo šíře až 12 km do vnitrozemí. Některé obce nebylo možné ani navštívit bez povolenky. Např. tomu tak bylo i vzhledem k umístění vojenské jednotky a tankového cvičiště na Prášílech.

Šumava turistická v té době nebyla tak, jak ji známe v současnosti. Celý pohraniční hřeben od Železné Rudy až k Lipnu byl nepřístupný. K mytickým pramenům Vltavy se turista nedostal, stejně jako na Březník, který je dnes velmi oblíbeným a fotogenickým místem. Z pěti ledovcových jezer byla přístupné jen Čertovo a Černé. Největšími centry rekreace byl Špičák u Železné Rudy, Belvédér (Škoda Plzeň), Srní (rekreační středisko Severočeských dolů a Agrokombinátu Tachov), Kvilda, Modrava (Klostermannova chata) s možností stanování u Antýglu u řeky Vydry, stanoviště Zahrádky u Borové Lady, Kubova Huť s pionýrským táborem, Zadov a Churáňov, Stachy, Zdíkov, Nové Huťě, Volary, Lenora s tábořištěm u Soumarského mostu pro vodáky, Nová Pec u Lipenské nádrže. Největšími lyžařskými centry pak byl právě vzhledem k blízkosti hranice hlídaný Špičák s vojenskou zotavovnou, Modrava (Škoda Plzeň), Kvilda, Kubova Huť, Horní Vltavice, Vimperk, Nicov, Javorník, České Žleby, Strážný, Lipno. Tím se stala turisticky navštěvovanou Šumava i v zimním období, hlavně pro běžky a sjezdovky, kdy počátky těchto dnes téměř masových sportů viseli na nadšencích, kteří zajišťovali provoz tehdy zejména kotvových lanovek⁶⁰,

⁶⁰ Jednotlivé sloupy lanovky s ozubenými koly bylo třeba úspěšně překonat (hrozilo zaseknutí) visíce na obyčejně zaháknuté kovové kotvě na konci s háčkem v síle tažného lana a na konci lanovky u sloupu s krycím plechem se zase úspěšně s kotvou vyháknout. To co bylo podpěrou pro tažení osoby byl mezi nohama prostrčený kus obyčejného prkna nebo kolíku. Kotvu si lyžaři často vážali kolem pasu a sjížděli s

později i typu Poma. O bílých dálnicích připravených běžkařských tratí vůbec nemluvě. Když nebyla stopa projetá, tak jako v mnohých případech i na sjezdovkách si terén musel prošlápnout první v pořadí. To byly dnes již asi pro turisty z velkoměst těžko představitelné podmínky sportovní rekreace tehdejší doby. Navíc zde nebyla tak hustá síť možností občerstvení a dalších služeb.

V letním období zde nebyly obvyklé kolony cyklistů. Kolo v té době sloužilo spíše jako alternativní dopravní prostředek do krámu nebo práce, po vesnici a nebylo vnímáno jako nástroj pro sportovní vyžití v přírodě, jako dnes. Na Šumavě jsou v současnosti proznačené a zamapované husté sítě specializovaných turistických cyklostezek, hyposteze, bílých stop, upravovaných sjezdovek, sjezdových tratí pro speciální treková kola, stezek i v korunách stromů, poválkových stezek na rašeliniště, která jsou dostupná i hendikepovaným. Šumavu tehdy brázdily linkové spoje ČSAD a vlakové spoje nebyly výjimkou nastavovány pro velký příliv turistických skupin dalšími vozy.

Ubytování bylo nejčastěji v ubytovnách či ve vyšším standardu hotelové, pak už jen spartánského typu až po zmiňované stanoviště až jednoduše užití cely a šeráky putujících skupinek. Standardy pro ubytované byly také zcela jiné než dnes. V některých objektech se netopilo vymožeností ústředního topení, ale na pokojích lokálně do kamen a uhlím. Při jeho příjezdu a skládce do kotelny nebyla výjimkou i brigádní spoluúčast. Ta byla důležitá i v ohledu na to, když se podnikový chatový výbor rozhodoval, kdo ze závodu pojedí na rekreaci i příště. Bylo také možné se na výzvu podniku účastnit i samotné výstavby rekreačního objektu a odpracovat si tak dobrovolně, zasloužit se dopředu o rekreační pobyt v ní. Důležitou místností byla také kuchyň, kde se u jednoho sporáku nebo kamen postupně domlouvaly na střídání vaření ubytované rodiny. Mnohdy se vařilo kolektivně. Jen málo pokojů bylo dvoulůžkových, spíše byly pokoje po šesti, osmi a více lidech. Už jen soukromí na dovolené v době socialismu bylo luxusem. Většina obyvatelstva republiky trávila svou dovolenou v rámci republiky na svých oblíbených chalupách, rekreačních střediscích, přečpaných kempingách. Ti úspěšnější mohli vyjždět v rámci spřátelených zemí na výjezdní doložky. Ti prominentní i na Západ nebo i SSSR.

Dnes na Šumavě všudypřítomné pensiony nebo ubytování v soukromí nebyly obvyklé. Vyhráno měl ten, kdo měl na Šumavě nebo kdekoliv v horách známé a mohl se ubytovat přímo u nich. Národní i státní podniky, fabriky i čsl. armáda. měly roztroušené své

---

ní tak celý svah, až ji zase dole na začátku lanovky museli rozvázat a připravit k zaháknutí, které bylo provázené silným trhnutím, protože kotva byla jen na pevném laně a ne na pérovacím mechanismu závěsných podsedáků u modernějšího typu lanovky pomy.

rekreační objekty, zotavovny i mimo turistická centra. Zde nebylo možné si jen tak jednoduše objednat např. týdenní pobyt pro rodinu. Jakoby většina věcí v té době byla organizována, až vlezle hlídána socialistickou "bodrou" pospolitostí, která ve své podstatě byla nevyhnutelná. Zdrojů a možností bylo málo, protekce a podpultové zboží bylo jen pro někoho. Kdo neměl potřebné známé, těžko se domáhal něčeho navíc, něčeho lepšího než průměr.

Dodnes je v povědomí např. Javorník spjatý s termínem vzdušných lázní. Lidé se evidentně v rozvojové teologii komunismu dusili a existovaly tak vyhrazené celé regiony pro rekreaci továrních a závodních dělníků, kteří povětšinou nedosahovali na pořízení vlastní chalupy v horách. Vedle Krkonoš to byla právě Šumava, která tuto identitu pomalu přejímá. Zaniká zde vrstva starých dobrých turistických chat Klubu českých turistů, které jsou někde v současnosti úspěšně obnovovány někde zatím bez odezvy stran ochrany přírody. Tato vrstva jednoduchých nocovišť, chat s obsluhou byla ještě odkazem k první republice. Rozvoj turismu na Šumavě a vůbec povědomí a zájem o Šumavu jako území podnítil v prvopočátku česko-německý spisovatel Karel Klostermann (pomístní doktor z hor) svými romány. Nutno dodat až romány vydané v češtině, které měly větší dosah a úspěch opakovanými vydáními. Ty popisují Šumavu jako zemi, kde žijí obyčejní lidé, kteří musí každodenně vycházet s přírodou, přizpůsobovat se místním podmínkám, vytěžit obživu z chudé role. Život na Šumavě protkaný osudy hrdinů románů, leckdy s tragickými následky, leckdy i nespravedlivý a krutý. Šumava jako obraz ryzí přírody, která je povětšinou deštivá, zasněžená ale pravdivá, ryzích, mnohdy zatvrzelých horalů.

Obraz Šumavy jako zasněžené a umírající vykouzil svými - jak jinak - barevnými dřevoryty její dvorní umělec Josef Váchal. Ten byl na Šumavě také perzekuován režimem a dožíval v chudobě na traktorové stanici ve Strážově u Nýrska.

Dnes jsou naopak osobnosti spjaté s vrstvou německy mluvící nebo židovské vrstvy intelektuálů a literátů objevované a odhalované⁶¹. Vznikají pomníčky, připomínkové tabule, označení jejich rodných domů, míst pobytu. Vedle toho také ale vznikají problematičké pomníčky členům pohraniční stráže, které jsou mnohdy živě diskutované i v médiích oproti pomníkům obětem Železné opony.

---

⁶¹např. webem Jihočeské vědecké knihovny *Kohoutí Kříž* nebo nakladatelstvím Srdce Vltavy v Horní Plané zaměřené na místního Adalberta Stiftera.

7. Z VÝPOVĚDÍ NARÁTORŮ

Rodina [REDACTED]

Mluvčí se narodil se až po válce (v roce 1947), jeho výpověď je z velké části postavená na tom, co slyšel vyprávět od své matky, která na Šumavu (už těhotná) přišla v říjnu roku 1946 z Maďarska. Přivezli je s dalšími novoosídlenci ze Strakonice nákladním vozem a údajně „nechtěli vystoupit, protože tady už byl sníh a v Maďarsku v Békéscsabě, tam měli ještě melouny na poli“ (jedná se o jihovýchodní Maďarsko). Bylo jim slíbeno, matce i babičce, že tady na Šumavě dostanou „každé chalupu, každý dobytek“. Babička v Maďarsku sloužila u sedláka s tím, že každé čtvrté prase a každá čtvrtá kráva, slepice, vejce bylo jejich. Sedlák nedělal nic a babička s dědou se o všechno starali. „Chtěli svoje vlastní, proto šli sem do Čech. A tady to dostali, na pár dní, a pak jim to stejně všechno sebrali. Chalupy, dobytek, všechno dali dohromady, svezli to, a neměli nic stejné. Takže kdyby zůstali tam, tak by udělali dobře!“ Sice špatně rozuměli česky, ale rozuměli slovensky, protože v okolí Békécsaby se mluvilo maďarsky i slovensky. „Takže tou slovenštinou, tou naší maďarskou se tady mluvilo hodně“. Ale problémy ve škole s učiteli údajně nebyly vůbec.

Mluvčí měl ještě starší sestru, matka se pak po druhé vdala, vzala si opět Maďara od Komárna, s ním měla devět dětí. I když neuměl mluvit maďarsky (byl to tedy vlastně Slovák), tak rozuměl. Matka na něj prý občas mluvila maďarsky, když to neměl nikdo slyšet. Jinak na mládí vzpomíná rád, nikdo ho neodstrkoval, že je cizí, že je přivandrovalec – to mu říkaly jen jeho nevlastní, mladší sestry. Byli tam vlastně jen Maďaři, mezi které se zamotali Rumuni, ale prý drželi všichni pohromadě. Scházeli se po večerech, drali peří, hráli na harmoniku, zpívalo se, přičemž těchto akcí se zúčastňovali všichni ze vsi. Rodina se různě stěhovala po Šumavě, byli i v Šebanově, kde byli jinak samí Rumuni. „Ti byli pracovití, ale hrozně hladoví na peníze. Byli jak vyžlata hubený, ale hlavně, že měli kopeček peněz. Šetřili, hrozně šetřili, ale jako sousedi byli výborný.“ V Šebanově si matka vzala onoho Maďara, „ale ten neuměl číst ani psát nic, to byl takovej analfabet a alkoholik hroznej. Máma s ním zkusila jak kůň. Ale takovej byl zvyk – vzala si ho, musela trpět...“ Babička ji prý od sňatku odrazovala, ale ona si ho stejně, z lásky vzala. Matce napřed pomáhala starší sestra, pak i on, a to i s výchovou menších dětí. Navíc v 7 letech už kydal

hnůj od krav. Děti prý bývaly zavřené v kleci, každý měl hrníček a dostával čerstvě nadojené mléko od krávy. Musely počkat, až máma dodělá práci, pak se šlo teprve domů. Manžel jí nepomáhal, „chodil z hospody vožralej, ještě za něj musela dluhy platit“. Ani se nikdy nepodívali do Maďarska, protože každý rok se rodilo dítě a peníze otec všechny propil. Taky byl agresivní, jednou mluvčímu dokonce za jakýsi nepatrný prohřešek rozbil hlavu.

S předchozím mužem, tedy s otcem mluvčího se matka rozvedla, protože byl v zajetí v Rusku (na dotaz, jestli tedy bojoval proti Rusku, následovala odpověď – „nevím, jak to tehdy bylo“) a ona nechtěla zůstat sama v Maďarsku, když její rodiče i sourozenci s rodinami odešli do Čech. Když se pak její muž vrátil, tak se už neozval, ani matka jemu. Do Čech zamířili proto, že k nim do Maďarska jezdil nějaký Čech a dělal nábor. Když přijeli, tak jim ukázali volné chalupy, že se tam mají usídlit. Mluvčí rovněž vzpomíná na sousedy, co se učili za měsíčku lyžovat, aby mohli jezdit na nákupy.

Pan █████ se prý od dětství zajímal hlavně o krávy, zaučoval ho jeden Rumun. Pak šel do zemědělské školy do Vimperka, i když se chtěl původně vyučit číšníkem. Ale tam ho nepustili, neboť musel být u krav. Ale celkově na svůj život vzpomíná dobře, na vše v minulosti hledí pozitivně, dokonce i včetně tehdejších politických poměrů. Doslova uvádí, že „komunisti byli zlatý, nemůžu si na ně stěžovat... Když jsme se dobře starali o krávy, měli jsme vejdelky, 14.000–15.000 Kčs. Ale dělali jsme ve dvou za čtyři lidi!“

Paní █████ – Zhůří u Horské Kvildy

Mluvčí se narodila před 2. svět. válkou a vzpomíná, jak byl za války zajatecký tábor na Kvildě pro Francouze, kteří měli za úkol vypomáhat místním obyvatelům. Její tatínek měl velké hospodářství, takže taky jednoho dostali, jmenoval se Adolf, byl u nich přes tři roky a velice si ho oblíbili. Museli ho doprovázet, aby údajně neutekl, vlastně za něj ručili, ale prý kdyby chtěl, tak už to dávno mohl udělat. Ovšem prý asi věděl, že daleko by se nedostal... Zemědělské práce původně vůbec neznal, ve své vlasti pracoval ve stavebnictví, musel se všechno naučit. Navíc svážel dříví v lese. Rodiče měli největší hospodářství a museli odevzdávat, co měli předepsáno, i když to bylo velké množství, protože kdyby to tatínek neodevzdal, tak by musel okamžitě na frontu. Proto dostal onoho Francouze, aby na všechno stačil. Odevzdávalo se máslo a dobytek, ten se musel

odvádět do Vimperka nebo do Sušice na jatka. Jednou ten Francouz zachránil sestru, která, když byla ještě v kolíbce, dostala „psotník“, na který se umíralo, a mělo se zato, že s tím nejde nic dělat; ráno se Francouz z vlastní vůle vypravil na vypůjčeném kole pro doktora, ten pak dal pokyny, co s ní mají dělat, zjistilo se, že spolkla pecku z třešně, a nakonec vše dobře dopadlo. Rovněž tomuto zajatci dávali peníze „na pivo“, i když se to nesmělo. Byl o něj zájem i v hospodě na Horské Kvildě, kde už měli dva zajatce, ale on věděl, že jim tam nedávají pořádně najíst, žádné maso, jen přílohy, tak se schoval ve stodole do sena, a tatínek nakonec přemluvil dozorce, aby ho nechal u něj. Ale pak musel odjet, a po nějaké době přišel lístek z Německa, že přijede na Velikonoce. Prý z toho měli všichni velkou radost, protože „byl už jako náš“. Udili zrovna vepřové maso a řekli mu, že si může vzít tolik, co se mu vejde do kapes, aby to utajil. Nakonec byl údajně poslán někam do bažin kácet dřevo, kde se prý utopil i s dozorcem. Zajatcům se ovšem snažili přilepšovat i jiní, hlavně místní hajný, když tito zajatci pracovali v lese. Když pak přišel odsun, tak nahlásili, že se o ně staral, takže měl pak privilegium, že se směl odstěhovat i se svým majetkem.

Mluvčí rovněž vzpomíná, jak po válce chodili „s ruksakama“ na Stachy pro mouku. „Dali nám židovský lístky, jako kdybychom za to mohli, co se dělo se Židama... Museli jsme nosit bílé pásky, že jsme Němci. Jednou jsme je neměli, tak jsme museli platit 50 korun pokuty.“ V jejich lese byl „brouk“, tak jim poradil hajný, že mají les vykácet a udělat si palivové dříví. Pak ale přišel nějaký „forst“ a začal to měřit, nahlásil to, přišel účet, ale tatínek tolik peněz neměl, tak to platil měsíčně – musel tedy vlastně platit svoje vlastní dříví. Tehdy bývalo rovněž zvykem, že když se vdávala dcera, prodalo se právě dříví z části lesa, aby bylo na věno. Když pak o všechno přišli a ona se chtěla vdávat, tatínek byl prý hrozně nešťastný, že jí žádné věno nemůže dát.

V roce 1949 už „byly papíry na odsun“. Ale místní četník jim oproti očekávání sdělil, že musí zatím zůstat. Byl to pro ně šok, protože už nic neměli a museli znovu začínat od nuly. První odsuny byly napřed do Dlouhé Vsi „do lágru“. Její rodina musela odejít na Svojši, kde ale byly zanedbané baráky, nešlo tam topit. Na Svojši přišlo i několik dalších rodin, ostatní šli do odsunu. To, co zůstalo na Zhůří, se všechno rozkradlo a později se dům zboural. Kdykoliv, když šli přes Zhůří, se nesměli ani zastavit. Jednou byli u Zhůří na borůvkách, uviděli je vojáci, kteří je pak vedli přes Zhůří, aby neudělali „ani krok vedle“.

Mluvčí popisuje různé okolnosti odsunu a nového osídlování od roku 1946. Jelikož byl ještě dítě, vychází patrně hodně z vyprávění rodičů apod. Odsun podle jeho sdělení prováděli čeští finančníci, kteří přišli po válce. V Nových Hutích jich bylo asi 6. Administrativu měla na starosti žena jakožto písařka, která uměla německy i česky, pak byla odsunuta až v roce 1950. Ta už většinou předem věděla, koho budou brát do odsunu, takže jim předem řekla, že jsou na řadě, aby se připravili. Někteří si věci zakopávali, doufali, že se vrátí. Je to tam podle mluvčího patrně zakopané doteď. Někdo ale byl odsunut narychlo, musel se sbalit během několika hodin, takže nestihnul nic. Nejdůležitějším činovníkem byl komisař pro vysídlování, z něho pak se stal předseda Národního výboru.

Škola tam za války byla německá, ale ještě na začátku války byla v jednom domě třída, kam chodily české děti. To ale pak skončilo, byli tu jen Němci. Čeští hajní a finančníci museli po zabrání Sudet všichni odejít.

Po válce nastalo dosídlování ze zemí, kde „drželi s Němcema“, posílali je sem dle mluvčího za trest. Přicházeli Maďaři, Bulhaři, Rumuni apod. Byli tu i Poláci. Taky přijeli Slováci od maďarských hranic s pytlí kukuřice, mysleli, že ji tu budou pěstovat. Přistěhovalci dostávali jednorázové příspěvky, mnozí tu byli jen přes zimu a na jaře zmizeli. Byly to pochybné existence, všichni alkoholici, „chlástali jak duhy“. Všichni prý pili navíc na dluh. Ale ještě před nimi tady působilo horské pastvinářské družstvo Příbram.

Přišli sem mladí kluci, kterým říkali kovbojové, a po nich prý byla v barácích spoušť. Dělali to, že otevřeli chlévy i dveře do domu, dobytek pustili, ale ten se vracel domů, i do obytných místností. V Nových Hutích bylo až 3 000 kusů dobytka. Pak ho ti kovbojové postříleli. Neví se, kam se všechna zastřelená zvířata dostala, možná že se posílala do Ruska, kde byla bída. (Podle výpovědi jiné mluvčí, paní ████████, byla poněkud jiná situace např. v Horní Vltavici, neboť to bylo kousek od hranic, a Němci si svůj dobytek mohli převést k sobě domů, takže zvířata se musela na statek dokonce dokupovat). Ve Strážném bylo ředitelství družstva, pak ale nastala aféra, když celé ředitelství uteklo, protože pomáhalo lidem, kteří utíkali přes hranice. Tato pomoc totiž vyšla najevo, takže nezbývalo než utéct taky. V opuštěných barácích se vyřezávaly trámy na topení, navíc příslušné orgány měly obavy, že se tam budou schovávat různí agenti apod., takže byly domy nakonec srovnané se zemí. Až do roku 1950 tu stále žili Rakušáci, kterým napřed

nedovolili odejít. Pracovali na Státním statku, pak se sami odstěhovali, i když nemuseli, a s sebou si mohli vzít, co chtěli.

Mluvčí rovněž vzpomíná, jak v 50. letech sem chodili pracovat brigádníci, konkrétně studenti z vnitrozemí. Sušili seno a vykonávali všechny možné práce v zemědělství i v lesnictví.

Po válce to bylo údajně složité i ve škole, kde byli jen dva Češi mezi samými Němci, přičemž tam přišla učitelka, která neuměla německy. Mluvčí se naučil německy v dětství od místních dětí. Rovněž děda byl Němec, který neuměl česky, a s ním mluvil rovněž německy. Babička s dědou měli jít pak taky do odsunu, ale rodiče se vypravili do Prahy a „na vládě“ se za ně zaručili, že se o ně budou starat, takže nakonec mohli zůstat.

Paní ████████ – Vimperk (ročník 1914)

Mluvčí pocházela ze smíšené rodiny, matka byla Češka, otec Němec. Ale otce neznala, padnul za 1. světové války. Vzpomíná, jak „přišla mezi samý Němce, neuměla jsem ani slovo německy, ale můj manžel byl velice hodnej, fešák, nejhezčí kluk z Vimperka (Němky mi ho záviděli, byly našťvané, že si vzal Češku) a inteligentní člověk a musel do války“. Manžel byl podle mluvčí u horských myslivců a byl až na Elbrusu v Rusku. Když už končila válka, tak se dostal, převážně pěšky, až do Polska, zcela vyčerpaný, a tam dostal skvrnitý tyfus, na který později v polském Lublinu zemřel.

Mluvčí vzpomíná na své dětství ve Vimperku, i na rozbroje mezi kluky z českých (např. Bořanovice) a německých („Huťáci“) vesnic poblíž Vimperka. Jednou v Lenoře, když cvičila jako dítě v rámci Sokola, je místní Němci vypískali. Vimperští němečtí kluci a zfanatizovaní muži středního věku chodili v době nástupu Hitlera do Německa, nazývali se Freikorps. Byly problémy i s německými sousedy ve Vimperku, „co už byli takoví Hitlerovci“. Dřív se snášeli víc, bylo spousta smíšených rodin. „Nestálo to za nic, bylo to hrozné tady. Já se vůbec divím, že jsme to přežili“. Rovněž jezdili Hitlerovci v nákladním autě a vytloukali Čechům okna (v noci). Koncem války si museli povinně brát do bytů i různé uprchlíky. I oni si museli nechat nastěhovat k sobě jednoho chlapa. Ten pořád něco dělal ve sklepě, „asi tam něco hrabal, možná je tam doteď něco zahrabanýho“. Byly samy s maminkou, báli se, že je třeba zabije. V okolních bytech pak bydlely i rodiny polské, a dokonce jedna až z Hamburku.

Za války rovněž chodili přes hranici do Vyškovic, většinou pro ovoce, tam měli „svého“ sedláka Filipa. Pak se vždycky večer, už za šera, vraceli, aby je celníci nechytli. Jednou ji ale zatklí, odtáhli do Hrabic, kde ji měli soudit, ale protože měla za muže Němce, tak měla protekci, takže ji nakonec pustili. Podobně v Bořanovicích byl mlýn, odtamtud se zase pašovala na německé území mouka. V Německu totiž tehdy byla větší bída než v Čechách.

Narátorka rovněž vzpomíná na konec války, na to, že tu létali američtí „hloubkaři“. Prý si vzala „všechny doklady a peníze, co tehdy měli“ a šla na Brantlhof (počeštěle Brant'ák) se dívat na tyto přelety. Zajímavé jsou rovněž její vzpomínky na to, že když už byli Američani v okolních lesích, nemohli se prý dostat dál. Na nádraží bydlel jeden německý důstojník, který uměl anglicky, a jakýsi pan Steinbrenner, ti pak jeli do onoho lesa a zprostředkovali to, že mohli američtí vojáci přijet.

Mluvčí vzpomíná i na to, že ještě před válkou Vimperkem občas projížděli kočovní Cikáni, ale měli zakázáno se tam zdržet. Ale žilo tam původně spousta Židů, ovšem když přišel Hitler, tak už tu žádní nebyli, všichni někam zmizeli, „možná, že do koncentráku“. Po anšlusu se sem pak nahrnuli Němci z Bavor a vykrádali jejich obchody.

Farář [REDACTED]

Mluvčím je Němec ze Sudet, který mimo jiné hovoří o velké variabilitě šumavských německých nářečí, „skoro každý barák měl svůj dialekt“. Jeho babička s dědou prý uměli mluvit i česky, i když to byli Němci, on sám se ale česky nenaučil. Když byl odsun, Němci doufali, že se vrátí, dokonce i jedna sousedka prý zakopala živé slepice – dala jim tam i vodu a krmení (stejnou informaci dával i [REDACTED]). Němci neměli pocit, že by se něčím provinili, o politiku se prý nezajímali. Ovšem od Hitlera dostávali, na rozdíl od českého státu, různé přídatky, takže si je tím naklonil. Jeho otec musel narukovat do války, matka za to dostala pak peníze. Za Československa se údajně cítili Němci být utlačováni, nechtěli je brát do úřadů apod., dokonce se měli vzdát své řeči. Beneš podle mluvčího už po 1. světové válce usiloval o ČSR bez Němců, po 2. světové válce se mu to konečně podařilo.

Na místo, kde prožil své dětství, se dívá pořád jako na svůj domov. Často tam sedává a vzpomíná. Ale žádnou zlost vůbec necítí a je rád, že sem může kdykoliv přijet a nikdo ho nevyhání. Uvědomuje si, že tento postoj pramení z toho, že byl v době odsunu

ještě dítětem a děti to tehdy pochopitelně neprožívaly tak tragicky jako dospělí. Zato starší lidé z toho byli nešťastní.

Rodina Preisova z Francie

Dle archivního průzkumu se svolením rodiny a možností uveřejnit rodinný příběh i data osob.

Růžena Preisová (rozená ██████████ 1903 v Českých Budějovicích zemřela na otravu svítiplinem v bytě v Českých Budějovicích v roce 1975) přišla z Francie jako již vdova. Její manžel Josef (dělník) zemřel za neznámých okolností v době Haydrichiády v nemocnici v Českých Budějovicích. Přivedla na výzvu prezidenta republiky, aby se Češi ze zahraničí vrátili do země osidlovat pohraničí s sebou i své tři, již dospělé děti, které jsou rodilými francouzi a zřejmě ve vlasti jejich rodičů ještě nebyli. Absolvovali ve Francii, své domovně školní docházku, vojenskou docházku, kdy po příchodu do ČSR museli oba bratři opět narukovat.

Nejstaršího syna Josepha (* ██████████ 1924 v Barthu, Francie), prostředního Eduarda povoláním klempíř (* ██████████ 1926 Montbiliadr, Doubs, Francie – †1949 Zvonková)⁶² a nejmladší dceru Simone (* ██████████ 1928 Montpeliér, Francie – †1952 Jáchymov). Simone byla úřady počestněle dále uváděna jako Simona či v chybném ekvivalentu k Sidonii, Zdeňka).

⁶² V policejní přihlášce je uvedeno, že Eduard nedisponuje žádným osobním průkazem ani pracovním a mateřskou řečí že mu je čeština. Z další policejní přihlášky však z kolonky č. 3 určené pro cizozemce a bezdomovce vyplývá, že vlastní Všeobecnou občanskou legitimaci č. 53/46 - vydanou 5. 1. 1946. Na této přihlášce bydlí v Českých Budějovicích v České ulici č. p. 14 s tím, že se stěhuje do Českého Krumlova, Soukenické ulice č. p. 37. Na zadní straně má podrobnější záznamy o přesídlení k datu 21. 5. 1946 Zubřice v okr. Český Krumlov, kam ale neodcestoval. K datu odhlášení 22. 7. 1946 byl v Černé Hůrce, ██████████ č. p. 31 a 3. 4. 1948 je již bytem v Českém Krumlově na Plešivci ██████████ (shodou okolností hned naproti SOA archivu, kde jsem dokumenty studovala). Zde na Plešivci bydlel zřejmě jeho příbuzný ██████████ Preis, klempíře, který i zřejmě měl v domě klempířskou dílnu. 5. 4. 1949 se odhlašuje ze Zvonkova, což je dnešní Zvonková/Glöckelberg. Z odhlášky trvalého pobytu vyplývá, že byl hlášen k pobytu v Horní Plané od 5. 6. 1949 s poznámkou o datu úmrtí 25. 11. 1949. Bohužel se mi nepodařilo dohledat záznam v matrice úmrtí v Horní Plané, kde zrovna chybí zápisy z let 1949. Příbuzný ██████████ Preis je narozen ██████████ 1908 v Českých Budějovicích v rodinném stavu ženatý s dvěma dětmi ██████████ ██████████. Z jiného dokumentu vyplývá, že byl oddán ve Francii s ██████████ 1939. Na přihlášce k přechodnému pobytu v soukromí je uvedeno, že se zdrží asi 3 týdny u ubytovatele ██████████ Sýkory. Zřejmě se tak jednalo o pracovní návštěvu.

Eduard Preis se hlásil dle přihlášky jako svobodný k pobytu v Horní Plané na náměstí Klementa Gottwalda 5. 6. 1949 k majiteli bytu Josefu Sýkorovi. Na toto bydliště přichází od rodičů z adresy Stögenwald, Rybářské domky č. p. 41 z části zvané Waltrov, která ležela v nivě Vltavy, přes kterou byl železniční most. Bohužel tyto domy i zrušená železniční trať na Pestřici alias německý Stögenwald dnes ukrývá hladina Lipna. Na Waltrově je dodnes do Lipna směřující stromová alej ke spodním, již zatopeným domkům.

█████ Sýkora byl obchodník █████ na náměstí v Horní Plané a v domě zřejmě pronajímal pokoje. Tímto způsobem se asi také seznámil i s nejmladší ze tří sourozenců Simone, kterou si později bere již se závazkem v podobě malé Libušky Preisové narozené █████ 1948 v Českém Krumlově. V rodném listě však nemá uvedeny své biologické rodiče: prokazatelnou matku a neznámého otce⁶³. Znalá jen už náhradní rodný list s uvedenými rodiči po adopci, což byl její strýc Josef Preis a jeho manželka █████ Preisová, rozená v █████ roku 1928. Otcem malé Libušky, který byl o tři roky starší než matka Libušky Simone, pohraničnický ve službě, který přišel do Horní Plané z Českých Budějovic a místem narození byl v Hlohovci v okrese Bratislava na Slovensku. Při příchodu 3. 8. 1946 bydlel v Českých Budějovicích v Pražské čtvrti a nově se přestěhoval do Přední Výtoně v okrese Kaplice do č. p. 92. Přihlášku tak podepisuje v Přední Výtoni 29. 8. 1946, kde je uváděn ještě jako dělník se státní příslušností ČSR s vykřičníkem. Matka Simone, Marie Pešková zřejmě odchází po úmrtí své dcery v dubnu 1952 v nemocnici v Chebu, která zemřela na srdeční slabost spojenou s TBC do Jáchymova 26. 7. 1952 odkud je odhlášena 29. 10. 1953 a odchází do vzdáleného bydliště jejího nejstaršího syna Josefa do █████ č. p. 65 v okr. Český Krumlov. Zanechává zde jako babička v péči adoptující rodiny █████ nevlastního sourozence Libušky Milánka, narozeného v Karlových Varech, který později přejímá příjmení po nové rodině, █████. Jeho otcem byl údajně Jan █████, který byl zavřený za neúspěšný pokus o přechod hranic, který se mu později zdařil a ozval se Milanovi v jeho ca patnácti letech ze Švýcarska, zda-li by za ním nechtěl přijet, že by vše vyřídil přes Červený Kříž.

Při narození Milánka v březnu 1952 je již Simone po dvouletém manželství akorát rozvedena s █████ Sýkorou, ale dle tehdejších zákonů, byla v ochranné lhůtě 8 měsíců při těhotenství po rozvodu a Milánek, její druhé dítě, se tak narodí jako Milan Sýkora, tedy

⁶³ Jejího biologického otce jsem později díky shodě náhod narátorce vypátrala a tak se ve svých 73 letech dozvěděla, kdo byl jejím biologickým otcem a od její nevlastní sestry s kterou navázala kontakt o její existenci vůbec nevěděla, stejně jako sestra o její získala i fotografie z průběhu celého života svého neznámého otce. Dcera narátorky tak získala informace o svém dědovi.

s přijímením po bývalém a jediném manželovi Simone Preisové, tehdy ještě Sýkorové. Libušku si Sýkora (její náhradní otec) neosvojil a zůstává jí tak její rodné jméno Preisová po matce⁶⁴. Oba nevlastní sourozenci (společná matka, ale rozdílný otec) se setkávají až v dospělosti. Osudem jsou od sebe vzdálení a jmenují se každý jinak. Ani jeden osudem nepoznali své otce, ani matku, která je předčasně opustila. Libušce byly 4 roky a Milánkovi 2 měsíce.

Vzhledem k torzálnosti informací jsem se také zaměřila na vyhledání rodiny kmotry, zapsané u křtu Libušky v roce 1948 v Horní Plané. Jejich bydliště bylo tak jako narátorské rodiny v sousedství v Rybářských domcích na Waltrově. Jednalo se o dobré sousedství a zřejmě také společně pracovali pro místní statek na Waltrově, který tam prosperuje dodnes. To zřejmě propojilo francouzskou a českou dosídlenou rodinu. Kmotrou byla Libušce zřejmě obdobně stejnověká k Simone dcera se stejným křestním jménem jako matka Marie⁶⁵ z této kmotrovské rodiny.

Libušce se dostává díky mému pátrání až v roce 2022 do rukou jediná fotografie otce z mládí s věnováním od Libora, která podnítila další, úspěšné vyhledávání. Její otec byl v té době zřejmě služebně u Pohraniční strážě u Horní Plané, ale také působil i v okolí Vimperka, odkud pochází jeho vojenská kolorovaná spodobenka z Volyňského fotoateliéru. Byl zřejmě přesouván, kam bylo třeba a soudně je pak rozhodnutím o osvojení devítileté Libušky jejím strýcem Josephem Preisem s jeho tehdejší ženou zbaven otcovství. V té době má již druhou manželku, která dopis od soudu přejímá a jednu dcerku (ročník 1955).

Rodina Preisova se po vystěhování z Waltrova zřejmě dostává jako v nové, přidělené náhradě na statek na [REDAKCE], kde mají k dispozici částečně vybavené hospodářství a k tomu na starost okolní louky a pole. V druhé, identické polovině statku bydlela také dosazená rodina [REDAKCE] která měla na pět dětí. Vzpomínali na jejich Francouze od vedle, navzájem si pomáhali. Později museli obě rodiny statky opustit.

Sousední rodina nebyla pohodlná i vůči silné křesťanské víře matky a dcery (nosily

⁶⁴ Dcera Simone Libuška je zřejmě pojmenovaná podle křestního jména svého biologického otce Dalibora, v rodině zkráceně Libora, proto zřejmě i Libušce se stejnými počátečními písmeny LIB. Křtěna byla v kostele v Horní Plané a kmotrou je jí dobrá kamarádka matky Simone, bydlící v té době taktéž na Waltrově. Otec od kmotry pracuje na tamější zastávce vlaku Pestřice, díky čemuž jsem z této rodiny kmotry získala i mezi sběrateli železniční historie ceněnou fotografii Pestřického nádraží, jehož podoba nebyla do té doby vůbec známa. Objekty ČD se v poválečném období nesměli fotit jakož i armádní či policejní objekty.

⁶⁵ Proto přisuzuji kmotrovství dceři Marii, protože v zápisu u křtu je jen podpis bez ověření kmotra datem narození a nelze tak spolehlivě rozlišit mezi dvěma Mariemi.

obě křížek na krku a chodily v neděli na mši do kostela). Režim jim neúnosně zvyšoval odvodové dávky, kdy narátorka vypovídala, že maminka ještě musela ve městě dokupovat vajíčka na odevzdání, tak aby měla předepsané penzum. Doma tak vejce často ani sami pro sebe neměli. Francouzská rodina Preisů se pak z oblasti také stěhuje. Od jejich příchodu do republiky přes příjímací tábor pro reemigranty v Suchém Vrbném u Českých Budějovic v červnu 1945 až do roku 1950 byli minimálně třikrát přestěhováni, usídlení, přesídlení a jejich poslední statek, kam byli umístěni byl, tak jako domy na Waltrově později zbourán. Dnes je v místě chatová osada a po dvojici obrovských statků na [REDACTED] zbyla jen kamenná zeď se vzrostlými modříný, které jistě ještě pamatují původní, sudetské majitele.

Tímto se stalo pohraničí místem, kde se potkávali osudy jedinců, kteří by se zřejmě za běžných okolností k sobě nedostali a dokumentuje četné přesuny z místa na místo z jedné práce k jiné v rámci oblasti Lipenska. Po těchto lidech a jejich osudech zde nezbyly ani ruiny domů, ani jejich bývalé místo (pod hladinou Lipna) natož jejich životní příběh. Jejich poválečné roky života lze jen částečně rekonstruovat z archivních pramenů⁶⁶. Zde se nelze opřít ani o narátorské vyprávění, protože narátorka ničeho nepamatuje ze svého útlého dětství, ale jen o archivní průzkum.

---

⁶⁶ Cit. uváděných archivních pramenů v případě rodiny Preisových je SOAK Český Krumlov, *fond SB - 1*, abecední seznam s dochovanými dokumenty rodinných příslušníků.

8. PŘEHLED VÝSLEDKŮ

8. 1. Závěry výzkumu

Bylo uskutečněno 21 rozhovorů s narátory a dva vícehodinové videozáznamy v bývalých obcích. Nad některými tématy z výpovědí narátorů – starousedlíků i novoosídlených vyplývá záměrná nekonkrétnost nebo zdrženlivost v odpovědích na kladené otázky, při popisu poválečných událostí. Kontroverzními jsou především poválečné roky těsně po odsunu většiny obyvatel německé národnosti z pohraničí. Samotná kontroverznost tématu nevyplývá z daného politického rozhodnutí na základě vydaného dekretu ze dne 25. 10. 1945⁶⁷, ale ve své lokálnosti spočívá v konkrétních majetkových poměrech nových vlastníků nemovitostí po odsunutých obyvatelích. Vymezené území terénního výzkumu je tak dodnes "místem činu" – mezi sousedy narátorů, kteří sem přišli z vnitrozemí republiky, reemigrovali nebo byli agitováni ze zahraničí, mezi těmi, co zde zůstali. Proto je téma ještě propojené s dneškem skrze další generaci a není dost dobře možné uveřejňovat všechny detaily. I odpovědi byly stran narátorů veskrze vágní, obecné a ikdyž narátoři věděli, kdo z vesnice tehdy co udělal, přivlastnil si, tak tyto informace nesdělují.

Na ty, co přijeli do pohraničí jen rabovat do opuštěných chalup na majetku, nikdo raději nevzpomíná. Po vyrabování v mnohých případech doprovázené zcela zbytečným rozbíjením a ničením zanechaného vybavení domácností s nabytou kořistí neznámí "zlatokopové" odjeli.

V pohraničí mohli zůstat vedle českých starousedlíků některé smíšené rodiny nebo obyvatelé s rakouskou národností, kteří své odsunuté sousedy znali, a k jejich majetku zachovávali vesměs respekt. Museli zajistit svá hospodářství a také netušili, co nastane. Je to doba, kdy se posuzovala míra kolaborace⁶⁸. V důsledku odsunu vedlo do několika let k dobrovolnému opouštění oblasti ty, kteří již ve vylidněných obcích nechtěli žít. Lokální historie tak bude postrádat to, co dál přetrvává jako určité "tabu". Poválečné rabování

⁶⁷ 108/1945 Sb. Dekret presidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. (on-line ÚZ).

⁶⁸ Dekret 108/1945 Sb., § 1, odst. 1.

zůstává bez postihu a beze "svědků". Ti kteří jej zažili, na tuto kapitolu neradi vzpomínají, nemají k tomu co říct. Tento negativní efekt doprovázející vysídlení obyvatel německé národnosti je ve výzkumu oral history z naznačených důvodů komplikovaným a těžko přístupným tématem. V obecnější rovině jsou obdobným problémem první vlny novoosídlenců, kteří ve zdejší regionu nevydrželi a hromadně ho opouštěli. Výzkum za pomoci oral history o poválečných událostech v regionu je ve svém základním výběru generálně selektivní tím, že jsou rozhovory vedeny s obyvateli, kteří v pohraničí byli starousedlíky nebo se zde byli ochotni usadit.

Další problematický aspekt výzkumu poválečného pohraničí, zaměřeného zejména na sídelní proměnu oblasti, vyplývá z možností evidence plošných demolicí sídel. Demolice byly vesměs prováděné vojenskými rotami a v republikovém měřítku zejména firmou Zemstav⁶⁹. Jelikož demolice probíhaly v uzavírajícím se nebo již uzavřeném prostoru – zakázaném pásmu, absentují dostupná svědectví těchto akcí. U samot a vzdálenějších objektů od obcí, které nebyly organizovaně demolovány, neexistují většinou žádné fotografie nebo svědectví. Popis mizení těchto objektů lze postihnout jen v obecné rovině. Tyto okolnosti jsou cennými vstupními daty pro rekonstrukci procesu archeologizace zánikového horizontu sídel.⁷⁰ Při vzniku zakázaného pásma se příkře zužuje spektrum očitých svědků zde prováděných demolic a postupné sukcese krajiny. Dále mají do hraničního pásma vedle Pohraniční stráže přístup jen prověřeni, zcela neškodní nebo spolehliví lidé, což je další omezující faktor terénního výzkumu v pohraničí.

Paradoxně je s tímto aspektem spojena osobnost narátora, který poskytl informace o pustnutí krajiny a objektů v pásmu "Z". Je jím bývalý politický vězeň z Jáchymova, odsouzený za převádění přes hranice. Narátor mohl do zakázaného pásma, protože byl po odsunu obecný nedostatek pracovních sil ve všech odvětvích. Zaměstnán byl jako pomocná síla při státním statku k zajištění dobytka po Němcích a následně k obhospodařování rozsáhlých luk, pastvin.

Další příběh může přidat do základní kategorizace novoosídlenců skupinu sudetských Němců, kteří ať už z jakéhokoliv důvodu nemuseli do odsunu, nebo byly prozatímně ve svých oborech nezastupitelní, kteří ale byli vysídleni ze svých domovů a

⁶⁹ Souhrnně k tématu Kovařík, D. 2009.

⁷⁰ Výzkumem zaniklých vsí v pohraničí po r. 1945 se zabývá Katedra archeologie ZČU v Plzni. Blíže k problematice Košátková, I. Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro postmedievální archeologii. In: Morávková, N. a kol. *Sborník z odborné konference v Nečtiněch 17. – 18. 3. 2011*. Plzeň: viaCentrum s r. o. pro SOHI při KHI FPE ZČU Plzeň, 2011, str. 82–96.

později přerozdělení ze sběrných táborů (v tomto případě z tábora v Českém Krumlově) na dosídlení povětšinou jiných pohraničních oblastí. Jedná se o skupinu bývalých autochtonních obyvatel pohraničí Šumavy, které bylo přesídleno do jiné části pohraničí, tak jako v případě narátorky, Němky, která zde s částí rodiny stále zůstává. Z domovské Šumavy byli jako rodina přesunuti do vysídlené oblasti Krušných Hor. Tyto mikrohistorické aspekty mohou v lokální historii korigovat zobecňující teze.

Nezastupitelnost výzkumu oral history je opodstatněna v zachycení událostí, které dotvářely tehdejší atmosféru, podněcující další opatření a rozhodnutí se svými následky. Tyto následky jako události mohou být posléze postihnuty i v archivních dokumentech. K tomuto aspektu může být příkladem výpověď narátorky pocházející ze smíšené rodiny, která popisovala česko-německé vztahy za války ve Vimperku (Winterberg). Ze strany nacionálně vyhraněných obyvatel německé národnosti byly vedeny provokace ve stupňujícím se rozsahu i účasti proti menšinovému židovskému a českému obyvatelstvu. Zevrubně popsala hlavní aktéry, jejich pohnutky a zázemí těchto provokačních skupin. To jsou momenty ze života města, o kterých jsou jen sporé zmínky v dochovaných dokumentech nebo nejsou vůbec zaznamenány. Narátorka popsala soužití Čechů a Němců ve městě, notoriety jednotlivců i stolních společností. Vykreslila všeobecnou náladu i stoupající napětí mezi občany města během válečných let.

Nepostradatelné pro pochopení změny tehdejší situace jsou také popisy každodennosti a neúředního režimu na nové, protektorátní hranici, např. taktiky pašování jídla z vesnic na okupovaném českém území do "posledního" města třetí říše přes protektorátní hranici. Informace tohoto druhu, které neulpí v síti dochovaných dokumentů nebo archivního materiálu osobní či úřední povahy, jsou hodnotnou výpovědí, svědectvím doby. Aspektem této nejstarší vrstvy svědectví je důležitá v podtextu specifická situace, čas, který uplynul od vyhraněného údobí války s jeho aktéry. Těmito okolnostmi svědectví narátorky již nezasahuje přímým vlivem do současnosti a je tak zcela otevřeně komunikováno.

Zajímavý aspekt výzkumu nabízí výpovědi narátorů, kteří v době poválečného odsunu byli v dětském věku. Předkládají tak viděné události z jiné perspektivy. Podávají svědectví o soužití i animozitách mezi českou a německou mládeží za války, do které dospělí neměli přímý vhled. Výpovědi tak obohacují spektrum obvyklostí i nepsaných pravidel v místní kolektivní identitě.

Neopomenutelnou vrstvou ztráty, kterou pohraničí "trpí", je jistě přetržení

kontinuálního přejímání pomístní toponomastiky a zánik lokálně diferencovaného šumavského dialektu němčiny. Oral history je pro sféru dokumentace lokálního dialektu ideálním nástrojem. Stejně tak umožňuje zachytit okolnosti vztahující se k určitým místům.

Při výzkumu za pomoci oral history se metodicky nejedná jen o samotnou paměť a s ní spjaté problémy (selektivnost apod.). Především se jedná o proměnný stav postavení narátora jako občana státu, obyvatele komunity, svědka jednotlivých událostí. Vzpomínání tak není zcela jednoduše otevřeným oknem do tehdejší reality. Vypovídající hodnota terénního výzkumu v místech konfliktních témat by tak měla být ve svých závěrech validována v širších souvislostech autopsie svědků.

Abychom předali adekvátní výpověď o minulosti a své přítomnosti, měli bychom s pamětí a vzpomínáním nakládat obezřetně jako se zbraní, nástrojem, který nám dovoluje reflektovat minulost vytvářející odstup od tenzí každodennosti. Memorabilie hranice ve světle dějin a ve stínu paměti by měla dosvědčovat a vypovídat o proměnách vnímání jako svébytný dokument doby.

Pohraničí až do dnešní doby stále vrhá svůj stín, který ani s ubývajícími pamětníky a posledními ruinami bývalých stavení zcela nezmizí. Zůstanou zde mezery, které se budou těžko vyplňovat. V pohraničí je více než kde jinde přetrvávající tlak otázek po válečných i poválečných událostech.

Neměli bychom ztratit touhu po naplnění v poznání historie kraje, který bez ní neudrží kontinuitu paměti, která přidává každému místu na jeho smysluplné hodnotě. Pohraničí – a bývalá hranice tak stále vymezuje svoji působnost i v současnosti, kam dopadá její "stín historie".

9. LITERATURA

Assmann, J. *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínky a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. 1. vydání. Praha: Prostor-architektura, interiér, design, 2001.

Arburg, A. von et. al. *Als die Deutschen weg waren was nach der Vertreibung geschah: Ostpreussen, Schlesien, Sudetenland mit Beiträgen*. 2. Aufl. Reinbek bei Hamburg Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2007.

Arburg, A. von Kdo byl německým antifašistou? = Wer war ein deutscher Antifaschist? In: Okurka, T. ed. *Zapomenutí hrdinové: němečtí odpůrci nacismu v českých zemích = Vergessene Helden: deutsche NS-Gegner in den böhmischen Ländern*. 1. vydání, Ústí nad Labem: Muzeum města Ústí nad Labem, 2008, str. 9–24.

Arburg, A. von – Dvořák, T. – Kovařík, D. a kol. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. 1. vydání. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010.

Arburg, A. von – Staněk, T. ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010.

Arburg, A. von – Staněk, T. ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici*. 1. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010a.

Arburg, A. von – Staněk, T. ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., sv. 1. Duben–srpen/září 1945: "Divoký odsun" a počátky osídlování*. 1. vydání. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011.

Bartoš, J. K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918–1938. Území a národnostní principy a problémy. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc: 2003, str. 13–33.

Beneš, A. Počátky osídlení Vimperska ve světle archeologie. In: John, J. (ed.) *Vimperk – město pod Boubínem*. České Budějovice: 1979, Jihočeské nakladatelství, str. 13–75.

Bielik, F. K problematice osídlovania Slovákov v českom pohraničí po roku 1945. In: *Slováci v zahraničí*, č. 18–19, 1994, s. 63–72.

Cameron, C. M. Structure Abandonment in Villages. In: M. Schiffer (ed.), *Archaeological Method and Theory 3*, Tucson, 1991, str. 155–194.

Čapka, F. – Slezák, L. – Vaculík, J. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. 1. vydání. Brno: Cerm, 2005.

Etnické procesy 2. Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945 (společnost a kultura), sv. 1. Sborník referátů přednesených na konferenci s mezinárodní účastí konané ve dnech 5.–8. listopadu 1984 v Sobotíně, okr. Šumperk. Část 1. Národopisná knihnice. Praha, ÚEF ČSAV: 1985.

Feierabend, L. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary, Stehlík: 2007.

Fejtová, O. Příspěvek k podílu okresních národních výborů na osídlování pohraničí. In: *Acta Litomericensia. Revoluční národní výbory, osídlování pohraničí a význam národních výborů při zajišťování národně-demokratického procesu v ČSR v letech 1944–1948*. 6. vědecká archivní konference. Litoměřice: Státní oblastní archiv, 1989 [vyd. 1990], str. 52–64.

Funk, L. – Rak, M. – Váňa, M. Vesnice v zajetí železné opony - možnosti archeologického poznání studené války. *Antropowebzin* č. 3, 2012, ISSN 1801-8807. (on-line), cit. 31. 3. 2013.

<<http://antropologie.zcu.cz/vesnice-v-zajeti-zelezne-opony-moznosti-archeologickeho-poznani-studene-valky>>.

Glaser, B. – Strauss, A. *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Published 1st. Chiago: Aldine, 1967.

Glassheim, E. Etnické čistky, komunismus a devastace životního prostředí. Vytváření nové identity severočeského pohraničí (1945–1989). *Soudobé dějiny*. roč. XII, 3–4, 2005, str. 432–464. ISSN 1210-7050.

Gulich, T. Problematika počátku osídlování pohraničí a plány na osídlování. In: *Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí (Dělnictvo v etnických procesech)*, sv. 2. Praha: 1986, str. 11–18.

Gulich, T. – Haišman, T. Institucionální zájem o cikánské obyvatelstvo v Československu v letech 1945–1948. In: *Český lid*. 1986, č. 73, str. 72–85.

Hájek, F. red. *Vývoj socializace zemědělství na Klatovsku*. S. I., Západočeské nakladatelství: 1971.

Halbwachs, M. *Kolektivní paměť*. 1. vydání. Praha: Slon, 2009.

Hanus, L. *Reemigrace rumunských Čechů od roku 1945 po současnost*. Bakalářská práce. KSA FF ZČU, 2003.

Hartnoll, R. – Griffith, P. – Taylor, C. et al. *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule - Snowball Sampling*. 1. vydání. Praha: Úřad vlády ČR, 2003.

Heroldová, I., Novoosídlenecké pohraničí a etnografie. *ZKSVI* 6, 1978.

Heroldová, I. – Matějová, V. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Kap. III Novoosídlenecké pohraničí. 1. vydání. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990.

Hofmann, R. J. – Heißig, K – Kittel, M. eds. *Odsun – die Vertreibung der Sudetendeutschen: Dokumentation zu Ursachen, Planung und Realisierung einer "ethnischen Säuberung" in der Mitte Europas 1848/49–1945/46. Band 2. Von der Errichtung des "Protektorats Böhmen und Mähren" im März 1939 bis zum offiziellen Abschluß der Vertreibung Ende 1946.* = *Vyhnání sudetských Němců: dokumentace o příčinách, plánování a realizaci "etnické čistky" ve středu Evropy 1848/49–1945/46. Svazek 2.* München: Sudetendeutsches Archiv, 2010.

Hudičák, P. – Mrázková, Z. – Špinar, J. *Lipno krajina pod hladinou.* 2. doplněné vydání. Český Krumlov: Českokrumlovský rozvojový fond; Muzeum Fotoateliér Seidel, 2016.

Chvojka, O. – Parkman, M. *Nové nálezy kamenných sekeromlatů na Prachaticku. Archeologické výzkumy v jižních Čechách.* 2004: č. 17, str. 37–141.

Jílek, T. *Šumava v podmínkách studené války.* In: *Šumava, příroda, historie, život.* 1. vydání. Baset: 2003, str. 397–407.

Kočárek, E. *Obecná geografie Šumavy.* In: *Šumava, příroda, historie, život.* 1. vydání. Baset: 2003, str. 13–28.

Košatková, I. *Nedestruktivní průzkum reliktních skláren 14.–18. století na Vimpersku.* Bakalářská práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra archeologie, 2008.

Košatková, I. *Nedestruktivní průzkum cest v oblasti Vimperk–Strážný.* Diplomová práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra archeologie, 2010.

Košatková, I. *Využití orální historie pro rekonstrukci zaniklého osídlení. Nástroj pro postmedievální archeologii.* In: Morávková, N. a kol. *Sborník z odborné konference v Nečtiněch 17.–18. 3. 2011.* Plzeň: viaCentrum s r. o. pro SOHI při KHI FPE ZČU Plzeň, 2011, str. 82–96. ISBN 978-80-904384-9-1.

Vydavatel: Vydavatelství České sklářské společnosti, s r. o., Středová 1767/17, 415 01 Teplice

Košatková, I. *Plán šumavské sklárny Kubova huť z roku 1729. Sklář a keramik. Odborný časopis pro průmysl skla, keramiky a bižuterii.* Roč. 62, č. 3–4. 2012, str. 71–77, 79. ISSN 0037-637X. Vydavatel: viaCentrum, Ztracená 34, 772 00 Olomouc.

Košatková, I. *Fotodokumentace sídelní kultury a pomístní názvy z archivů odsunutých obyvatel německé národnosti ze Šumavy (Vimperk–Strážný, okr. Prachatice).* Odborná studie. Česko-německá komise historiků a Česko-německý fond budoucnosti, Praha: 2013. Uloženo na Ministerstvu zahraničních věcí ČR.

Košatková, I. *Osídlení Šumavy po roce 1945.* Libreto výstavy. Škola muzejní propedeutiky. Asociace muzeí a galerií České republiky. XII. běh, školní rok 2013/2014.

Košatková, I. *Krajina mrtvých a živých. Pohled archeologie. Galerie Na shledanou: hřbitov Malsička, Volyně,* Strakonice: 2014, roč. 3., str. 38.

Košatková, I. Toponyma a osídlení Šumavy z pohledu archeologie. In: *Deutsch ohne Grenzen. Gesellschaftswissenschaften*. Jaklová, A. – Ference, A. E. eds. Brno, Tribun EU: 2015, str. 283–296.

Košatková, I. *Potašářské samoty na Smrčině/Hochficht (Alte Alpenhütte a Neue Alpenhütte 1 250 m n. m. u Huťského Dvora/Hüttenhof v kat. Zvonkové/Glocklberg*. Vimperk: NPŠ, 2023.

Kovařík, D. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945–1960*. Disertační práce. Masarykova univerzita. Filosofická fakulta. Historický ústav. Brno, 2009.

Kozák, J. *K některým otázkám strategie a taktiky KSČ v období přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou (1945–1948)*. Vysoká stranická škola při ÚV KSČ. Rudé právo, Praha:1956.

Kubů, F. – Zavřel, P. *Zlatá stezka. Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty. 2. úsek Vimperk – státní hranice*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Prachatické muzeum Prachatice: 2007.

Lukeš, M. *Šumavské události ve vzpomínkách*. 1. vydání. Vimperk: Miloslav Lukeš, 2005.

Mečl, J. – Vlček, E. *Soubor dokumentů ke studiu dějin státu a práva ČSSR. Část 1. – (1938–1948)*. Učební texty vysokých škol. FP UK v Praze. Praha, SNP: 1967.

Nikrmajer, L. Šumava od poloviny 18. století do roku 1938. In: *Šumava, příroda, historie, život*. 1. vydání. Baset: 2003, str. 379–386.

Nosková, H. Romové v pohraničí českých zemí po druhé světové válce. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Prof. PhDr. Nině Pavelčíkové, CSc., k narozeninám*. Ostrava: Ostravská univerzita, č. 16, 2009, str. 295–305.

Ortmeier, M. *Bauernhäuser in Niederbayern*. Passau: Passavia, 1989.

Ortmeier, M. *Bauernhäuser in Südböhmen = Jihočeská lidová architektura*. Passau: Passavia, 1992.

Ortmeier, M. *Die schönsten Bauernhäuser des Rottals. Zeugnisse bäurelicher Vergangenheit*. Waldkirchen, SüdOst-Verl., 2002.

Ortmeier, M. *Schee is gwen, owa hirt. Alte Bilder aus dem Bayerischen Wald*. Amberg: Buch & Kunstverl. Oberpfalz, 2003.

Ortmaier, Martin *Freilichmuseum Finsterau. Die Bauernhäuser und ihre Geschichte*. Passau: Dietmar Klinger Verlag, 2006.

Ortmeier, M. *Herent und drent. Alte Bilder aus dem Bayerischen Wald und dem*

- Böhmerwald*. Amberg: Buch & Kunstverl. Oberpfalz, 2008.
- Otčenášek, J. *Němci v Čechách po roce 1945 na příkladu západního Podještědí*. 1. vydání. Praha: EÚ AV ČR, Scriptorium, 2006.
- Padevět J. *Krvavé léto 1945. Poválečné násilí v českých zemích*. Praha: Academia 2016.
- Petráš, J. Šumava od roku 1938 do roku 1945. In: *Šumava, příroda, historie, život*. 1. vydání. Baset: 2003, 387–396.
- Ricoueur, P. *Čas a vyprávění III. Vyprávěný čas*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2007.
- Robek, A. Proces etnické konsolidace českého pohraničí. In: *ZKSVI. Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí – dělnictvo v etnických procesech*. Praha, ÚEF ČSAV, 1986, č. 2, str. 2–10.
- Robek, A. *Zpráva o plnění úkolu VIII-9-4 "Teoretické problémy etnických procesů. Etnické procesy v ČSSR" za léta 1981–1985*. Praha, ÚEF ČSAV: 1986a.
- Roučka, Z. *Tenkrát na Šumavě: fotografie 1929–1939*. 1. vydání. Plzeň: ZR & T, 2004.
- Roučka, Z. *Předválečnou Šumavou: život, práce, krajina*. 1. vydání. Plzeň: ZR & T, 2006.
- Roučka, Z. *Šumavou ze svobody do opony: vzpomínky na Železnorudsko 1930–1970*. 1. vydání. Plzeň: ZR & T, 2013.
- Slezák, L. *Zemědělské pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. 1. vydání. Brno: Blok: 1978.
- Spurný, M. *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*. Praha: Antikomplex, 2012.
- Staněk, T. *Odsun Němců z Československa*. 1. vydání. Praha: Academia, 1991.
- Starý, V. *Stará Šumava = Der Alte Böhmerwald*. 1. vydání. Vimperk: Nakladatelství Tiskárny Vimperk, 1991.
- Šmída, Z. *Z historie 10. brigády Pohraniční stráže Volary*. 1. vydání. Praha: Fortuna, 2017.
- Švihlíková, I. *Globalizace a krize – souvislosti a scénáře*. 1. vydání. Všeň, Grimmus: 2010.
- Topinka, J. Zapomenutý kraj. České pohraničí 1948–1960 a takzvaná akce dosídlení. [Soudobé dějiny](#) 12, 2005, č. 3–4, str. 534–585.
- Topinka, J. Dosídlování pohraničí Plzeňska 1954–1960. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Albis international 43, 2008, str. 115–162.
- Tyllner, L. – Suhomelová, M. eds. *Etnologický ústav Akademie věd České republiky 1905–2005*. 1. vydání. EÚ AVČR: Praha, 2005.

Uherek, Z. – Valášková, N. Novoosídlenecké pohraničí. In: Uherek, Z. ed. *Kultura – společnost – tradice II. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie*. 1. vydání. Praha: EÚ AV ČR, 2006, str. 53–97.

Vaculík, J. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945–1948*. UJEP: Brno, 1984.

Valenčík, M. Poškozené a zničené památky na Šumavě. In: *Šumava, příroda, historie, život*. 1. vydání. Baset: 2003, str. 457–482.

Vaněk, M. a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy (scriptum)*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2003.

Vaněk, M. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004.

Vaněk, M. Možnosti metody "Orální historie" při výzkumu nedávné minulosti. In: *Husitský Tábor*. Supplementum 2. Tábor: Sborník Husitského muzea, 2004a, str. 163–188.

Veselý, Z. red. *Sborník dokumentů a materiálů ke studiu nejnovějších dějin Československa. I. (1945–1948)*. 1. svazek. FF UK v Praze. SPN Praha: 1986.

Veselý, Z. red. *Sborník dokumentů a materiálů ke studiu nejnovějších dějin Československa. I. (1945–1948)*. 2. svazek. FF UK v Praze. SPN Praha: 1986a.

Zápotocký, M. Eneolitická výšinná sídliště a komunikace. *Památky archeologické – Supplementum*. 2000, č. 13, str. 480–488.

Weinerová, R. Na okraji společnosti. Romové v Čechách a v českém pohraničí. In: *Kultury na hranici. Jižní Čechy – jižní Morava – Waldviertel-Weinertel*. Vídeň: 1995, str. 331–334.

Woitsch, J. Sto ročníků Českého lidu v osobách a poselstvích vedoucích redaktorů, *Český lid*. roč. 100, 2013, I, str. 63–98.

Bibliografie ke studiu národnostní otázky v ČSSR (1941–1962) I. In: *ZKSVI*, č. 3. Praha, ÚEF ČSAV: 1976.

Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí. Sv. 3 – pokračování. Charakteristické rysy jednotlivých osídleneckých skupin, jejich civilizační a kulturní úroveň v době příchodu do pohraničí. (Referáty přednesené na 2. semináři věnovaném etnickým procesům v pohraničí, 12. listopadu 1981). In: *ZKSVI*. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1982.

Osídlení českého pohraničí v letech 1945–1959. (Demografický přehled). Sv. 8. In: *ZKSVI*, č. 3. Praha, Oddělení etnických procesů, ÚEF ČSAV: 1984.

Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí – dělnictvo v etnických procesech. Chomutov, 29.–30. listopadu 1983. Sborník referátů z vědecké konference pořádané ve spolupráci Okresního vlastivědného muzea v Chomutově, Ústředního muzeologického

kabinetu Národního muzea v Praze a Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Sv. 1. In: *ZKSVI*, č. 2, 1986. Praha, Oddělení etnických procesů, Oddělení etnografie dělnictva ÚEF ČSAV: 1985.

Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí. Sv. 9 (8) Varia. In: *ZKSVI*. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: (1984) 1985a.

Česká vesnice po roce 1945. Praha, 12. listopadu 1986. Sborník referátů ze semináře pořádaného oddělením etnografie socialistické společnosti ÚEF ČSAV v Praze. In: *ZKSVI*, č. 4. Praha: 1987.

Etnické procesy v novoosídleneckém pohraničí - dělnictvo v etnických procesech. Chomutov, 29.–30. listopadu 1983. Sborník referátů z vědecké konference pořádané ve spolupráci Okresního vlastivědného muzea v Chomutově, Ústředního muzeologického kabinetu Národního muzea v Praze a Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Sv. 2. In: *ZKSVI*, č. 3. Praha, Oddělení etnických procesů, Oddělení etnografie dělnictva ÚEF ČSAV: (1985)1986.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 5. Slováci v českých zemích po roce 1945. Sborník referátů ze stejnojmenného semináře k tématu dílčího úkolu SPZV IX-9-4/05 "Vnitřní a mezinárodní důsledky etnických procesů (cikánská otázka), zahraniční pracující v ČSSR", konaného 26.–27. února 1986 v Domu slovenské kultury v Praze. Část 2 In: *ZKSVI*, č. 3. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1987a.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 4. Slováci v českých zemích po roce 1945. Sborník referátů ze stejnojmenného semináře k tématu dílčího úkolu SPZV IX-9-4/05 "Vnitřní a mezinárodní důsledky etnických procesů (cikánská otázka), zahraniční pracující v ČSSR", konaného 26.–27. února 1986 v Domu slovenské kultury v Praze. Část 1. In: *ZKSVI*, č. 5. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1987b.

Přípravné materiály k Slovníku etnických procesů. Sv. 1. První porada o Slovníku etnických procesů (Praha 4. června 1987). In: *ZKSVI*, č. 9 Oddělení dějin a teorie etnografie. Praha: 1987c.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 11. Cikáni v průmyslovém městě (problematika adaptace a asimilace). Sborník příspěvků z interní porady ke stejnojmennému tématu dílčího úkolu státního plánu základního výzkumu IX-9-4/06 "Sociální a etnické problémy postavení a vývoje cikánského etnika v ČSSR. Část 2. In: *ZKSVI*, č. 12. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1988.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 7. Ukrajinská etnická skupina. Část 1. In: *ZKSVI*, č. 6. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1988a.

Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR. Sv. 7. Ukrajinská etnická skupina. Část 2. In: *ZKSVI*, č. 6. Praha, Oddělení etnických procesů ÚEF ČSAV: 1988b.

Přípravné materiály k Slovníku etnických procesů. Sv. 3. Porada o pojetí klíčové problematiky etnických procesů (Dům slovenské kultury Praha 25. a 26. října 1988. In: *ZKSVI*, č. 3. Oddělení dějin a teorie etnografie. Praha: 1989.

9. 1. Elektronické zdroje

Antikomplex. 2006–2008. (on-line), cit. 23. 6. 2012 <<http://www.antikomplex.cz/>>.

Gulag.cz 2009–2023. (on-line) cit. 22. 3. 2023 <<http://www.gulag.cz/>>.

Jihočeská vědecká knihovna. *Kohoutí kříž* (on-line). cit. 20. 3. 2023.

Kontaminace. MO ČR 2009. Cenia.cz (on-line), cit. 31. 3. 2013

<<http://kontaminace.cenia.cz/>> v pozdější alternaci

Národní Geoportál INSPIRE. cit. 21. 3. 2023 <<http://www.geoportal.gov.cz/>> ,

Paměť národa. *Post Bellum – lidé co se ptají*. 2012. (on-line), cit. 23. 6. 2012

<<http://www.hrdinove.cz/>>.

Politíční vězni. *Občanské sdružení Politíční vězni.cz* 2008–2013 (on-line), cit. 21. 9. 2013

<www.politictivezni.cz>.

Ateliér Seidl. *Museum fotoateliér Seidl*. 2008–2013. (on-line), cit. 23. 9. 2013

<http://www.seidel.cz/docs/cz/seidel_home.xml>.

Třetí odboj. *Najdi si svého odbojáře*. (on-line), cit. 21. 9. 2013 <www.tretiodboj.cz>.

Zaniklé obce. *Zaniklé objekty po roce 1945=Verschwundene Orte und Objekts nach Jahre 1945*. (on-line), cit. 4. 7. 2013 <<http://www.zanikleobce.cz/>>.

ÚZ – Úplné znění zákona (on-line), cit. 31. 3. 2013 <<http://www.pravnik.cz/uplna-zneni/uz-7.html>>.

Wikipedie. (on-line) Jednotlivé obce a odkazované informace.

<<http://www.cs.wikipedia.org/>>.